

Funded by
the European Union

ŽÁCI S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ: SEZNAMME SE S NADANÝMI ŽÁKY S VÝUKOVÝMI OBTÍŽEMI

2023-1-TR01-KA220-SCH-000155741

Květen, 2024

„Tato publikace věnovaná problematice žáků s dvojí výjimečností, vznikla za podpory Evropské komise, programu Erasmus+. Její obsah odráží názory autorů/institucí a Evropská komise, ani Turecká národní agentura za ně nenesou zodpovědnost.“

**Twice
Exceptional**

The logo features a stylized figure with arms raised in a 'V' shape, composed of yellow and grey segments, with a grey circle for a head. The figure is set against a background of repeating white line-art icons of people with raised arms. The text 'Twice' is in blue and 'Exceptional' is in grey, with small yellow stars above the 'i' in 'Twice' and the 't' in 'Exceptional'. The entire design is framed by blue geometric shapes in the corners.

ŽÁCI S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ – KURZ PRO JEJICH UČITEL

OBSAH

1. PŘEDMLUVA.....	1
2. ÚVOD.....	2
3. ZÁKLADNÍ PŘÍSTUP A MODEL PROGRAMU.....	3
4. VÝSLEDKY VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU.....	3
5. OBSAH PROGRAMU.....	4
5.1. SPECIÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	4
Použité zdroje.....	5
5.2. NADÁNÍ.....	6
Použité zdroje.....	8
5.3. Dvojí výjimečnost.....	10
Použité zdroje.....	18
5.4. Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností v ČR.....	21
Použité zdroje.....	23
5.5. VÝVOJ V PARTNERSKÝCH ZEMÍCH.....	24
5.5.1. TURECKO.....	24
Použité zdroje.....	29/34/36
5.5.2. POLSKO.....	37
Použité zdroje.....	40
5.5.3. BULHARSKO.....	41
Použité zdroje.....	42/45
5.5.4. ITÁLIE.....	46
Použité zdroje.....	48/51/54
6. PROGRAM SEMINÁŘE.....	55
7. PŘÍKLADY AKTIVIT PRO PROGRAM.....	57
8. VYHODNOCENÍ PROGRAMU.....	101
8.1. DVOJÍ VÝJIMEČNOST (2E) ZNALOSTNÍ ŠKÁLA*.....	101
8.2. ZHODNOCENÍ VÝUKY.....	104

1. PŘEDMLUVA

*„Někdy se vzneseme k nebi a s nadšením
pozorujeme svět, jindy se zřítíme k zemi a svět
nás pozoruje s výsměchem.“*

Když jsme přišli na tento svět, nebyli jsme sami. Všichni jsme si přáli, aby v průběhu života po našem boku stály naše rodiny, přátelé a blízcí. Byli jsme jako prsty jedné ruky: na první pohled podobní, přitom ve svých schopnostech a potřebách velmi rozdílní. Někteří z nás se stali palci, jiní malíčky. Navzájem jsme se od sebe lišili, ale nebyli jsme jeden nad druhým zvýhodněni. Nebo jsme v to alespoň doufali... Nakonec se však někteří z nás stali zářícími hvězdami, zatímco jiní skončili nešťastní a osamělí. Nikdy jsme nedokázali s jistotou poznat, zda nás naši blízcí skutečně milují. Projevovali jsme chování, které očima většiny neodpovídalo našemu věku, povaze, ani aktuální situaci. Neustále jsme porušovali obecná pravidla a normy; jelikož ty zase porušovaly naše hranice. Ve snaze najít rovnováhu jsme neúmyslně rozbíjeli vše kolem sebe. Čím více jsme toho rozbili, tím více jsme byli sami rozbití. **A ztracení – často** i po boku našich nejbližších. Byli jsme nemocní, nebo jsme byli jen děti s odlišným vnímáním a emocemi, které toužily být pochopeny a přijaty svým okolím, a marně hledaly záchranný kruh, kterého by se mohly držet v životních vzestupech a pádech? Tato publikace zdůrazňuje, že každý jedinec je „výjimečný“, a staví na tom, že někteří jsou dokonce „dvakrát výjimeční“ díky svému intelektuálnímu a sociálně-emocionálnímu vývoji. Je psána s přesvědčením, že odlišnosti těchto dětí lze pochopit, a že drobnými kroky lze tyto odlišnosti harmonizovat a přetvořit v jejich potenciál.

Rozpoznání těchto dětí, které označujeme za zdroje budoucího rozvoje lidstva, a odhalení a rozvoj jejich kompetencí jsou naší profesní povinností. Právě za tímto účelem vznikl speciální „Program informovanosti o dvojí výjimečnosti“, zaměřený především na vytváření povědomí mezi učiteli a rodiči, ale jeho cílovou skupinou je každá část společnosti.

Tuto publikaci věnujeme dětem s dvojí výjimečností a učitelům, kteří je na provázejí na jejich cestě.

2. ÚVOD

Jedince, kterým je diagnostikováno nadání/talent v určitých oblastech a zároveň mají výraznější nedostatky, obtíže nebo postižení v oblastech jiných, nazýváme dětmi s dvojí výjimečností (2E) (Neihart, 2008). Oplývají výjimečnými schopnostmi, současně se však potýkají např. se specifickými poruchami učení (SLD), poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) nebo poruchami autistického spektra (ASD) (Şentürk, Kefeli, & Emecan, 2022). Zatímco z epistemologického hlediska je tato definice obecně přijímána, někteří bojují s jejím přijetím z hlediska ontologického. To totiž vychází z myšlenky, že výjimečná inteligence a postižení nemohou u jedince existovat současně (Baum, Rizza, & Renzulli, 2006). Navzdory probíhajícím debatám kvůli této paradoxní povaze je v posledních letech pozorován nárůst studií na toto téma, zejména ve Spojených státech, evropských zemích a Turecku.

Doporučujeme věnovat více úsilí zvyšování povědomí o žácích s dvojí výjimečností, kteří mají odlišné charakteristiky kognitivního a sociálně-emocionálního vývoje ve srovnání se svými vrstevníky. Mnoho z nich totiž zůstává označeno pouze jako intelektově nadané nebo vyžadující speciální vzdělávání (zatímco druhá strana mince je ignorována).

Zvýšená informovanost podporuje rovné příležitosti ve vzdělávání. Když pochopíme koncept dvojí výjimečnosti, naučíme se rozpoznat takové žáky, pochopit jejich individuální potřeby a schopnosti, a díky tomu i lépe porozumět jejich chování i výkonům. Jen tehdy budeme schopni adekvátně posilovat jejich kompetence v různých oblastech a umožnit jim takové vzdělání, které si opravdu zaslouží. S ohledem na tyto myšlenky vznikl „Vzdělávací program pro zvýšení informovanosti“, určený na podporu dětí s dvojí výjimečností. Klade si za cíl podporovat a rozvíjet informovanost o tomto tématu mezi učiteli, rodiči i širokou veřejností, a přispět tak k vytvoření příznivého a inspirativního školního prostředí, přizpůsobeného žákům s dvojí výjimečností.

Při tvorbě programu byla provedena rozsáhlá rešerše literatury zahrnující právní předpisy, jako je „Zákon o vzdělávání všech postižených dětí“ (1975), „Zákon o vzdělávání osob se zdravotním postižením“ (IDEA, 2004), empirické studie z celého světa zkoumající žáky s dvojí výjimečností, a výzkumy na toto téma prováděné v letech 1980 až 2000. S pomocí těchto zdrojů se identifikovaly programové výstupy na základě taxonomie vzdělávacích cílů, s přihlédnutím k současným znalostem různých aspektů konceptu dvojí výjimečnosti, charakteristikám takových žáků a jejich sociálně-emočním potřebám.

Výukové podklady zahrnuté do programu byly připraveny podle modelu výuky 5E. Texty týkající se procesu výuky a učení byly koncipovány jako podrobný návod pro realizátory a jako proaktivní podklady podporující proces učení všech účastníků. Program byl vytvořen ve flexibilní struktuře, jenž zohledňuje rozdíly v sociokulturním zázemí, znalostech

a dovednostech pedagogů, úrovni připravenosti účastníků, jejich vzdělávacím prostředí a dalších proměnných, a umožňuje tak obohacení a diferenciaci procesu výuky a učení.

Cílovou skupinou programu, který se zaměřuje na nadané děti a děti s dvojí výjimečností, jsou učitelé a budoucí učitelé, vychovatelé, sociální pracovníci, rodiče i všichni ostatní, kteří se podílejí na výchově a výuce těchto dětí.

3. ZÁKLADNÍ PŘÍSTUP A MODEL PROGRAMU

Vzdělávací program pro zvýšení povědomí o nadaných dětech a dětech s dvojí výjimečností byl navržen s inkluzivním přístupem. Zapojuje do procesu všechny zúčastněné strany, mimo jiné budoucí učitele, učitele a rodiče. Hlavním cílem komplexního programu je zvýšit povědomí o žácích s dvojí výjimečností. V souladu s ním byly požadované studijní výsledky stanoveny podle přesně vymezených okruhů témat. Ve výukových situacích navržených v rámci modelu 5E byly použity různé metody a techniky, které zajišťují aktivní účast všech stran. Na základě typu výukových aktivit byly použity různé nástroje hodnocení (např. sebehodnocení, kontrolní seznamy atd.) zaměřené na proces a výsledek. Pro celkové hodnocení programu se doporučuje používat „Dvojí výjimečnost (2E) znalostní škálu“ a „Formulář hodnocení programu“.

4. VÝSLEDKY VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Absolvent by měl být schopen:

1. Definovat pojem “nadání”.
2. Vyjmenovat společné charakteristiky nadaných žáků.
3. Vysvětlit charakteristiky nadaných žáků na konkrétních příkladech.
4. Vysvětlit různé strategie výuky nadaných žáků.
5. Předpovědět problémy, se kterými se nadaní žáci budou setkávat v průběhu vzdělávacího procesu.
6. Uvědomit si význam řešení sociálně-emocionálních potřeb nadaných žáků.
7. Definovat pojem “dvojí výjimečnost”.
8. Chápat rozdíly mezi pojmy “dvojí výjimečnost” a “nadání”.
9. Vysvětlit pojem “dvojí výjimečnost” spolu s jejími hlavními složkami (nadání, problémy s učením, ADHD, SD atd.).
10. Identifikovat silné i slabé stránky žáků s dvojí výjimečností.
11. Uvést příklady problémů, se kterými se žáci s dvojí výjimečností potýkají ve škole, v rodině a v různých dalších sociálních prostředích.
12. Rozpoznat jedinečné vzdělávací potřeby žáků s dvojí výjimečností.
13. Chápat a uznávat důležitost poskytování sociálně-emoční podpory žákům s dvojí výjimečností pro jejich akademický rozvoj.

5. OBSAH PROGRAMU

5.1 SPECIÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání je pro každého jedince nevyhnutelnou nutností, aby se mohl přizpůsobit neustále se měnícímu a vyvíjejícímu světu. Když se zamyslíme nad vzdělávacím procesem (jenž zahrnuje značnou část života každého z nás!), nelze ignorovat obrovské individuální rozdíly mezi jednotlivými žáky. Na první pohled zjevné rozdíly ve fyzickém vzhledu přitom tvoří pouhou špičku ledovce. Mnohem větší (a pro průběh vzdělávání podstatnější) rozdíly lze najít v charakteristikách učení jednotlivců. Preferovaný styl učení, individuální tempo, subjektivní motivace, konkrétní cíle a výsledný způsob aplikace osvojených znalostí se u každého žáka mohou lišit. Existence těchto individuálních rozdílů ve vzdělávacím procesu vyžaduje plánování a realizaci vhodných postupů podle určitých zásad.

Jedním z nejdůležitějších podmínek kvalitního vzdělávacího procesu je zajištění rovných příležitostí všem zúčastněným žákům. Je nezbytné zohledňovat jejich individuální rozdíly, vážit si každého z nich a umožnit mu přirozeně a bez nátlaku postupovat svým vlastním tempem a stylem učení. Rovné vzdělávací příležitosti zohledňující individuální rozdíly jsou základním požadavkem demokratických a spravedlivých společenských přístupů a metod. Vzhledem k tomu, že třídy v našich školách netvoří žáci s podobnými fyzickými, behaviorálními, sociálními a akademickými charakteristikami, je pro učitele pracující v těchto třídách nezbytné (i když náročné) adekvátně reagovat na vzdělávací potřeby všech jedinců s různými zkušenostmi a styly učení. Proto musí být i konkrétním jedincům poskytovány odpovídající vzdělávací služby podle jejich potřeb.

Zohledníme-li individuální rozdíly, brzy si všimneme, že někteří žáci nemají stejný prospěch z všeobecných vzdělávacích osnov jako jejich typicky se vyvíjející vrstevníci ve stejné třídě. Potřebují proto speciální vzdělávání. To zahrnuje poskytování komplexního, na výzkumu založeného hodnocení a výuky, podpůrných služeb v rámci speciálně vytvořených programů žákům s postižením či výjimečností v kognitivní, behaviorální, sociálně-emocionální, fyzické a smyslové oblasti (Bryant, Smith, & Bryant, 2008). Při dosahování požadovaných cílů ve speciálně pedagogické praxi je zásadní připravovat a realizovat individualizované vzdělávací programy přizpůsobené individuálním odlišnostem jedince ve všech oblastech jeho vývoje. K tomu je zapotřebí systematický a komplexní přístup.

Hlavním cílem procesu vzdělávání jedinců se speciálními potřebami je přispět k jejich celoživotní soběstačnosti, tedy získání dovedností pro samostatný život a zajištění jejich úspěšné sociální integrace (Cavkaytar, 2013). Měli bychom se proto snažit poskytovat speciálně pedagogické služby co nejzdravějším a nej přirozenějším způsobem.

Aby však jedinci mohli využívat speciálně pedagogické služby, musí jim být stanovena diagnóza. K určení, zda mají speciální potřeby, se provádí lékařské a pedagogické posudky. Na základě výsledků formálních a neformálních hodnocení provedených v rámci lékařských a pedagogických posudků jsou jednotlivci diagnostikováni. V případě stanovení diagnózy je daný jedinec umístěn do příslušného, co nejméně omezujícího vzdělávacího prostředí.

Speciální vzdělávání: Počet a poměr

Podle zprávy Světové zdravotnické organizace se uvádí, že na celém světě má nějakou formu postižení 1,3 miliardy lidí, což odpovídá přibližně 16 % světové populace. S nějakou formou postižení se tedy setkává každý šestý člověk. Krom toho je u osob se zdravotním postižením dvakrát vyšší riziko vzniku onemocnění, jako jsou deprese, astma, cukrovka, mrtvice, obezita nebo špatné ústní zdraví (Světová zdravotnická organizace, 2023).

Podle údajů ze Spojených států za školní rok 2021-2022 se uvádí, že ve věkovém rozmezí 3-21 let je 7,3 milionu studentů, kteří využívají speciální vzdělávací služby podle zákona o vzdělávání osob se zdravotním postižením (Individuals with Disabilities Education Act, IDEA). Tento počet představuje cca. 15 % studentů ve veřejných školách (National Center for Education Statistics, 2023).

Obecně lze konstatovat, že tato čísla nejsou vůbec nízká a každým dnem se zvyšují. Ve společnosti stále stoupá poměr osob se zdravotním postižením, které potřebují různé formy cílené podpory. Ve světle těchto údajů je důležité dobře plánovat služby, které mají být poskytovány jedincům se speciálními potřebami podle oblastí služeb (vzdělávání, zdravotnictví atd.). Tím se zvýší šance, že tyto služby budou vykonávány kvalitně, v dostatečném rozsahu a budou dostupné všem, kteří je potřebují.

Použité zdroje

- Bryant, D. P., Smith, D.D. & Bryant, B. R. (2008). *Teaching students with special needs in inclusive classrooms*. Pearson Education Inc.
- Cavkaytar, A. (2013). *Ailelerle işbirliği*. Eripek, S. (Ed.), *Özel Eğitim içinde* (s.53-65). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- National Center for Education Statistics (2023). <https://nces.ed.gov/programs/coe/indicator/cgg/students-with-disabilities>
- World Health Organization (2023). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health#:~:text=An%20estimated%201.3%20billion%20people%20%E2%80%93%20or%2016%25%20of%20the%20global,experience%20a%20significant%20disability%20today>

5.2. NADÁNÍ

Základní pojetí konceptu nadání

Pochopení konceptu nadání závisí na historickém a kulturním kontextu (Limont, 2010). Nejvýznamnější filozofové se v průběhu staletí vášnivě zabývali tajemstvím nadání. Konfucius (551-479 př. n. l.) věřil, že nadané děti jsou bohatstvím národa a měla by jim být věnována zvláštní péče a podpora. Zdůrazňoval, že je třeba podporovat nejen ty z bohatých rodin, ale i ty z rodin s nízkými příjmy, a to jejich umístěním na dvorech mandarínů nebo císařů (Limont, 2005). Představitelé antického Řecka, včetně Sokrata (469-399 př. n. l.), zastávali teorii, že lidé se rodí se specifickými schopnostmi nebo určitým potenciálem. Aristoteles prosazoval, aby každému byly přiděleny role podle profilu schopností, které má. Zdůrazňoval také, že schopnosti nejsou pevně danou vlastností a měly by se rozvíjet (Limont, 2010).

Je důležité zdůraznit, že ne každý člověk, který byl zpětně označen za nadaného nebo talentovaného, se v oblastech lidského fungování rozvíjí lépe než průměrní lidé. Schopnosti a nadání se v člověku nezřídka skrývají, a proto běžná diagnostika schopností jedince, byť standardizovaná, může vést k chybným závěrům (Gierczyk, 2019). Ukazuje se to na příkladu tří osob: Einstein, dnes uznávaný jako jeden z největších fyziků dvacátého století, se údajně vůči svým vrstevníkům v dětství nijak nevyjímal – mluvit začal až ve čtyřech letech a psát v sedmi. Carusovi, italskému opernímu pěvci známému jako „král tenorů“, jeden z jeho učitelů ve škole před začátkem kariéry řekl, že neumí zpívat, protože pro to nemá ten správný hlas. Edisonova matka se zase od jeho učitele dozvěděla, že s mozkiem jejího syna „není něco v pořádku“, protože má přerostlou hlavu.

Laický pohled na nadání i výzkum nadání lze popsat ve třech etapách: teologická, metafyzická a empirická. Teologický přístup nahlíží na nadané jedince jako na vyšší moc, nadpřirozené bytosti. Tento postoj byl patrný například v názorech Platóna nebo Konfucia, jak bylo zmíněno výše, kteří psali o „nebeských dětech“. V metafyzickém přístupu dochází k posunu chápání nadání jako něčeho více lidského a méně nadpřirozeného. Současně se posílilo někdy i v dnešní době pozorované spojení mezi genialitou a šílenstvím a duševními chorobami. V empirickém období, které začalo ve dvacátém století a pokračuje dodnes, je identifikace nadání založena na vědeckých metodách a výzkumech (Al-Hroub & El Houry, 2018) a mnohost a rozmanitost definic nadání vede badatele k jejich kategorizaci a syntéze (Ledzinska, 2008). Stanislaw Popek srovnal různá pojetí schopností a dospěl k závěru, že lze hovořit minimálně o čtyřech přístupech k nim. Schopnosti popisuje následujícími způsoby (Łukasiewicz-Wieleba, 2018):

- jako synonymum pro efektivitu, zdatnost a rychlost výsledku, výstupu; jako výraznější nebo lepší schopnost např. paměti; jako vyšší kvalitu, hloubku a rozsah procesu analýzy,

syntézy a porozumění; a jako individuální rozdíly ve výkonu lidí ve srovnatelných nebo podobných situacích;

- jako skutečnou schopnost něco dokázat; jako potenciální schopnost osvojit si nějakou dovednost, jako maximální možnou úroveň úspěchu;
- jako vlastnost kognitivních procesů, relativně neměnnou, ovlivňující vysokou úroveň standardně dosahovaných výsledků při řešení problémů;
- jako individuální charakteristiku osobnosti jedince, jejímž prostřednictvím lze budovat určité návyky, dovednosti a schopnosti.

Při analýze teorií schopností popsaných v literatuře je možné vidět jejich velkou variabilitu. Za více než sto let výzkumu byly schopnosti popsány jako projevy neměnné, individuálně determinované, ovlivněné vývojem a hereditárními vlivy, i jako projevy závislé na kultuře, prostředí a učení jedince. Současné dynamické modely schopností zdůrazňují jejich plasticitu, možnost změny a vývoje potenciálu. Na tomto vývoji se významně podílí jak vlastní aktivita jedince, tak vlivy okolního prostředí, např. sociální a politické (Łukasiewicz-Wieleba, 2018). Přestože se již řadu let objevují pokusy o systematizaci terminologie týkající se nadání a talentu, pojmové dilema stále přetrvává. Neexistuje jednoznačná a univerzální definice mimořádně nadaného dítěte. Naopak – téměř 100 významů pojmu „nadání“ (Freeman, 2005) se vztahuje k nadprůměrnému rozvoji dítěte v psychologických oblastech, jako je inteligence nebo kreativita. Často se však týkají aspektů úspěchu dítěte a měřitelných studijních výsledků (Hany, 1993). V angličtině používají výzkumníci k této problematice nepřeborné množství termínů, mezi něž patří ability, gifts, capacity, bright, aptitude, skills, gifted, talented, exceptional talent, prodigy, genius a twice-exceptional. Shodnout se na souhrnné definici schopností je takřka nemožné ze dvou důvodů. Zaprvé, definice může nežádoucím způsobem zúžit rozsah oblastí, které se berou v úvahu při označení dětí jako nadaných. Pak může například daný program zohledňovat pouze studijní výsledky žáka, a přitom vynechat jeho vůdčí schopnosti, verbální schopnosti, nebo schopnosti v oblastech umění, divadla, hudby, či tvůrčího psaní. Zadruhé, definice může stanovit požadovanou úroveň excelence, které musí být dosaženo, aby byl člověk považován za nadaného (Al-Hroub & Khoury, 2018). Taková přesná hranice pak slouží spíše k hrubé orientaci napříč populací, nikoli však jako trefný popis individuálních charakteristik každého jedince. Je třeba si uvědomovat komplexnost pojmu „nadání“, vnímat spektralitu různých úrovní nadání v různých oblastech, a dívat se na každého člověka jako na jedinečnou kombinaci silných a slabých stránek.

Současný výzkum schopností souvisí s psychologií individuálních rozdílů. V 19., 20. a 21. století poskytla základ pro pochopení schopností psychologie inteligence, tvořivosti a motivace. V současné době se nepopírá význam úrovně inteligence pro schopnosti, ale považuje se za nedostatečný ukazatel vynikajících schopností, jenž vyžaduje podporu

vnějšího prostředí i vnitřních faktorů, jako je motivace, silná vůle a tvůrčí myšlení.

Psychologové, sociologové a pedagogové zabývající se nadáním se již řadu let potýkají mimo jiné s jasnou definicí pojmu nadání, což vedlo k vytvoření mnoha teoretických modelů, které mají i svou aplikační hodnotu (Dyrda, 2012; Acar et al. 2016, s. 81). Jednoznačná a univerzální definice mimořádně nadaného dítěte však neexistuje. Jak již bylo naznačeno, existuje bezmála sto významů pojmu „nadání“, z nichž většina se vztahuje k nadprůměrnému rozvoji dítěte v oblastech, jako je inteligence či kreativita. Často však odkazují na aspekty úspěchu dítěte a měřitelné výsledky učení (Hany, 1993). Sidney Moon (2006) rozlišuje dva typy definic schopností:

1. konceptuální (pojmové), které vycházejí z teoretických pojetí schopností, v nichž je popsán schopný člověk;
2. operační, které převádějí koncepty schopností do jazyka praxe a poskytují informace související s procesem diagnostiky konkrétních nadaných jedinců z populace.

Použité zdroje

- Acar, S., Sen, S., & Cayirdag, N. (2016). Consistency of the performance and non-performance methods in gifted identification: A multilevel meta-analytic review. *Gifted Child Quarterly*, 60(2).
- Al-Hroub, A., & El Khoury, S. (2018). Definitions and Conceptions of Giftedness Around the World. In: *Gifted Education in Lebanese Schools. Springer Briefs in Psychology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78592-9_2
- Bartnikowska, U., & Antoszewska, B. (2017). Children with special educational needs (SEN) in the Polish education system. *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, 6(3). [in Polish].
- Cybis, N., Drop, E., Rowinski, T., & Ciecuch, J. (2013). Talented student – analysis of available diagnostic tools: Report prepared within the project Development and implementation of a comprehensive working system with a gifted student. Warsaw: Educational Research Institute. [in Polish].
- Dyrda, B. (2012). Educational support for the development of talented students. A socio-pedagogical study. Katowice: Żak Publishing. [in Polish].
- Freeman, J. (2005). Permission to be gifted: how conceptions of giftedness can change lives. In Sternberg, R., & Davidson, J. (Eds.), *Conceptions of Giftedness* (pp. 80-97). Cambridge University Press, Cambridge.
- Gierczyk, M. K., & Hornby, G. (2021). Twice-Exceptional Students: Review of Implications for Special and Inclusive Education. *Education Sciences*, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.3390/educ11010001>

org/10.3390/educsci11020085

- Gierczyk, M. K. (2019). *Talented student in Polish and English school space: A comparative study* (No. 3882). University of Silesia Press. [In Polish].
- Grygier, U., Jancarz-Łanczkowska, B., & Piotrowski, K. (2013). *How to discover and develop natural science talents in primary, middle, and high school students*. Warsaw: Centre for Education Development. [In Polish].
- Hany, E.A.. (1993). *How teachers identify gifted students: feature processing or concept-based classification*. *European Journal for High Ability*, 4, 196-211. doi:10.1080/0937445930040208
- Jakubek, H. (n.d.). *Building a school system that works with talented students in cooperation with parents and the local community*. Retrieved from <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=4859>
- Ledzinska, M. (1996). *Information processing by students of varied ability levels and their academic progress*. Warsaw: Faculty of Psychology, University of Warsaw. [In Polish].
- Limont, W. (2010). *Talented student. How to recognize and work with them*. Gdańsk: Gdańsk Psychological Publishing. [In Polish].
- Limont, W. (2012). *Educating talented students in the Polish education system – selected examples*. Warsaw: Educational Research Institute. [In Polish].
- Łukasiewicz-Wieleba, J. (2018). *Recognizing the potential as well as strengths and limitations in developing children's abilities in parents' narratives*. Academy of Special Education Publishing. [In Polish].
- Moon, S. M. (2006). *Developing a definition of giftedness*. In Purcell, J., & Eckhart, R. (Eds.), *A guidebook for developing educational services and programs for gifted and talented students* (pp. 23-31). Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Popek, S. (2001). *The person is a creative unit*. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press. [In Polish].
- Porzucek-Miśkiewicz, M. (2018). *The place of a gifted student in teaching practice*. *Culture – Society – Education*, 2(14).
- (n.d.). *Talented student*. Retrieved from <https://www.gov.pl/web/edukacja/uczen-zdolny> [In Polish].
- Uszyńska-Jarmoc, J., Kunat, B., & Mazur, J. (2015). *Talented but how? (Self-)diagnosis of students' abilities and talents*. Białystok: Centre for Lifelong Learning in Białystok. [In Polish].

5.3. Dvojí výjimečnost

Koncept dvojí výjimečnosti vznikl po mnoha letech výzkumu na základě multidisciplinárního přístupu oborů speciální pedagogika a vzdělávání nadaných (Baldwin et al., 2015a). Postupně se objevilo mnoho definic konceptu dvojí výjimečnosti, přičemž již jedna z prvních zdůrazňovala současnou přítomnost nadání a jakékoli poruchy učení u žáka (Klingner, 2022). V literatuře se pro označení žáků této skupiny používají termíny jako „dvojí výjimečnost“, „nadání handicapovaní“ a „nadání žáci s poruchami učení“ (Şentürk et al., 2022a). V posledních letech však došlo ke shodě a k širokému používání termínu „dvojí výjimečnost (2e)“ (Amiri, 2020). Ten klade důraz na potřeby žáků, kteří vykazují „jedinečnou“ kognitivní schopnost nebo nadání v kombinaci obtížemi, poruchou a/nebo postižením (Baldwin et al., 2015b). „Individuals with Disabilities Education Act“ (IDEA) ve Spojených státech rozlišuje třináct kategorií specifických potřeb: „mentální postižení, sluchové postižení (včetně hluchoty), postižení řeči nebo jazyka, zrakové postižení (včetně slepoty), emoční poruchy, motorické postižení, poruchy autistického spektra, traumatické poškození mozku, hluchoslepota, jiná zdravotní postižení, specifické poruchy učení nebo vícečetná postižení“ (IDEA, 2004). Dvanáct z těchto kategorií (kromě mentálního postižení) přitom může existovat současně s nadáním. Foley Nicpon et al. (2013) popsali souběh nadání a postižení jako paradoxní situaci a zdůraznili nutnost společné definice, která by lépe popisovala charakteristiky a potřeby dvakrát výjimečných žáků. V této souvislosti vznikla společná operační definice:

„Dvakrát výjimeční žáci jsou studující, kteří vykazují potenciál pro vysoké výsledky nebo tvůrčí produktivitu v jedné nebo více oblastech, jako je matematika, přírodní vědy, technologie, společenské vědy, výtvarné, prostorové nebo scénické umění nebo jiné oblasti lidské tvorby, a současně vykazují jedno nebo více postižení podle typických kritérií daného školského systému. Mezi tato postižení patří specifické poruchy učení (SPU); poruchy řeči a jazyka; emoční/behaviorální poruchy; tělesné postižení; poruchy autistického spektra (PAS); nebo jiná zdravotní postižení, jako je porucha pozornosti/hyperaktivita (ADHD). Kombinace těchto postižení a vysokých schopností vytváří jedinečnou populaci žáků, kteří v praxi nemusí vykazovat ani vysoké studijní výsledky, ani specifické postižení. Jejich nadání může maskovat jejich postižení a jejich postižení může maskovat jejich nadání“ (Reis et al., 2014).

Ve vzdělávacím prostředí lze vysledovat tři skupiny žáků s dvojí výjimečností, které jsou popsány „maskovacím“ efektem ovlivněny (Baum, 1990). Každá skupina má jedinečné problémy v procesu diagnostiky i poskytované podpory. Jde o následující skupiny žáků:

Žáci původně diagnostikovaní jako nadaní, kteří však mohou mít problémy v určitých akademických oblastech a neprokazují očekávanou úroveň školních výkonů. V průběhu základní školy se žákům této skupiny může dařit dosahovat přiměřených výsledků. Na střední nebo vysoké škole se však postupně zvyšují kurikulární a organizační nároky, které přesahují jejich schopnost kompenzace, takže jejich studijní prospěch začíná klesat.

Žáci s diagnostikovanými speciálními vzdělávacími potřebami, jejichž nadání může být přehlíženo a neřešeno v důsledku průměrných až podprůměrných výsledků v určitých akademických oblastech. Tyto děti navštěvují poradenská zařízení anebo jsou v péči školních poradenských pracovníků, ale nejsou jim poskytnuty pokročilé vzdělávací příležitosti s ohledem na jejich silné stránky.

Žáci, kteří nevykazují projevy speciálních vzdělávacích potřeb ani nadání, protože jejich schopnosti a postižení se vzájemně zakrývají. V takovém případě mohou být vnímáni jako „průměrní“ a nejsou označeni ani jako nadaní, ani jako osoby se speciálními vzdělávacími potřebami.

Současný výskyt nadání a speciálních vzdělávacích potřeb může komplikovat proces identifikace obou projevů a znesnadňovat tak učitelům, vychovatelům i rodičům rozpoznání, pochopení a podporu dvakrát výjimečných žáků. Maskovací efekt u dvojí výjimečnosti může mít za následek chybnou diagnózu nebo opomenutí jedné z diagnóz, pokud nadání žáka dočasně kompenzuje jeho problémy s učením nebo naopak. To vede k podcenění zastoupení dvojité výjimečnosti žáků v populaci a jejich nedostatečné podpoře ve vzdělávací i sociálně-emoční rovině (Şentürk et al., 2022b). Časem se pak nůžky mezi specifickými potřebami těchto dětí a jejich skutečným naplněním dále rozevírají, což později (často až v dospívání či rané dospělosti) může vést k výrazným omezením různých oblastí kvality života, včetně procesu vzdělávání. Učitelé, rodiče i další odborníci si proto musí uvědomit fenomén dvojí výjimečnosti a maskovacího efektu, aby zajistili, že výjimečnost žáků s dvojí výjimečností bude ve vzdělávacím prostředí zavčas rozpoznána a účinně řešena.

Identifikace dvakrát výjimečných žáků je složitý proces, který vyžaduje diferencovaný přístup. Tradiční diagnostické modely nemusí tyto jedince vždy odhalit, což zdůrazňuje nutnost přesnějších a inkluzivnějších diagnostických postupů. Navzdory těmto problémům byly pro identifikaci žáků s dvojí výjimečností vyvinuty screeningové modely pro zmapování variability v akademických výkonech, jako je čtení a matematika (McCallum et al., 2013). Zkoumaly se také psychometrické i dynamické diagnostické přístupy založené na učebních osnovách, jež lze využít pro identifikaci kognitivních charakteristik i u žáků s dvojí výjimečností (Al-Hroub,

2021). Je zřejmé, že diagnostický proces vyžaduje komplexní a vícerozměrný přístup, který zohledňuje jak výjimečné schopnosti, tak speciální vzdělávací potřeby.

Davidsonův institut shrnuje strategie pedagogické i psychologické diagnostiky žáků s dvojí výjimečností následovně:

- Zpracujte si komplexní strategii a použijte více nástrojů pro identifikaci dvojí výjimečnosti, což zahrnuje různé metody diagnostiky, včetně písemných testů a hodnocení chování.
- Provádějte strukturované hodnocení i neformální pozorování, abyste získali ucelený přehled o silných stránkách i potížích žáka.
- Pečlivě analyzujte výsledky testů kognitivních schopností a mějte na paměti, že mnoho dětí s dvojí výjimečností vykazuje nevyrovnané výkony a asynchronní vývoj.
- Upravte kritéria hodnocení tak, aby zohledňovala momentální výkyvy ve výkonech, což umožní inkluzivnější identifikaci dvojí výjimečnosti.
- V případě, že má žák problémy se zpracováním podrobných informací, zvažte využití ústního dotazování jako alternativy k formálním písemným testům.
- Poskytněte žákovi dostatek času na plné prokázání znalostí a v případě potřeby nabídněte prodloužení časových limitů pro diagnostiku.
- Dále je zásadní uznat existenci dvojí výjimečnosti jako samostatné kategorie, aby se tyto žáci odlišili od vrstevníků, kteří jsou výhradně nadaní, nebo potřebují pouze podpůrná opatření v souladu s jejich speciálními vzdělávacími potřebami. Výzkum zdůrazňuje, že je důležité porozumět jedinečným charakteristikám a potřebám žáků s dvojí výjimečností. Edukátoři hrají zásadní roli při diagnostice, stanovení doporučení i kontinuální podpoře těchto žáků. Poradenští pracovníci mají také významný vliv při komunikaci s rodinami, které potřebují porozumět problematice dvojí výjimečnosti a pochopit vhodné možnosti vlastní intervence (Foley-Nicpon & Assouline, 2015).

Charakteristické rysy žáků s dvojí výjimečností

Typické projevy dvojité výjimečných žáků zahrnují kombinaci výjimečných intelektuálních schopností a problémů s učením. Vykazují jedinečný soubor charakteristik, které je odlišují od ostatních skupin žáků. Často neodpovídají tradičním definicím ani jedné z výjimečností (Reis et al., 2014). Nezřídka se u nich vyskytuje asynchronní vývoj, který se projeví například značnými rozdíly mezi jejich kognitivními schopnostmi a studijními výsledky v určitých oblastech. Krom toho mohou vykazovat vysokou úroveň tvořivosti, kritického myšlení a schopnosti řešit problémy, a zároveň mít obtíže s organizací, pozorností a exekutivními funkcemi.

Akademické sebepojetí a vnímaná osobní účinnost dvakrát výjimečných žáků jsou často nízké, pokud trpí pocity méněcennosti nebo syndromem podvodníka (Baldwin et al., 2015a). Vnitřně mohou zažívat pocity neúspěchu, smutku, vyhoření a frustrace, zatímco navenek se u nich může projevovat zvýšená agrese a hyperaktivita (Foley-Nicpon et al., 2010). Dále mohou vykazovat specifické sociální, emocionální a behaviorální charakteristiky, jako je nezdravý perfekcionismus, velmi intenzivní emoce a jejich projevy, nízká sebedůvěra a tendence vzdávat se, když čelí náročným úkolům (Pfeiffer, 2015).

Různé skupiny žáků s dvojí výjimečností a jejich možné projevy

	Nadání	Nadání a SPU	Nadání a ADHD	Nadání a PAS
Školní výkony a výsledky	• Bohatá slovní zásoba • Kvalitní čtenářské dovednosti • Raní čtenáři • Vynikající paměť • Vysoká úroveň přemýšlení a řešení problémů • Vynikající pojmové myšlení, schopnost syntézy informací i abstraktního myšlení	• Obtíže se čtením navzdory kvalitnímu vývoji řeči • Symptomy dysgrafie • Symptomy dyslexie • Symptomy dyskalkulie • Obtíže s krátkodobou pamětí • Vynikající kritické a kreativní myšlení • Obsáhlé znalosti v oblastech specifických zájmů • Preference technického uvažování	• Obtíže začít, vytrvat a dokončit úkol • Vynikající kritické a kreativní myšlení • Preference technického uvažování	• Kvalitní kognitivní vývoj bez opožděného jazykového vývoje • Obtížné porozumění abstraktním pojmům a úkolům, které vyžadují kritické a kreativní myšlení • Preference technického uvažování • Zaměření na jeden či více specifických, spíše rutinních úkolů
Kvalita soustředění	• Dlouhá vytrvalost soustředění v oblastech zájmů • Výkyvy soustředění v důsledku nudy, protože se příliš rychle učí	• Krátká vytrvalost soustředění a snadné vyrušení při práci • Zvýšený motorický neklid, snížená aktivita až apatie	• Zvýšený motorický neklid, neustálá potřeba pohybu • Obtíže vydržet v klidu • Rychlé výkyvy pozornosti, snadné vyrušení od práce jinými podněty	• Specifické, opakující se pohyby • Výrazné zaměření na některé části předmětů

Organizační dovednosti	• Pokyny následují rychle a snadno je splní • Detailní a kreativní přemýšlení	• Obtíže zorientovat se v pokynech a následovat je • Obtíže vyjádřit své myšlenky slovem nebo písmem • Obtíže splnit úkol, když není náležitě strukturovaný a je hůře předvídatelný	• Obtíže zorientovat se v pokynech a následovat je • Obtížná orientace v čase	• Rigidní potřeba rutiny anebo rituálů
	• Rozvinutý smysl pro humor • Rozvinutá dovednost komunikace s rodiči, učiteli i jinými dospělými • Vysoký smysl pro zodpovědnost	• Obtíže s identifikací ("čtením") některých neverbálních signálů v komunikaci	• Obtíže pochopit smysl sociálních situací	• Oslabené dovednosti zapojovat se do sociálních situací • Obtíže porozumět neverbální komunikaci • Obtíže navazovat vrstevnické vztahy • Obtíže sdílet zájmy, radost nebo výsledky práce • Obtíže se sociálně anebo emocionálně sladit se svým okolím

Převzato z: Reis et al, 2014 & Şentürk et al., 2022a.

Z přehledu, uvedeného v tabulce výše je zřejmé, že pokud je nadání doprovázeno speciálními vzdělávacími potřebami, vznikají různé skupiny žáků s odlišnými charakteristikami. Přes všechny rozdíly je společným rysem jejich vysoký potenciál, na nějž u dětí s dvojitou výjimečností nesmíme zapomínat. Takové děti vykazují komplexní kombinaci vynikajících schopností a problémů s učením, které vyžadují individuální vzdělávací přístupy. Včasné rozpoznání a rozvíjení jejich silných stránek, adekvátní řešení slabých stránek a poskytování vhodné sociálně-emoční podpory jsou zásadní pro to, aby tito žáci mohli svůj vrozený potenciál plně využít.

Výukové potřeby žáků s dvojitou výjimečností

Vhodné intervence umožňují uspokojivý akademický a sociální rozvoj těchto žáků. Výzkumy zdůrazňují význam jejich komplexní pedagogické i psychologické diagnostiky, určování silných a slabých stránek žáka a navrhování vhodných vzdělávacích doporučení (Assouline et al., 2010). Na základě současných empirických zjištění se doporučuje, aby se

primární intervenční strategie zaměřily na silné stránky a zájmy žáka, a byly mu proto nabízeny výzvy a úkoly slučitelné s jeho schopnostmi a podněcující rozvoj jeho přirozeného nadání. Sekundární intervence by se měly zaměřit na nápravu slabých stránek a poskytnout nácvik adekvátních kompenzačních strategií (Neihart, 2008). V americkém školství se pro tyto účely osvědčuje přístup označovaný jako „reakce na intervenci“ (Response to Intervention, Rtl), a to díky postupům včasné intervence a mnohostrannému přístupu k řešení silných i slabých stránek žáků (Pereles et al., 2009). Crepeau-Hobson a Bianco (2010) přišli s integrovaným modelem pedagogické diagnostiky i výuky založeným na Rtl pro nadané žáky s poruchami učení. Řídí se třístupňovým přístupem:

Úroveň 1: Začíná výukou a hodnocením ve třídách všeobecného vzdělávání a poskytuje žákům příležitosti k prozkoumání a projevení svých zájmů, silných stránek a nadání. Provádí se celkový screening, včetně mapování nadstandardních výkonů, které neodpovídají běžným znalostem a dovednostem žáků příslušného vzdělávacího ročníku, aby se identifikovali jedinci, kteří mohou potřebovat další podporu.

Úroveň 2: Zahrnuje již konkrétně zaměřené diagnostické postupy s cílem porozumět obtížím a silným stránkám žáků při zpracování učiva. Diferencovaná výuka a různé příležitosti k obohacení jsou poskytovány v rámci základního učiva, přičemž učitelé a poradenští pracovníci spolupracují na vytvoření duálně diferencovaného učebního plánu, který zároveň řeší jak schopnosti, tak i problémy žáků.

Úroveň 3: Vyhrazeno pro žáky, jejichž potřeby nejsou naplněny v úrovni 2. Pak přichází na řadu komplexní psychologická a speciálně pedagogická diagnostika, tedy hodnocení kognitivních schopností a výkonů spolu s dalšími diagnostickými postupy pro identifikaci konkrétních nadání i speciálních vzdělávacích potřeb. Na základě výsledků diagnostiky je následně vypracován plán podpůrných opatření, jenž zahrnují individualizované postupy pro řešení výukových obtíží a současně podporu pokročilých vzdělávacích potřeb, včetně komplexních opatření, jako je zařazení mezi nadané žáky, předčasný zápis či vynechání studijního ročníku. Dále se podle potřeby provádí průběžné sledování pokroku žáka a adekvátně se upravuje očekávaná úroveň vzdělávacích výstupů.

Pro zlepšení dlouhodobých výsledků žáků s dvojí výjimečností je zásadní posilovat také jejich sociální a emocionální dovednosti, podporovat jejich zdravou sebereflexi, uvědomění si vlastních emocí a potřeb, schopnost o nich adekvátní formou komunikovat s okolím a také s nimi efektivně pracovat v zájmu dosažení spokojenosti sebe i svého okolí. Tyto dovednosti mohou žákům významně usnadnit rozvoj a uplatnění jejich potenciálu (nejen) v procesu vzdělávání (např. pomocí práce s vlastní motivací, disciplínou atd.), ale i budování kvalitních a vzájemně respektujících vztahů, včetně tolik důležitého vztahu k

sobě samému. (Neihart, 2008). Ukázalo se, že právě intervence zaměřené na nadání a speciální vzdělávací potřeby zvyšují u žáků sebeúctu, vnímanou osobní účinnost, motivaci i odhodlání k učení. Kromě toho se ukázaly jako účinné programy, které podporují žáky s dvojitou výjimečností ve spolupráci s vrstevníky s podobnými problémy a pomáhají jim tak společně rozvíjet adaptivní kompenzační strategie (Reis et al., 2000). Pro takové žáky jsou zapotřebí flexibilní, vícerozměrné a individualizované vzdělávací programy. Flexibilita těchto programů je nezbytná pro přizpůsobení se jejich různorodým schopnostem a potřebám. Mohou potřebovat čas navíc, různé strategie učení nebo formy výukové podpory, a to i v rámci jednoho vyučovacího předmětu. Například nadanému žákovi se specifickými poruchami učení může pomoci využití počítačových aplikací. To nejen zvyšuje studijní výsledky, ale také podporuje sociálně-emocionální rozvoj a posiluje sebevědomí. Dalším zásadním aspektem je spolupráce mezi učiteli, poradenskými pracovníky i dalšími odborníky, rodiči a také vedením školy. Jinými slovy je důležité:

- rozvíjet a podporovat silné stránky a zájmy žáka;
- provádět intervence upřednostňující nadání a podporující speciální vzdělávací potřeby s cílem zvýšit motivaci, sebeúctu a odhodlání k učení;
- pomáhat žákům při osvojování adaptivních kompenzačních technik a zdravých přístupů k překonávání problémů;
- zajistit flexibilní, komplexní učební plány/programy a individuální vzdělávací plány (IVP), aby se přizpůsobily různým schopnostem a potřebám;
- využívat různé strategie učení, včetně času navíc, různých výukových přístupů a podpůrných nástrojů;
- podporovat růst jejich sociálních a emocionálních dovedností;
- podporovat spolupráci mezi vrstevníky s podobnými problémy;
- podporovat spolupráci mezi učiteli, poradenskými pracovníky, rodiči i dalšími zúčastněnými stranami.

Sociální a emocionální potřeby žáků s dvojitou výjimečností

Dvakrát výjimeční žáci mají navzdory svým vysokým intelektovým schopnostem nebo nadání v současném vzdělávacím prostředí akademické problémy a s nimi se mnohdy pojí i problémy sociální a emocionální (Kaufman, 2018). Přestože má každý z nich jedinečný profil s odlišnými charakteristikami, jejich sociální a emocionální potřeby vykazují mnoho podobných rysů. Uspokojování sociálně-emocionálních potřeb je považováno za klíčové pro jejich úspěch a pozitivní seberozvoj. Spíše než na slabé stránky se musí komplexní plány podpory zaměřit na kognitivní, akademické, sociální a emocionální potřeby. Mezi nimi:

Sebepojetí: Z mnoha výzkumů vyplývá, že žáci s dvojí výjimečností mívají nižší akademické, sociální a emocionální sebepojetí než jejich vrstevníci, kteří mají pouze nadání nebo speciální vzdělávací potřeby (Foley-Nicpon et al., 2015). Často se cítí nepochopení, nepřijatí nebo nezačlenění v důsledku kontrastu mezi svými intelektuálními schopnostmi a problémy s učením. Potřebují si uvědomit a přijmout své silné i slabé stránky, aby si vytvořili pozitivní sebepojetí a sebedůvěru.

Zklamání: Rozpor mezi jejich intelektuálními schopnostmi a studijními výsledky u žáků s dvojí výjimečností často vede ke zklamání. Navzdory svým silným stránkám mohou mít potíže i s naplněním běžných akademických očekávání, nejsou schopni reflektovat své školní zkušenosti a někdy mají potíže s pochopením i těch nejzákladnějších pojmů nebo s plněním jednoduchých úkolů. Od učitelů a členů rodiny často slýchají nespravedlivé negativní soudy a nálepky, že jsou líní, rozmazlení nebo se málo snaží, což ještě prohlubuje jejich zklamání, dále snižuje jejich vnímanou osobní účinnost, vytváří negativní sebeobraz a tím ztěžuje jejich i tak dost svízelnou cestu k úspěchu (Baldwin et al., 2015b; Neihart, 2008).

Úzkost: Studie zdůrazňují dopad negativních zkušeností ze školy, což vede ke zvýšenému stresu a úzkosti. Tato úzkost často pramení z problémů při plnění úkolů a dosahování cílů a z nesouladu mezi potenciálem žáků a jejich skutečným výkonem, což vede k pocitům nedostatečnosti a strachu ze selhání (Beckmann & Minnaert, 2018; Nielsen, 2002). Osobnostní rys nezdravého perfekcionismu může u žáků s dvojí výjimečností dále prohlubovat propast mezi očekáváním a reálným výkonem a tím více ohrožovat jejich duševní zdraví. (Candler, 2017).

Sociální dovednosti: Žáci s dvojí výjimečností žáci mají dvakrát více problémů se sociální a emocionální adaptací než jejich nadaní vrstevníci (Neihart, 1999; Neihart et al., 2002). Nedostatky v sociálních dovednostech negativně ovlivňují vztahy s vrstevníky. Mohou mít potíže s navazováním přátelství, týmovou spoluprací nebo orientací v různých sociálních interakcích. V takovém případě se ve školním prostředí často cítí nepřijatí, vyčlenění, izolovaní a osamělí. Neobratné pokusy o začlenění do kolektivu pak mohou vést k opakovaným odmítnutím, která dále posilují jejich křivdu a beznadějnou osamělost. Pokud se jim včas dostane adekvátní a citlivé podpory vedoucí ke zlepšení sociálních a emocionálních dovedností, mohou se z tohoto bludného kruhu zdárně vymanit.

Podpora sociálních a emocionálních potřeb žáků s dvojí výjimečností vždy vyžaduje mnohostranný přístup, který se zaměřuje na jejich jedinečné silné stránky i zdroje obtíží. Zde je několik námětů pro učitele a další pracovníky ve vzdělávání:

Sebeuvědomění: pomáhejte žákům pochopit a přijmout jejich silné a slabé stránky a také to, jak mohou rozdíly v učení ovlivnit jejich sociální interakce a emoce.

Strategie zvládání náročných situací: uče žáky zvládat stres, frustraci a úzkost.

Sociální dovednosti a vztahy s vrstevníky: nabídněte žáků s dvojí výjimečností příležitosti k interakci s vrstevníky, kteří mají podobné zájmy a problémy, a podpořte tak jejich pocit sounáležitosti a podpory.

Sebeadvokacie: umožněte žákům, aby se dokázali sami za sebe postavit tím, že je naučíte, jak sdělovat své potřeby, jak a kde vyhledávat pomoc, když je to nutné, a asertivně vyjadřovat své myšlenky a pocity.

Podpůrné prostředí: vytvářejte ve třídě bezpečné a pečující prostředí, ve kterém se žáci cítí oceňováni, přijímání a chápání, zapojte do tohoto procesu všechny zaměstnance školy. Individuální podpora: nabídněte individuální podporu přizpůsobenou jedinečným potřebám každého žáka.

Poradenské služby: zajistěte přístup k poradenským službám nebo podpůrným skupinám, kde mohou studenti diskutovat o svých pocitech, obavách a problémech s vyškoleným odborníkem nebo s vrstevníky.

Zapojení rodičů: spolupracujte s rodiči, abyste získali ucelenější přehled o silných stránkách, problémech a sociálně-emocionálních potřebách žáka a společně naplánovali strategie podpory doma i ve škole.

Mějte stále na paměti, že podpora sociálních a emocionálních potřeb žáků s dvojí výjimečností je důležitá pro jejich pohodu, studijní úspěch a celkový rozvoj.

Použité zdroje

Al-Hroub A. (2021). *Utility of Psychometric and Dynamic Assessments for Identifying Cognitive Characteristics of Twice-Exceptional Students*. *Frontiers in psychology*, 12, 747872. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.747872>

Amiri, M. (2020). *At a glance of twice-exceptional children on psychological perspective*. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 7(3), 105-114. <https://dergipark.org.tr/en/>

download/article-file/1420389

- Assouline, S. G., Foley Nicpon, M., & Whiteman, C. (2010). Cognitive and psychosocial characteristics of gifted students with written language disability. *Gifted Child Quarterly*, 54(2), 102–115. <https://doi.org/10.1177/0016986209355974>
- Baldwin, L., Baum, S., Pereles, D., & Hughes, C. (2015a). Twice-exceptional learners: The journey toward a shared vision. *Gifted Child Today*, 38(4), 206–214. <https://doi.org/10.1177/1076217515597277>
- Baldwin, L., Omdal, S. N., & Pereles, D. (2015b). Beyond stereotypes: understanding, recognizing, and working with twice-exceptional learners. *Teaching Exceptional Children*, 47(4), 216–225. <https://doi.org/10.1177/0040059915569361>
- Baum, S. M. (1990). Gifted but learning disabled: A puzzling paradox. ERIC Digest #E479. <https://doi.org/10.1080/1045988X.1989.9944546>
- Beckmann, E., & Minnaert, A. (2018). Non-cognitive characteristics of gifted students with learning disabilities: An in-depth systematic review. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-20. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00504>
- Candler, M. M. (2017). The influence of perfectionism on mental health in gifted and twice-exceptional students..<https://doi.org/10.17077/etd.pr6zbjxz>
- Crepeau-Hobson, F. and Bianco, M. (2010). Identification of gifted students with learning disabilities in a response-to-intervention era. *Psychology in the Schools*, 48(2), 102-109. <https://doi.org/10.1002/pits.20528>
- Davidson Institute, <https://www.davidsongifted.org/>
- Foley-Nicpon, M. and Assouline, S. G. (2015). Counseling considerations for the twice-exceptional client. *Journal of Counseling & Development*, 93(2), 202-211. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2015.00196.x>
- Foley-Nicpon, M., Allmon, A. L., Sieck, B. C., & Stinson, R. D. (2010). Empirical investigation of twice-exceptionality: where have we been and where are we going?. *Gifted Child Quarterly*, 55(1), 3-17. <https://doi.org/10.1177/0016986210382575>
- Foley-Nicpon, M., Assouline, S. G., & Colangelo, N. (2013). Twice-exceptional learners: Who needs to know what? *Gifted Child Quarterly*, 57(3), 169–180. <https://doi.org/10.1177/0016986213490021>
- Foley-Nicpon, M., Assouline, S. G., & Fosenburg, S. (2015). The relationship between self-concept, ability, and academic programming among twice-exceptional youth. *Journal of Advanced Academics*, 26(4), 256–273. <https://doi.org/10.1177/1043986215560336>
- Individuals with Disabilities Education Improvement Act (IDEA). (2004). P.L. 108-446. <https://sites.ed.gov/idea/about-idea/>
- Kaufman, S. B. (Ed.). (2018). *Twice-exceptional: Supporting and educating bright and creative students with learning difficulties*. Oxford University Press.

- Klingner, R. (2022). *Twice-exceptional children and their challenges in dealing with normality*. *Education Sciences*, 12(4), 268. <http://dx.doi.org/10.3390/educsci12040268>
- McCallum, R. S., Bell, S. M., Coles, J. T., Miller, K. C., Hopkins, M. B., & Hilton-Prillhart, A. (2013). *A model for screening twice-exceptional students (gifted with learning disabilities) within a response to intervention paradigm*. *Gifted Child Quarterly*, 57(4), 209-222. <https://doi.org/10.1177/0016986213500070>
- MEB (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Mevzuat İçeriğinde Ara (meb.gov.tr).
- Neihart, M. (1999). *The Impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say?*. *Roeper Review: A Journal on Gifted Education*, 22(1), 10-17. <https://doi.org/10.1080/02783199909553991>
- Neihart, M. (2002). "Gifted children and depression". M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson, & S. M. Moon (eds.) in: *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (s. 93-102). Waco, TX: Prufrock Press, Inc.
- Neihart, M. (2008). *Identifying and providing services to twice-exceptional children*. In S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children: Psychoeducational theory, research, and best practices* (pp. 115-137). Springer.
- Nielsen, M. E. (2002). *Gifted students with learning disabilities: Recommendations for identification and programming*. *Exceptionality*, 10 (2), 93 – 111. Doi: 10.1207/S15327035EX1002_4
- Pereles, D. A., Omdal, S., & Baldwin, L. (2009). *Response to intervention and twice-exceptional learners: A promising fit*. *Gifted Child Today*, 32(3), 40-51. <https://doi.org/10.1177/107621750903200310>
- Pfeiffer, S. (2015). *Gifted students with a coexisting disability: the twice-exceptional*. *Estudos De Psicologia (Campinas)*, 32(4), 717-727. <https://doi.org/10.1590/0103-166x2015000400015>
- Reis, S. M., Baum, S. M. & Burke, E. (2014). *An operational definition of twice-exceptional learners: Implications and applications*. *Gifted Child Quarterly*. 58(3), 217-230. <https://doi.org/10.1177/0016986214534976>
- Reis, S. M., McGuire, J. M., & Neu, T. W. (2000). *Compensation strategies used by high-ability students with learning disabilities who succeed in college*. *Gifted Child Quarterly*, 44(2), 123-134. <https://doi.org/10.1177/001698620004400205>
- Şentürk, S., Kefeli, İ., & İlhan Emecan, B. (2022a). *Conceptual analysis of twice-exceptionality*. *Education Quarterly Reviews*, 5(2), 644-655. <https://ssrn.com/abstract=4301105>
- Şentürk, Ş., Kefeli, İ., & İlhan Emecan, B. (2022b). *Türkiye’de iki kere özel (2Ö) öğrencilere yönelik eğitim politikası önerisi*. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 677-696. <https://doi.org/10.7822/omuefd.1202248>

5.4. Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností v ČR

Úvod

Čeští nadaní žáci patří do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Oficiálně je diagnostikují pedagogicko-psychologické poradny, které také připravují výčet podpůrných opatření pro školy. Tito žáci mají nárok na specifickou podporu v rámci třídy a školy.

Od roku 2016, kdy se v českém školství v souladu se Školským zákonem začalo hovořit o inkluzivní politice, je hlavním trendem začlenění všech žáků se speciálními potřebami do běžných tříd. Nadále však v některých základních školách napříč ČR existují také třídy, které cíleně sdružují nadané žáky a nabízejí jim specializovanou výuku. Navíc máme několik soukromých škol, které organizují výhradně vzdělávání nadaných žáků, např. ZŠ Cesta k úspěchu, Mensa gymnázium.

Jinak jsou nadaní žáci zapojení do běžné výuky. V rámci ní mohou mít individuální vzdělávací plán a jsou jim poskytována určitá podpůrná opatření. V některých případech mají své mentory, navštěvují různé třídy pro různé školní předměty (tj. mají individuální plán a učí se se staršími žáky, pokud v dané oblasti potřebují více podnětů a jejich znalosti jsou vyspělejší než u vrstevníků v původní třídě).

Výzkumy však opakovaně ukázaly, že vzdělávání nadaných žáků je obecně zanedbávané, nesystematické a nestabilní. Soukromá organizace Qiido, s. r. o., která s nadanými žáky pracuje, provedla v roce 2016 průzkum mezi několika sty řediteli škol. Výsledky potvrdily, že většina škol si není jistá v postupech identifikace a následné podpory nadaných žáků. Čím vyšší stupeň vzdělávání, tím nižší počet identifikovaných nadaných žáků byl uváděn. Většina ředitelů se také shodla na tom, že pedagogové by potřebovali další vzdělávání v oblasti nadaných žáků. Často jim chybí znalost vhodných metod a přístupů pro jejich komplexní vzdělávání.

Dále pak Česká školní inspekce provedla ve školním roce 2021-2022 odborné šetření na reprezentativním vzorku základních a středních škol (Pavlas et al., 2022). Navzdory časovému rozdílu mezi prvním a druhým uváděným průzkumem se výsledky ukázaly jako poměrně podobné. Školy v obou šetřeních konstatovaly mnohem nižší počet nadaných žáků, než se očekává (pouze 5 %, zatímco odhady předpokládají 10-15 % populace). Navíc stále přiznávají bezradnost v podpoře těchto žáků.

Dalším alarmujícím výsledkem obou průzkumů byla naprosté opomenutí žáků s dvojí výjimečností. První průzkum se o takových žácích vůbec nezmiňoval. Druhý obsahuje pouze stručnou poznámku v závěrečných doporučeních pro učitele. Zde autoři uvádějí, že někteří

z nadaných žáků mohou zároveň vykazovat další speciální vzdělávací potřeby, jako jsou potíže s učením, ADHD, poruchy autistického spektra apod., a učitelé by si této skutečnosti měli být vědomi.

Oficiální postupy pro školy nabízí Národní pedagogický institut České republiky. Bohužel jejich skutečný dopad na základní a střední školy v ČR se ukazuje jako spíše vágní a s malým vlivem na praxi.

Žáci s dvojí výjimečností v českém vzdělávacím systému

Český vzdělávací systém sice uznává existenci žáků s dvojí výjimečností, v oficiálních dokumentech jsou však jen zřídka zmiňovány konkrétní přístupy k jejich vzdělávání. I Česká školní inspekce jim věnuje spíše okrajovou pozornost.

O tyto žáky se stará několik nevládních organizací a vysokoškolských institucí. Mezi tradiční patří Akademie nadání, z.s. anebo Nadané děti. Druhá jmenovaná je tvořena skupinou odborníků na Masarykově univerzitě. Vedoucí tohoto týmu vydala několik knih o dvojí výjimečnosti (Portešová, 2014; Portešová, 2011). Pracovní skupina také vydává odborný časopis o nadaných dětech, ve kterém lze nalézt i příspěvky o dětech a dospívajících s dvojí výjimečností. Časopis také pro české prostředí adaptoval a publikoval dvacet klíčových principů výuky tvořivých, nadaných a talentovaných žáků od předškolního věku až po maturitní zkoušku, které původně vytvořila Americká psychologická asociace (2017). Do české verze byly proto zařazeny odkazy a návrhy relevantní v českém prostředí a českém školském systému (Portešová et al., 2018).

Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností si zaslouží výraznější pozornost ve dvou stěžejních oblastech:

- I. diagnostika a další hodnocení těchto žáků;
- II. studijní podpora, vhodné studijní úpravy a podpůrná opatření pro tyto žáky.

Žáci s dvojí výjimečností žáci mohou být často považováni za a) nadané žáky, kteří nedosahují svého potenciálu (tj. jsou přehlíženy jejich specifické obtíže, které právě často rozvoj potenciálu brzdí), b) žáky s obtížemi (tj. učitelé si neuvědomují jejich nadání, zaměřují se pouze na deficity), c) průměrné žáky (tj. jejich učitelé neregistrují ani jednu výjimečnost – nadání ani deficity, a žáci tak svými obtížemi pouze zdánlivě kompenzují své nadání). Odborníci na diagnostiku si také musí uvědomit, že současné standardizované diagnostické nástroje, které se zaměřují na nadané děti a dospívající, nebyly vytvořeny pro jedince s dvojí výjimečností. Proto musí být při nadmíru obezřetní při interpretaci jejich výsledků. V opačném případě se může stát, že ani odborné komplexní vyšetření dvojí výjimečnost nerozpozná (Smítková, 2017).

Identifikace žáků s dvojí výjimečností ve školách je ale ještě složitější. Pozoruhodný výzkum provedla Němcová (2019). Učitelům základních škol (cílové skupině výzkumu) byly předloženy fiktivní kazuistiky, které zahrnovaly podrobnosti o nadání žáků i o jejich školních obtížích spojených s projevy dyslexie (neboť jedna z nejčastějších skupin dětí s dvojí výjimečností zahrnuje kombinaci nadání a dyslexie). Výsledky ukázaly, že většina učitelů se zaměřila pouze na obtíže a navrhovali další podporu a intervence pouze v této oblasti. Dvojí výjimečnost identifikovala méně než polovina dotazovaných učitelů. Pohlaví žáků se přitom jevilo jako irelevantní. Významný však byl styl podání informací o žácích – pokud se v poslední části případové studie uváděly informace o nadání jedince, učitelé častěji zdůrazňovali tento aspekt vzdělávání. Naopak zmínka o obtížích v učení na konci zprávy vedla učitele k intenzivnějšímu zaměření na symptomy dyslexie.

Hlavní výstupy všech šetření a výzkumů jednohlasně potvrzují, že čeští učitelé potřebují další podporu při výuce nadaných a dvojitě výjimečných žáků. Chybí jim dovednosti, jak takové žáky identifikovat. Dále jim chybí zdroje, jak s nimi pracovat na dennodenní bázi. Žáci s dvojí výjimečností pak často zůstávají přehlíženi či chybně diagnostikováni, a v důsledku toho neadekvátně hodnoceni i podporováni.

Použité zdroje

- American Psychological Association, Center for Psychology in Schools and Education. (2017). Top 20 principles from psychology for preK–12 creative, talented, and gifted students' teaching and learning. Retrieved from <http://www.apa.org/ed/schools/teaching-learning/top-twenty-principles.aspx>*
- Němcová, D. (2019). Identifikace souběhu intelektového nadání a dyslexie z pohledu učitelů. Svět nadání: časopis o nadání a nadaných, 8(1), 11-42.*
- Pavlas, T., Mokrá, L., Andrys, O., Suchomel, P., Zatloukal, T., Tomek, K., Pražáková, D., & Folwarczný, R. (2022). Podpora vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků v základních a středních školách: tematická zpráva. Česká školní inspekce.*
- Portešová, Š. (2018). Dvacet principů pro vzdělávání tvořivých, talentovaných a nadaných žáků. Svět nadání: časopis o nadání a nadaných, 7(2), 31-50.*
- Portešová, Š. (2011). Rozumově nadané děti s dyslexií. Portál.*
- Portešová, Š. et al. (2014). Rozumově nadaní studenti s poruchou učení. Masarykova univerzita.*
- Qiido, patron nadaných žáků. (2016). Závěrečná zpráva z výsledků průzkumu. Retrieved from https://www.qiido.cz/wp-content/uploads/2020/09/Qiido-zprava_z_vyzkumu_FINALE.pdf*
- Smítková, I. (2017). Psychologická identifikace dětí s dvojí výjimečností. Svět nadání: časopis o nadání a nadaných, 6(2), 9-30.*

5.5. VÝVOJ V PARTNERSKÝCH ZEMÍCH

5.5.1. TURECKO

Vzdělávání žáků se speciálními výukovými potřebami v Turecku

Úroveň rozvoje země je přímo úměrná úrovni a kvalitě vzdělávacích postupů, které může poskytnout své společnosti. Kvalita vzdělávacích služeb závisí na míře pozornosti, která je věnována jednotlivci: jeho pochopení a ocenění, a plánování vzdělávacích aktivit tak, aby maximálně zohledňovaly a respektovaly jeho individuální potřeby. S tím, jak se ve vzdělávacích službách zvyšuje hodnota přikládána každému jednotlivci, se zvyšuje i šance jednotlivců dostat opravdu efektivní vzdělání, jenž jim umožní nenásilně a přirozeně rozšiřovat své znalosti, budovat nové dovednosti a objevovat a rozvíjet své talenty. To platí jak pro žáky využívající všeobecné vzdělávání, tak pro ty se speciálními vzdělávacími potřebami. V posledních letech vedl vzestup chápání kladení jedince do centra pozornosti k významnému rozvoji v oblasti speciálního vzdělávání v Turecku. Otázka, co lze udělat pro to, aby si všichni jedinci bez ohledu na své postižení vážili svých schopností a aby každý mohl využívat vzdělávacích příležitostí na vysoké úrovni, nadále formuje a usměrňuje služby nabízené v rámci obecného a speciálního vzdělávání i vzdělávací politiku v Turecku. Pohledy různých společností na jednotlivce a s nimi spjatá vzdělávací politika vždy vedla a stále vede k velmi rozdílnému vývoji speciálního vzdělávání v různých částech světa, včetně Turecka. V této souvislosti byl diskutován historický vývoj oblasti speciálního vzdělávání, jeho právní rámec a poskytování speciálně pedagogických služeb týkajících se vzdělávání jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami v Turecku.

Historický vývoj speciálního vzdělávání v Turecku

Poté, co jedinci se speciálními vzdělávacími potřebami v historii prošli těžkými časy nepochopení jak ve světě, tak v Turecku, získali přístup k možnostem speciálního vzdělávání. Turecko bylo vzhledem ke své zeměpisné poloze v tomto ohledu ovlivněno vývojem jak na Západě, tak na Východě. Při pohledu na historii procesu speciálního vzdělávání ve světě lze konstatovat, že jedinci se speciálními potřebami neměli v dávných dobách ani právo na život (Çitil, 2012). S rozšířením semitských náboženství se na Západě začaly negativní postoje k jedincům se zdravotním postižením snižovat a s renesancí a reformními hnutími se hodnoty přisuzované jedincům dostaly do popředí. Systematické snahy o vzdělávání postižených

jedinců začaly v 16. století. Historicky byly nejprve zahájeny vzdělávací iniciativy pro sluchově postižené jedince, následované snahami o vzdělávání zrakově a mentálně postižených jedinců. Ve Spojených státech byly školy pro postižené jedince založeny v 19. století. Na počátku 20. století, s příchodem testů inteligence, bylo snadnější měřit úroveň inteligence jednotlivců a zjišťovat tak individuální rozdíly. Zatímco v první polovině dvacátého století počet speciálních škol vzrostl, ve druhé polovině se urychlila inkluze/integrace. Zejména v sedmdesátých letech 20. století se inkluzivní praxe posílila díky ukotvení inkluze do zákonů mnoha zemí, přijetí zákona o vzdělávání všech handicapovaných dětí ve Spojených státech v roce 1975 a zákona o vzdělávání osob se zdravotním postižením (Individuals with Disabilities Education Act, IDEA) přijatého v roce 1990 (P.L. 101-476).

V souladu s tímto vývojem v oblasti speciálního vzdělávání ve světě lze podobný vývoj postojů k jedincům se speciálními vzdělávacími potřebami a možnostmi vzdělávání, historicky pozorovat i v Turecku. Předislámské informace o jedincích se zdravotním postižením jsou omezené a je patrné, že až po nástupu islámu byly jedincům se zdravotním postižením poskytovány služby léčby a péče. Zařízení „Darülaceze“ vybudovaná během seldžuckého období a „Darüşşifa“ a „Bimarhanes“ zřízené během osmanského období poskytovaly služby postiženým a duševně nemocným jedincům (Ünlü, 2018). Systematické poskytování speciálních vzdělávacích služeb vychází ze „škol Enderun“ v osmanském období v 16. století. Enderunské školy byly otevřeny pro jedince s nadprůměrnými schopnostmi. V roce 1889 byla otevřena škola pro neslyšící a sluchově postižené a později byla otevřena třída pro zrakově postižené, jež sloužila až do roku 1926 (Çitil, 2009; Günay a Güngör, 2013). Během války za nezávislost, v roce 1921, byla otevřena škola s názvem Zvláštní škola pro hluchoslepé v Izmiru, která poskytovala služby až do roku 1950 pod ministerstvem zdravotnictví, sociálních věcí a pomoci (Akçamete a Kaner, 1999). S odstraněním diskriminace ve vzdělávání v závislosti na genderu či socioekonomickém statusu po přijetí republiky vzrostl význam přikládání vzdělávání celé společnosti. V roce 1951 bylo plánování a realizace speciálních vzdělávacích služeb převedeno na ministerstvo národního vzdělávání (Akçamete a Kaner, 1999). S převodem na ministerstvo národního vzdělávání došlo k mnoha změnám v administrativních, právních a institucionálních aspektech. Za účelem vzdělávání pracovníků v oblasti speciální pedagogiky bylo v roce 1952 v rámci Gaziho vzdělávacího institutu otevřeno oddělení speciální pedagogiky (Enç, Çağlar a Özsoy, 1987). V roce 1955 bylo založeno Centrum psychologických služeb, které položilo základy dnešních Výzkumných center poradenství. V téže roce byly otevřeny speciální třídy pro jedince s mentálním postižením ve dvou základních školách (Özsoy, 1990). Od roku 1950 bylo patrné jak zvyšování úsilí o přípravu speciálního personálu, tak počtu speciálních tříd a škol, a pro oblast speciálního školství se vytvářely některé právní předpisy. Padesátá léta 20. století se tak stala přelomovým obdobím ve vývoji speciálního školství v Turecku.

Právní rámec speciálně pedagogických služeb v Turecku

Jak bylo uvedeno výše, ačkoli jsou 50. léta 20. století z hlediska právního rámce speciálně pedagogických služeb v Turecku důležitá, významné právní předpisy týkající se práv dětí a osob se speciálními potřebami existovaly již před rokem 1950. Mezi tyto právní předpisy patří Ženevská deklarace práv dítěte (1923), zákon o studentech, kteří mají být vysláni do zahraničí (1929), zákon o vzdělávání dětí s mimořádným nadáním v zahraničí (1948), Všeobecná deklarace lidských práv (1948) a Organizace spojených národů a zákon o dětech, které potřebují ochranu (1949). Díky těmto právním předpisům byla přiznána určitá práva dětem, jedincům s mimořádným nadáním a jedincům se zdravotním postižením. V návaznosti na zákony přijaté po roce 1950 byla práva osob, které potřebují speciální vzdělávání, rozšířena. Zákon o státní výchově dětí s mimořádným nadáním v oblasti výtvarného umění (1956), zákon o dětech vyžadujících ochranu (1957), Deklarace práv dítěte (1959), zákon o základním vzdělávání a výchově (1961), ústava z roku 1961, nařízení o dětech vyžadujících zvláštní výchovu (1962), základní zákon o národním školství (1973), Deklarace OSN o právech osob se zdravotním postižením (1975), Ústava z roku 1982, Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 1 o právech osob se zdravotním postižením (1982), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (1982), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (1982), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (1982), Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (1982), Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 159 o pracovní rehabilitaci a zaměstnávání osob se zdravotním postižením (1983), Prohlášení ze Salamanky (1994), Zákon o sociálních službách a institucích ochrany dětí (1983), Zákon o dětech vyžadujících speciální vzdělávání (1983), Zákonný dekret č. 573 o speciálním vzdělávání (nahradil Zákon o dětech vyžadujících speciální vzdělávání), vydaný v roce 1997, to všechno jsou zákony, které rozšířily práva osob vyžadujících speciální vzdělávání. V první polovině 21. století byla vydána vyhláška o speciálních vzdělávacích službách a Úmluva o právech osob se zdravotním postižením byla naší zemí podepsána při první příležitosti, tj. v den, kdy byla 30. března 2007 otevřena k podpisu smluvními státy. V současné době tvoří hlavní právní základ služeb poskytovaných osobám se speciálními vzdělávacími potřebami „zákonná vyhláška č. 573 o speciálním vzdělávání“, „nařízení o speciálních vzdělávacích službách“ a „zákon č. 5378 o osobách se zdravotním postižením“.

Souhrnně lze říci, že přijaté zákony, vzdělávací politiky, mezinárodně přijatá rozhodnutí a aktivity zaměřené na vzdělávání pracovníků v oblasti speciálního vzdělávání nakonec umožnily jedincům se speciálními potřebami v Turecku získat sociální, vzdělávací a ekonomická práva a využívat poskytované služby.

Poskytování služeb speciálního vzdělávání v Turecku

V současném Turecku je za poskytování speciálně pedagogických služeb přímo odpovědné Ministerstvo národního vzdělávání (MNE), v jehož rámci působí různé útvary. Vedoucím útvarem je Generální ředitelství speciálního vzdělávání a poradenských služeb, jenž bylo založeno v roce 1980 a od roku 2011 poskytuje služby v rámci 7 oddělení a 1 speciálního úřadu. Mezi sedm oddělení patří oddělení vzdělávacích politik, oddělení programů a výukových materiálů, oddělení speciálního vzdělávání a inkluze, oddělení rozvoje speciálních talentů, oddělení poradenských služeb a oddělení monitorování a hodnocení. Každé oddělení vykonává speciálně pedagogické služby v rámci svých povinností a odpovědností. Například oddělení Presidency of Developing Special Talents je zodpovědné za vedení a diagnostiku mimořádně nadaných žáků, kteří se budou vzdělávat ve vědeckých a uměleckých centrech, provádění výzkumu, plánování, realizaci, hodnocení a další rozvoj aktivit na podporu sociálního, emocionálního, akademického a budoucího kariérního rozvoje mimořádně nadaných žáků, organizaci školení pro jejich rodiny, a také koordinaci přípravy vzdělávacích programů pro vědecká a umělecká centra ve spolupráci s příslušnými útvary a provádění výzkumu a zkoumání za účelem stanovení politik, strategií a cílů souvisejících se vzděláváním mimořádně nadaných jedinců. Činnosti vykonávané v rámci generálního ředitelství se řídí zákonným dekretem č. 573 a nařízením o speciálních vzdělávacích službách. Generální ředitelství speciálního vzdělávání a poradenských služeb je sice primárně odpovědné za poskytování služeb speciálního vzdělávání na všech úrovních, ale zároveň spolupracuje také s dalšími generálními ředitelstvími v rámci ministerstva národního vzdělávání a různými veřejnými institucemi. Lze zmínit například Generální ředitelství základního vzdělávání, Generální ředitelství středního vzdělávání a Generální ředitelství speciálních vzdělávacích institucí: ta všechna v rámci Ministerstva národního vzdělávání poskytují služby osobám, které potřebují speciální vzdělávání. Do působnosti Generálního ředitelství speciálních vzdělávacích institucí spadají zejména speciální školy a speciální vzdělávací rehabilitační centra. Podle statistik Ministerstva národního vzdělávání z roku 2022/2023 je v Turecku 222 speciálních vzdělávacích rehabilitačních center, která slouží celkem 531 016 žákům. Služby poskytuje 15 speciálních mateřských škol, 13 speciálních základních škol, 5 speciálních středních škol a 2 speciální vysoké školy. Podle statistik ministerstva školství z let 2022-2023 využívá formální služby speciálního vzdělávání celkem 507 804 žáků. Z nich 8 799 dostává speciální vzdělávání v předškolním období, 191 632 na prvním stupni, 208 503 na druhém stupni a 98 870 na třetím stupni. Z celkového počtu 507 804 žáků, kteří dostávají speciální vzdělávání, jich je 384 250 inkludováno do běžných škol. Vedle ministerstva národního vzdělávání poskytuje služby péče a ochrany pro osoby se zdravotním postižením a seniory také Generální ředitelství služeb pro osoby se zdravotním postižením

a seniory v rámci Ministerstva pro rodinu a sociální služby, zatímco turecká agentura práce poskytuje odborné vzdělávání a služby pro osoby se zdravotním postižením zakládající vlastní podniky. Kromě toho jsou učitelé a odborníci na speciální vzdělávání vzděláváni na katedrách speciální pedagogiky pedagogických fakult vysokých škol. Některé univerzity také provádějí prostřednictvím aplikačních a výzkumných center studie zaměřené jak na osoby, které potřebují speciální vzdělávání, tak na jejich rodiny.

Typy a úrovně služeb speciálního vzdělávání v Turecku

V Turecku se služby speciálního vzdělávání liší v závislosti na typu a stupni vzdělávání. Různé formy speciálních vzdělávacích služeb jsou poskytovány již od raného dětství až po vyšší stupně vzdělávání, a pokrývají tak období předškolního, základního, středního i vysokoškolského vzdělávání.

Vzdělávání v raném dětství zahrnuje vzdělávací aktivity dětí ve věku 0-36 měsíců, kde se děti s ohledem na jejich potřeby vzdělávají společně s rodiči. Tyto vzdělávací aktivity probíhají pro každé dítě 2 dny v týdnu, přičemž každý den nabízí dvě vzdělávací hodiny. Předškolní vzdělávání, povinné pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří dovršili 36 měsíců, probíhá především v souladu s postupy inkluzivního vzdělávání. Alternativně je však možné těmto dětem poskytovat speciální vzdělávací služby ve speciálních vzdělávacích zařízeních nebo třídách mateřských škol.

Základní a střední vzdělávání může být poskytováno jak prostřednictvím inkluzivních vzdělávacích postupů, tak s využitím speciálních škol. Poradenská a výzkumná centra jsou zodpovědná za podporu a vzdělávání žáků co nejméně omezujícím přístupem v akceptujícím prostředí s ohledem na příznivý rozvoj jedince a v kontextu jeho individuálních potřeb. Žáci, kteří z různých důvodů nemohou pokračovat v docházkové formě středoškolského vzdělávání, mají také možnost pokračovat formou vzdělávání distančního.

Jedinci se SVP, kteří dokončili střední vzdělání, mohou také pokračovat ve vysokoškolském vzdělávání. Na základě žádosti jsou pak provedeny nezbytné úpravy přijímacích zkoušek na vysokou školu podle druhu postižení a charakteristiky jednotlivce. Na základě výsledků zkoušek se mohou jedinci s potřebou speciálního vzdělávání zapsat do programu a pokračovat ve vysokoškolském vzdělávání.

V průběhu těchto standardních stupňů vzdělávání jsou speciální vzdělávací služby poskytovány různými formami, jako je domácí vzdělávání, distanční vzdělávání, nemocniční vzdělávání, doplňkové vzdělávání a rodinné vzdělávání.

Poskytování speciálních vzdělávacích služeb osobám se SVP v Turecku se řídí následujícími zásadami:

- Poskytování vzdělávacích služeb s ohledem na individuální rozdíly, vývojové charakteristiky a vzdělávací potřeby žáků v rámci obecných cílů a základních principů tureckého národního školství.
- Zajištění toho, aby jedinci se SVP využívali speciální vzdělávací – služby podle svých zájmů, přání, kvalifikace a schopností.
- Zahájení poskytování speciálních vzdělávacích služeb v raném věku.
- Plánování a realizace speciálních vzdělávacích služeb se snahou o co nejmenší separaci jedinců se SVP od jejich sociálního a fyzického prostředí a pokrytí procesu interakce a vzájemné adaptace s komunitou spolužáků.
- Upřednostňování vzdělávání jedinců se SVP společně s ostatními jedinci přizpůsobováním cílů, obsahu a vyučovacích procesů podle jejich vzdělávacích výsledků.
- Spolupráce s institucemi a organizacemi s cílem zajistit, aby jedinci se SVP mohli pokračovat ve vzdělávání na všech typech a úrovních.
- Vypracovávání individuálních vzdělávacích plánů (IVP) pro jedince se SVP a následná realizace individuálních vzdělávacích programů.
- Zajištění aktivní účasti rodin ve všech fázích procesu speciálního vzdělávání.
- Spolupráce s příslušnými katedrami vysokých škol a občanskými organizacemi, které se zabývají vývojem aktivit na podporu jedinců se SVP, při tvorbě politiky speciálního vzdělávání.
- V posledních letech se spíše než na umísťování jedinců se SVP do speciálních škol preferuje vzdělávací politika, která klade důraz na vzdělávání žáků se SVP inkluzivním způsobem. Při zkoumání vzdělávací praxe jedinců se SVP v Turecku bylo zjištěno, že využívají celodenní inkluzivní/integrační praxi se svými vrstevníky ve třídách všeobecného vzdělávání, půldenní inkluzivní/integrační praxi ve školách všeobecného vzdělávání, anebo oddělené speciální školy s jedinci s podobnými speciálními potřebami. Krom toho jsou podpůrné vzdělávací služby poskytovány také prostřednictvím speciálních rehabilitačních center a výzkumných center v rámci univerzit.

Použité zdroje

- Akçamete, G., & Kaner, S. (1999). *Cumhuriyetin 75 yılında çocuğa yönelik özel eğitim çalışmaları, 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk*. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2, ss.395-405.
- Çitil, M. (2009). *Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye’de özel eğitim*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çitil, M. (2012). *Yasalar ve özel eğitim*. Vize Yayıncılık.
- Enç, M, Çağlar, D & Özsoy, Y. (1987). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Fakültesi Yayınları.

Günay R. & Güngör H.İ. (2013). *Osmanlı Devleti'nde sağır, dilsiz ve a'mâ mektebi. Tarih Araştırmaları Dergisi. Cilt: 32 Sayı: 53 (s. 55-76)*

MEB (2023). *Milli Eğitim İstatistikleri (2022-2023)*, https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508.

MEB (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Özsoy, Y. (1990). *Türkiye'de Özel Eğitim. Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi. Ankara, 24-28 Eylül. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.*

Ünlü, E. (2018). *Osmanlı döneminde zihin yetersizliği olan bireyler. Electronic Turkish Studies, 13(27).*

Vzdělávání mimořádně nadaných dětí v Turecku

Každý jedinec se rodí s odlišnými silnými a slabými stránkami a v závislosti na nich se každý snaží určit si vlastní cestu, kde bude moci sobě přirozenými způsoby dosahovat cílů v souladu s vlastními potřebami a hodnotami. Pouze pokud se vzdělávání přizpůsobí individuálním odlišnostem jednotlivců, může objevit a adekvátně rozvíjet a ocenit potenciál každého z nich. Touto myšlenkou se zabývá Platón ve svém díle „Republika“, kde svérázně přirovnává lidi ke kovům:

„Vzdělání poskytované jedincům s různými vlastnostmi by mělo odpovídat jejich potenciálu. Na rozvíjení tohoto potenciálu budou založeny i úkoly, které jim budou později přiděleny. Jedince s největším potenciálem lze přirovnat ke zlatým dolům a ti budou vychováni jako vládci. Pomocníky lze přirovnat ke stříbru a řemeslníky a zemědělce k železu a bronz. Ti, kteří mají potenciál zlata, budou vládnout, ti, kteří mají potenciál stříbra, budou pomáhat vládcům a ti, kteří mají potenciál železa a bronz, budou poslouchat.“ (Platón, 2008).

V mnoha zemích se dnes klade důraz na vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných jedinců, které vychází z chápání, že všichni jedinci mají získat vzdělání odpovídající jejich potenciálu. Turecké vzdělávání vychází z definice mimořádně nadaných jedinců přijaté Ministerstvem národního vzdělávání (MEB). Podle této definice mimořádně nadaní jedinci děti, které podle odborníků dosahují ve srovnání se svými vrstevníky pokročilých výsledků v oblasti inteligence, tvůrčího myšlení, uměleckých schopností nebo studijních úspěchů, a které tak potřebují speciální vzdělávání v těchto oblastech. Mimořádně nadaní jedinci se svými charakteristikami a potřebami výrazně liší od svých vrstevníků a vyžadují podporu prostřednictvím různých vzdělávacích programů mimo běžné osnovy (Bakioğlu, 2013).

Aby mohli nadaní a talentovaní jedinci plně využít svůj potenciál, je třeba jim poskytnout vhodné vzdělávací prostředí. Pokud jde o vzdělávání nadaných jedinců, Turecko je jednou ze zemí s nejdelší praxí v oboru – jeho zkušenosti sahají až do starověku. Vzdělávání nadaných jedinců započalo u Seldžuků v Nizamiye Madrasas a později pokračovalo v Osmanské říši ve školách Enderun.

Enderunské školy

První vzdělávací institucí na světě, kde se vzdělávání nadaných a talentovaných jedinců plánovitě, komplexně a systematicky realizuje, je Enderunská škola. Ta byla založena v polovině 15. století za vlády sultána Mehmeda II (Kaya, 2013). Do této školy vybírala komise chlapce ve věku od 8 do 18 let z tureckých i nemuslimských rodin. Krom výuky v tehdejších vysokých madrasách byl v Enderunské škole kladen důraz také na uměleckou výchovu a výchovu charakteru (Kılıç, 2015). Škola Enderun, ve vzdělávacím systému Osmanské říše známá také jako palácová škola, poskytovala vzdělání a výcvik v různých oblastech, jako je vojenství, diplomacie, výtvarné umění a sport, a silně se zaměřovala na potřeby žáků i praktickou využitelnost získaných znalostí a dovedností (Kefeli, 2019). Enderun, který dnes slouží jako zdroj postupů souvisejících se vzděláváním nadaných a talentovaných jedinců v mnoha vyspělých zemích, formoval již manažerské, vědecké a umělecké kádry 600 let staré říše (Kurnaz, 2014).

Vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných jedinců v republikánském období

V republikánském období se v historickém procesu uplatnilo mnoho postupů týkajících se vzdělávání mimořádně nadaných jedinců. Například v roce 1962 byly v souladu s rozhodnutím VII. národní rady pro vzdělávání založeny střední školy s přírodovědným zaměřením, které měly vzdělávat nadané žáky v oblasti přírodních věd a matematiky. Za tímto účelem byla ve školním roce 1963-1964 otevřena Ankarská střední přírodovědná škola. Ta pomocí speciálních zkoušek vybírala z absolventů středních škol nadané žáky, kterým pak poskytovali výuku učitelé vyškolení v USA a METU za finanční podpory Fordovy nadace a informační podpory Střední vědecké školy v Bronxu v New Yorku. Tato praxe, obohacená o internátní prostředí, laboratorní a knihovní vybavení, exkurze a pozorování, debaty, spolupráci v malých skupinách i individuální podporu žáků, trvala čtyři roky, ale po zrušení podpory Fordovy nadace ztratila značnou část své hodnoty. Dnes již pokračují přírodovědná gymnázia v podobě škol poskytujících jednotné vzdělávání v oblastech přírodních věd a matematiky, místo aby nabízela individualizované vzdělávání přizpůsobené tempu, zájmu a stylu učení žáků, vycházející z výsledků zkoušek a průměru známek. Z původní myšlenky

se dochovalo pouze oborové zaměření, avšak forma vzdělávání klesla na úroveň běžných gymnázií (Bakioğlu, 2013).

Implementace podpory v rámci formálního vzdělávání: Hodiny speciálně pedagogické péče

Jednou z mála možností, kterou mají mimořádně nadaní žáci v rámci formálního vzdělávání podle vnitrostátních předpisů, je poskytnutí hodin speciálně pedagogické péče. Na základě hodnocení provedených ve výzkumných centrech pro poradenství jsou žákům diagnostikovaným jako „mimořádně nadaní“ v rámci základního vzdělávání dostávající dva typy podpory: podpora typu A (specializovaná výuka humanitních i přírodovědných předmětů + modifikace ve výuce + hodiny speciálně pedagogické péče) a podpora typu B (modifikace ve výuce + hodiny speciálně pedagogické péče). Mimořádně nadaní žáci tak mohou využívat různé hodiny speciálně pedagogické péče ve svých školách. V oběžníku zveřejněném dne 18. 5. 2015 (oběžník č.: 2015/15) byl kladen důraz na povinnost zavádět tyto hodiny ve školách, kde se vzdělávají jedinci se SVP. Odpovědnost a plánovací pravomoc byly v tomto ohledu delegovány na vedení školy. Dle nařízení o podpůrných opatřeních je hodina speciálně pedagogické péče definována jako „výuka v prostředí upraveném za účelem poskytování podpůrných opatření žákům se SVP (včetně žáků mimořádně nadaných), kteří pokračují ve vzdělávání inkluzivním způsobem“ (Afat, 2017). Hodiny speciálně pedagogické péče otevírají zemská ředitelství národního školství na základě doporučení rady pro speciální vzdělávací služby. Plánování vzdělávacích služeb, které mají tyto hodiny poskytovat, provádí vedení školy a s ohledem na vzdělávací výsledky žáků je realizován individuální vzdělávací program (IEP). Kromě toho může být poskytováno skupinové vzdělávání žáků, kteří jsou svými aktuálními výsledky a schopnostmi v dané oblasti na stejné úrovni. Žáci mohou využívat hodiny speciálně pedagogické péče maximálně 40 % týdenních vyučovacích hodin. Náplň vzdělávacího programu, který mají absolvovat, připravuje a kontroluje „Útvar pro přípravu individuálních vzdělávacích programů“ v rámci školy. Přitom není podmínkou, aby hodiny speciálně pedagogické péče probíhaly v pevně daném fyzickém prostoru. Služby podpůrného vzdělávání mohou být flexibilně poskytovány v různých prostorách školy, pokud zůstanou zachovány určité minimální podmínky (Afat, 2017).

Implementace podpory nad rámec formálního vzdělávání Centra vědy a umění (SAC)

SAC jsou nezávislé speciální vzdělávací instituce, které pomáhají žákům se speciálními potřebami a výjimečnými schopnostmi poznat a co nejefektivněji rozvíjet své individuální

nadání. Zároveň není nijak narušeno jejich současné předškolní, základní či středoškolské vzdělávání ve formálních vzdělávacích institucích. První centrum vědy a umění (SAC) v Turecku bylo otevřeno v Ankaře roku 1995. (MEB, 2013).

Výběr žáků do SAC představuje komplexní diagnostický proces. Zahrnuje nominaci (výběr) potenciálně mimořádně nadaných žáků, následný skupinový screening a individuální vyšetření (Alevli, 2019). Výběr provádějí poradní komise vytvořené v institucích formálního vzdělávání. Školní poradenská komise se skládá z ředitele školy, zástupců ředitele, psychologických poradců a nejméně jednoho třídního učitele z 1., 2. a 3. třídy, které určí ředitel školy. Následné postupy diagnostiky mimořádně nadaných žáků pro SAC probíhají mezi komisí vybranými jedinci podle talentových oblastí v 1., 2. a 3. ročníku. V každé třídě může být pro danou oblast nadání vybráno maximálně 20 % z celkového počtu žáků (Průvodce diagnostikou a zařazením žáků do podpůrných místností, přírodovědných a uměleckých center). Jakmile jsou žáci diagnostikováni, nastupují do SAC na druhém stupni základní školy a pokračují až do 12. třídy střední školy. V Centrech vědy a umění se mimořádně nadaným jedincům dostává vzdělávání formou projektového vyučování, přizpůsobeného úrovni jejich nadání a jsou podněcováni, aby realizovali vlastní projekty rozvíjející požadované schopnosti. Vzdělávání v SAC je rozděleno do pěti programů, stanovených nařízením o speciálním vzdělávání. Po absolvování každého programu obdrží žáci od vedení centra „Osvědčení o absolvování“ (MEB, 2007). Obohacené vzdělávací programy SAC vycházejí z výsledků, kterých žáci dosahují ve formálním vzdělávání, a kladou důraz na aktivní uplatnění již nabytých znalostí. Učitelé zde z žáků vychovávají silné osobnosti, které se učí prací, tvorbou, řešením problémů, tvůrčím myšlením, vědeckým výzkumem a vlastními objevy a vynálezy (Levent, 2011). Podle údajů Ministerstva národního vzdělávání za období 2022-2023 je v Turecku 393 vědeckých a uměleckých center, která podporují celkem 83 051 nadaných a talentovaných žáků (MEB, 2023).

Dalším typickým příkladem mimoškolních programů pro mimořádně nadané žáky v Turecku je program pro nadané a talentované (ÜYEP) realizované v kampusu Anadolu University.

Program vzdělávání mimořádně nadaných (ÜYEP):

Program vzdělávání mimořádně nadaných (ÜYEP) byl založen v roce 2007 na Anadolu University. Jde o mimoškolní program pro mimořádně nadané žáky s jedinečnými modely diagnostiky, učebních osnov, výuky a hodnocení žáků i přípravy jejich učitelů. Učební plán ÜYEP vychází z teorie úspěšné inteligence, výzkumů tvořivosti a řešení problémů (Sak, et al., 2015). V rámci programu ÜYEP se žákům dostává nadstandardního (obohaceného a zrychleného) vzdělávání především v matematice a přírodních vědách. Program využívá

strategii stabilních skupin žáků připomínajících třídy, kterým nabízí mimoškolní vzdělávání o víkendech a letních prázdninách. ÜYEP se zaměřuje pouze na matematiku a přírodní vědy. Model učebních osnov v těchto oblastech nejenže významně obohacuje znalosti, ale zároveň také podporuje rozvoj analytických, praktických i tvůrčích schopností, řešení problémů a dalších myšlenkových dovedností (Akkaş a Tortop, 2015).

Rozvojový vzdělávací program vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných (ÜYÜKEP):

Rozvojový program vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných (ÜYÜKEP) je program vyvinutý odborníky v rámci Univerzity Bülenta Ecevit v Zonguldaku. Jde o univerzitní program s unikátními prvky učebního plánu, školením mentorů a kritérii výběru studentů. ÜYÜKEP nabízí 10-12týdenní programy pro žáky základních, středních a vysokých škol. Při vytváření programu ÜYÜKEP byly zkoumány současné modely týkající se vzdělávání mimořádně nadaných, a posléze byl vytvořen model vhodný pro tureckou kulturu a vzdělávací systém (Tortop a Ersoy, 2015).

Použité zdroje

- Afat, N. (2017). *Üstün zekalı ve özel yetenekli bireylerin eğitiminde destek eğitim odalarının incelenmesi. Researcher.*
- Akkaş, E. & Tortop H.S. (2015). *Üstün yetenekliler eğitiminde farklılaştırma: Temel kavramlar, modellerin karşılaştırılması ve öneriler. Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi, 2(2), 31-44.*
- Alevli, O. (2019). *Özel yetenekli öğrencilere bilim ve sanat merkezlerinde uygulanan türkçe eğitimi: Bir durum çalışması. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.*
- Bakioğlu A. & Levent F. (2013). *Üstün yeteneklilerin eğitiminde türkiye için öneriler, Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 1(1), 31-44.*
- Kaya, N. (2013). *Üstün Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi ve SAC'ler. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 115-122.*
- Kefeli, İ. (2019). *Türkiye'de özel yeteneklilerin eğitimi. Ş. Şentürk ve Y. Barut (Eds.), Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek. (ss. 234-245). Nobel Yayıncılık.*
- Kılıç, V.C. (2015). *Türkiye'de üstün ve özel yetenekli çocuklara yönelik bir eğitim politikası oluşturulamaması sorunu üzerine bir değerlendirme. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 4 (12).*
- Kurnaz A. (2014). *Yirminci yılında bilim ve sanat merkezlerinin raporlar ve yönetici görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları*

Dergisi, 2(1), 1-22.

Levent, F. (2011). *Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı (anne-baba ve öğretmenler için), 1. Türkiye çocuk hakları kongresi. Çocuk Vakfı Yayınları. ss. 89-98.*

Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). *Bilim ve sanat merkezleri yönergesi.*

Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). *Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkında kanun*
http://ogm.meb.gov.tr/yogm/mevzuat/kanun_1416_sayi.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). *Destek eğitim odası açılması.*

Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Üstün yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı 2013-2017.*

Milli Eğitim Bakanlığı (2023). *Milli Eğitim İstatistikleri.* https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508

Platon. (2008). *Devlet. S. Eyüboğlu (Çev.). İş Bankası Yayınları.*

Sak U., Ayas M.B., Sezerel B.B., Ercan Öpengin E., Nazlı Özdemir N.N. & Gürbüz Ş.D. (2015). *Türkiye’de üstün yeteneklilerin eğitiminin eleştirel bir değerlendirmesi. Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi, 5(2), 110-132.*

Tortop H.S. & Ersoy B. (2015). *Üstün yetenekliler üniversite köprüsü eğitim programına (ÜYÜKEP) katılan üstün yetenekli öğrencilerin sınıf öğretmenlerinin ÜYÜKEP hakkındaki görüşleri. Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi, 2(1), 17-24.*

Tortop S. H. & Dinçer S. (2016). *Destek eğitim odalarında üstün/özel yetenekli öğrencilerle çalışan sınıf öğretmenlerinin uygulama hakkındaki görüşleri. Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2016, 4(2), 11-28.*

Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností v Turecku

Koncept dvojí výjimečnosti, tedy současného výskytu mimořádného nadání a výukových obtíží u jediného žáka, přitahuje pozornost výzkumníků a pedagogů v Turecku teprve v posledních letech. Bylo zjištěno, že ještě v období 2014-2019 v turecké literatuře zcela chyběly publikace specificky zaměřené na žáky s dvojí výjimečností (Yılmaz-Yenioğlu & Melekoğlu, 2021). Existoval však omezený počet studií, které zkoumaly jak mimořádně nadané žáky, tak žáky s poruchami, jako je ADHD nebo SPU.

Nyní mezi tureckými výzkumníky a pedagogy roste povědomí o existenci žáků s dvojí výjimečností a jejich specifických potřebách v oblasti vzdělávání, avšak stále není dostatečné. Nadále přetrvávají problémy v oblasti identifikace, pochopení a podpory žáků s dvojí výjimečností, včetně problémů s diagnostickými metodami a vzděláváním učitelů v dané oblasti.

Nařízení o speciálních vzdělávacích službách Ministerstva národního školství (MoNE), které udává základní právní rámec vzdělávání žáků se SVP, zatím neobsahuje žádné konkrétní

vyjádření k žákům s dvojí výjimečností (MŠMT, 2018). Definuje však potřeby vzdělávání žáků se SVP (včetně žáků mimořádně nadaných). Dále také zmiňuje možnost, že jeden žák trpí několika poruchami či různými druhy obtíží, avšak možnost, že by mimořádně nadaný žák měl zároveň nějaké postižení, je zcela opomenuta (İlhan Emecan, 2023). V Turecku nejsou k dispozici žádné statistiky o poměru žáků s dvojí výjimečností v běžné žákovské populaci. Není však pochyb o tom, že tyto žáci se vyskytují po boku svých vrstevníků na různých typech a stupních škol. Nedostatek uznání dvakrát výjimečných žáků v legislativě naznačuje nedostatky v politice a implementačních strategiích pro řešení potřeb této jedinečné části populace. V současné době probíhají snahy o prosazování politiky, jež by jasně uznávala a podporovala dvakrát výjimečné studenty, o zajištění programů informovanosti a odborné přípravy pedagogů a o vývoj vhodných hodnotících nástrojů přizpůsobených přesnější identifikaci žáků s dvojí výjimečností (Şentürk et al., 2022b).

Závěrem lze říci, že výzkum dvojí výjimečnosti je v Turecku teprve v plenkách. Naštěstí se však stále více uznává potřeba porozumění této jedinečné populaci žáků a její účinné podpory. Existuje však potřeba dalšího výzkumu a rozvoje politik a iniciativ profesního rozvoje. Pak teprve bude možné v tureckém vzdělávacím systému adekvátně naplnit potřeby žáků s dvojí výjimečností.

References

- İlhan Emecan, B. (2023). *İki kere özel öğrencilerle ilgili farkındalık eğitim programının etkililiği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Ministry of National Education (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Mevzuat İçeriğinde Ara (meb.gov.tr).
- Şentürk, Ş., Kefeli, İ., & İlhan Emecan, B. (2022b). *Türkiye’de iki kere özel (2Ö) öğrencilere yönelik eğitim politikası önerisi*. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 677-696. <https://doi.org/10.7822/omuefd.1202248>
- Yılmaz-Yenioğlu, B. & Melekoğlu, M. A. (2021). *Öğrenme güçlüğü ve özel yeteneği olan iki kere farklı bireylere yönelik yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(4), 999-1024. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.696065>.

5.5.2. POLSKO

Mimořádně nadaní žáci a žáci s dvojí výjimečností v polském vzdělávacím systému

V polském vzdělávacím systému neexistuje jednotná definice mimořádně nadaného žáka, kterou by upravoval nějaký konkrétní právní předpis. Pojem „nadaný žák“ se používá v souvislosti s žáky, kteří vykazují nadprůměrné dovednosti, schopnosti nebo talent v určitých oborech či oblastech vzdělávání (Gierczyk & Hornby, 2021). V Polsku jsou mimořádně nadaní žáci zařazeni do skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (Bartnikowska & Antoszevska, 2017).

Obvykle jsou mimořádně nadaní žáci identifikováni podle různých kritérií, jako např:

- Výsledky testů a hodnocení ve škole.
- Aktivita žáků v předmětových soutěžích a olympiádách.
- Interpersonální dovednosti, kreativita nebo analytické schopnosti.
- Doporučení od učitelů a odborníků.

Z analýzy dostupné literatury a výzkumů o mimořádně nadaných žácích v polském vzdělávacím systému, kterou provedli Uszyńska-Jarmoc, Kunat a Mazur (2015, s. 22), vyplývá následující:

V polském vzdělávacím systému existují značné nedostatky, pokud jde o proces identifikace schopností a nadání žáků; většina učitelů schopnosti žáků neumí přesně identifikovat. Nejvyšší kontrolní komora proto doporučila ministru národního školství, aby vyvinul legislativní iniciativu a zavedl definice pojmů „schopnosti“ a „nadání“, aby se předešlo nejednoznačné a nejednotné diagnostice a podpoře mimořádně nadaných žáků (Porzucek-Miśkiewicz, 2018).

Učitelé nemají k dispozici kvalitativní nástroje pro diagnostiku žáků a činnost škol při identifikaci a podpoře potenciálu dětí hodnotí nízkými známkami. Ve vzdělávací politice vůči mimořádně nadaným žákům existuje tzv. výběrový model; nejčastějším kritériem, které učitelé používají pro výběr, jsou školní výsledky žáků, průměr známek, výsledky v soutěžích nebo pozorování žáků. Přesnější diagnostika založená na standardizovaných nástrojích se používá jen zřídka (takovou diagnostiku může provádět např. psychologicko-pedagogická poradna) (Grygier a kol., 2013).

V Polsku je práce s mimořádně nadanými žáky upravena několika právními předpisy a normativními dokumenty, které definují zásady a standardy vzdělávání těchto žáků. Mezi klíčové dokumenty lze zařadit např:

1. Zákon o vzdělávacím systému – poskytuje obecný rámec pro fungování vzdělávacího systému v Polsku, včetně pravidel podpory mimořádně nadaných žáků a poskytování rovných příležitostí ve vzdělávání.
2. Nařízení ministra národního školství ze dne 9. srpna 2017 o zásadách organizace a poskytování psychologické a pedagogické pomoci ve veřejných mateřských školách, školách a zařízeních – uvádí, že žáci se zvláštním nadáním potřebují speciálně-pedagogickou péči.
3. Nařízení ministra národního školství ze dne 9. srpna 2017 o podmínkách a postupu při udělování povolení k zavedení a organizaci individuálního programu nebo kurzu (Sbírka zákonů z roku 2017, částka 1569) – studentovi může být poskytován individuální program nebo kurz na kterémkoli stupni vzdělávání a v každém typu školy.
4. Dokumenty a pokyny od Ministerstva vzdělávání – pravidelně vydávané dokumenty a pokyny k práci s mimořádně nadanými žáky, které nabízejí osvědčené postupy a způsoby podpory schopností a nadání žáků.
5. Vzdělávací programy škol a školských zařízení – každá škola či školské zařízení má možnost vytvářet si vlastní programy, které reflektují a zohledňují individuální potřeby mimořádně nadaných žáků a v souladu s nimi stanovují postup adekvátní podpory těchto jedinců.

Výše uvedené právní předpisy společně určují cesty, kterými se lze ubírat při rozvoji nadání žáků. Mimořádně nadaní žáci potřebují speciální podporu učitelů, jenž bude zohledňovat jejich individuální silné a slabé stránky. Dále mají nárok i na samostatné speciální formy výuky (<https://www.gov.pl/web/edukacja/uczen-zdolny>):

Zájmové kroužky – umožňují žákovi pěstovat a rozvíjet své vášně a zájmy nad rámec standardních učebních osnov.

Individuální konzultace a doplňkové aktivity – pomáhají mimořádně nadaným žákům prohlubovat znalosti a učit se řešení pokročilejších problémů, přesahujících rámec běžné výuky jejich vrstevníků

Předmětové soutěže a olympiády – nadaní žáci jsou často povzbuzováni k účasti v předmětových soutěžích a olympiádách, které jim umožňují poměřit se s ostatními žáky a v konkurenčním prostředí je motivují k maximálnímu rozvoji svých schopností.

Individuální vzdělávací plán (IVP) – umožňuje žákovi prohlubovat své znalosti v konkrétních oblastech, kde vykazuje zvýšené studijní schopnosti. Snaží se držet krok s rychlejším tempem jeho vývoje a maximálně rozvíjet jeho potenciál v oblastech nadání. Mimořádně nadanému jedinci, který běžné učivo daného vyučovacího předmětu zvládá velmi snadno, proto nabízí náročnější výzvy adekvátní jeho schopnostem. Tím zabraňuje zbytečné stagnaci,

nudě a frustraci, kterou jinak mimořádně nadaní žáci často zažívají po rychlém splnění pro ně snadných úkolů běžného učiva. Správně sestavený IVP jim naopak skrze přiměřeně zvýšenou zátěž vytváří růstové a podnětné vzdělávací prostředí i v oblasti jejich nadání. Je realizován jako součást vzdělávání v rámci školy, ale mohou existovat i podobné nepovinné mimoškolní aktivity.

Individuální průběh studia (dále jen IPS) – umožňuje mimořádně nadanému žákovi absolvovat vyučovací hodiny přesahující běžný vzdělávací program jeho vrstevníků v jednom, některých nebo všech vyučovacích předmětech (dle oblastí nadání). V rámci IPS může žák navštěvovat vybrané vzdělávací hodiny ve vyšší třídě (jak na své škole, tak i na jiné škole), a dokonce se účastnit i hodin na škole poskytující vyšší stupeň vzdělání. Z dlouhodobého hlediska může absolvovat celý učební plán nebo jeho část vlastním tempem, včetně možnosti zrychleného tempa celých stupňů vzdělávání. Pak má např. v rámci jednoho školního roku příležitost sledovat učivo dvou nebo více tříd.

Psychologická podpora je často nezbytná k tomu, aby se nadaní žáci dokázali vyrovnat a zdravě pracovat s tlakem a výzvami vyplývajících z jejich schopností. S tím mohou pomoci také specializované korekčně-kompenzační lekce nebo lekce rozvíjející emočně-sociální kompetence, realizované buď přímo ve školách, nebo v psychologicko-pedagogických poradnách.

Doučování může zahrnovat různé formy, například mimoškolní aktivity nad rámec vyučování, individuální konzultace, vedení výzkumných projektů nebo přípravu na akademické soutěže. Cílem tohoto typu podpory je přizpůsobit se individuálním potřebám žáka, podněcovat jeho zájmy a rozvíjet dovednosti v oblastech, v nichž vykazuje zvláštní schopnosti.

V některých školách je jmenován koordinátor pro mimořádně nadané žáky nebo vytvořeny cílené školní systémy podpory schopností žáků, kteří chtějí rozvíjet své zájmy, a také podpory jejich učitelů a rodičů, kteří mají zájem se na tomto rozvoji podílet (Porzucek-Miśkiewicz, 2018).

Kromě všeobecného vzdělávání, specializovaného vzdělávání a ministerských projektů existuje také několik dalších institucí, nabízejících obohacené programy pro nadané žáky v různých oblastech. Jedná se mj. o univerzity, vědecké centrum Koperník ve Varšavě a různá kulturní a vzdělávací centra pro mládež (Limont, 2012).

V posledních letech lze v Polsku pozorovat zvýšený zájem o problematiku žáků s dvojitou výjimečností jak v literatuře, tak také v legislativě. Mezi žáky s dvojitou výjimečností lze rozlišit tři skupiny. Do první skupiny spadají jedinci se skrytými obtížemi, které nebrání tomu, aby byli identifikováni jako mimořádně nadaní, ale mohou jim zároveň působit značné obtíže ve škole. U zástupců této skupiny dochází k nejnápadnějšímu rozdílu mezi očekáváním (které vyplývá z identifikace nadání) a skutečně dosaženými školními výsledky (které limitují skryté

obtíže). Druhou skupinu tvoří jedinci, jejichž identifikované potíže s učením jsou natolik závažné, že maskují jejich současně se vyskytující nadání. Obvykle jsou vnímáni pouze jako žáci s obtížemi. Třetí skupinu tvoří žáci, jejichž deficity a nadání se překrývají, takže jsou považováni za průměrné. Nejsou identifikováni ani jako nadaní, ani jako žáci se specifickými deficity. Žáci s dvojí výjimečností (a to ze všech tří skupin) se kvůli svým deficitům běžně potýkají s obtížemi dosáhnout výsledků, které by odpovídaly jejich schopnostem a nadání. Pak jsou jim často poskytovány terapeutické nebo kompenzační programy na podporu jejich individuálních vzdělávacích potřeb; bohužel mnohem méně často jsou současně zařazováni do tříd nebo programů pro nadané žáky (Cybis et al., 2013).

Použité zdroje

- Bartnikowska, U., & Antoszewska, B. (2017). *Children with special educational needs (SEN) in the Polish education system. International Journal of Psycho-Educational Sciences, 6(3).* [in Polish].
- Cybis, N., Drop, E., Rowinski, T., & Ciecuch, J. (2013). *Talented student – analysis of available diagnostic tools: Report prepared within the project Development and implementation of a comprehensive working system with a gifted student. Warsaw: Educational Research Institute.* [in Polish].
- Gierczyk, M. K., & Hornby, G. (2021). *Twice-Exceptional Students: Review of Implications for Special and Inclusive Education. Education Sciences, 11(1), 1-10.* <https://doi.org/10.3390/educsci11020085>
- Grygier, U., Jancarz-Łanczkowska, B., & Piotrowski, K. (2013). *How to discover and develop natural science talents in primary, middle, and high school students. Warsaw: Centre for Education Development.* [in Polish].
- Limont, W. (2012). *Educating talented students in the Polish education system - selected examples. Warsaw: Educational Research Institute.* [in Polish].
- Porzucek-Miśkiewicz, M. (2018). *The place of a gifted student in teaching practice. Culture - Society - Education, 2(14).*
- Uszyńska-Jarmoc, J., Kunat, B., & Mazur, J. (2015). *Talented but how? (Self-)diagnosis of students' abilities and talents. Białystok: Centre for Lifelong Learning in Białystok.* [in Polish].
- (n.d.). *Talented student.* Retrieved from <https://www.gov.pl/web/edukacja/uczen-zdolny> [in Polish].

5.5.3. BULHARSKO

Vzdělávání žáků se SVP v Bulharsku

Po přijetí nového zákona o předškolním a školním vzdělávání (PSEA, 2016) se děti se SVP v Bulharsku mohou učit v běžných třídách. Pro lepší integraci byla zavedena řada normativních dokumentů (vyhláška o inkluzivním vzdělávání, 2017).

Podle zákona platí za „speciální vzdělávací potřeby“ potřeby způsobené smyslovým postižením, tělesným postižením, kombinovaným postižením, mentálním postižením, řečově-jazykovým postižením, specifickými poruchami učení (dyslexie, dyskalkulie, dysgrafie), řečově-jazykovým postižením, poruchami autistického spektra, nebo poruchami emocí a chování.

Vyhláška o inkluzivním vzdělávání (2017) v článku 1 stanovuje státní vzdělávací standard pro inkluzivní vzdělávání. Stejný dokument specifikuje i podmínky poskytování pedagogické a speciálně-pedagogické podpory osobnostního rozvoje žáků. Podporu (pedagogickou i speciálně-pedagogickou) v mateřských školách a školských zařízeních poskytuje v závislosti na potřebách žáků psycholog nebo pedagogický poradce, výchovný poradce, logoped či jiný odborník. Včasné posouzení individuálních potřeb podpory osobnostního rozvoje dětí se provádí již v předškolním období. Pomocí screeningu dětí ve věku 3 až 3,5 let se zjišťuje riziko pozdějšího výskytu výukových obtíží. Screening se provádí individuálně u každého dítěte po získání souhlasu rodičů. Rodiče jsou následně informováni o výsledcích screeningu a společně s koordinátorem (zkušený učitel/pedagogický poradce) se dohodnou na konkrétním typu podpory, kterou dané dítě potřebuje.

Ve většině škol jsou vytvořeny podpůrné týmy, složené ze výchovných poradců, speciálních pedagogů, psychologů a logopedů. Všichni žáci mají nárok na tzv. obecnou podporu, která jim pomáhá zvládnout učební látku v případě přechodných obtíží, po delší absenci, nebo při zvýšené emocionální zátěži a problémy s chováním. Všeobecnou podporu mimo vyučovací hodiny poskytují učitelé různých vyučovacích předmětů, školní psycholog a/nebo logoped v rozsahu 40 hodin za jeden školní rok. O potřebě této podpory informuje ředitel školy rodiče žáka, a ti jsou pak povinni zajistit jeho přítomnost.

Speciálně-pedagogická podpora se týká žáků, jimž jsou formálně diagnostikovány speciální vzdělávací potřeby. Tuto diagnostiku provádějí speciálně vytvořené týmy krajských center podpory inkluzivního vzdělávání na základě doporučení školních podpůrných týmů a žádosti rodičů dítěte. Speciálně-pedagogická podpora trvá od 60 do 120 hodin během školního roku a její konkrétní forma je stanovena v plánu podpory v závislosti na potřebách dítěte.

Existuje také malý počet speciálních škol pro žáky se smyslovým (zrakovým či sluchovým) postižením, zaměřených na sociální integraci i profesní realizaci takových žáků.

Článek 192 zákona o předškolním a školním vzdělávání upravuje možný počet dětí a žáků se SVP v jedné skupině mateřské školy nebo v jedné třídě – maximálně 3. Pokud však v dané lokalitě není jiná skupina nebo třída, která poskytuje stejný typ vzdělávání, pak je se souhlasem krajského odboru školství povolen i vyšší počet. V takovém případě je na návrh podpůrného týmu školy jmenován asistent pedagoga.

Žáci se SVP mají přístup ke všem formám vzdělávání – denní, večerní, kombinované i dálkové. Konkrétní formu vzdělávání si zvolí žák nebo jeho rodič dle doporučení týmu podpory osobnostního rozvoje. Pro žáky, kteří studují v individuální formě vzdělávání, je vypracován individuální vzdělávací plán. Ten vychází primárně ze školního vzdělávacího programu, avšak v případě potřeby může obsahovat pouze část vyučovacích předmětů vymezených rámcovým, vzorovým nebo školním vzdělávacím programem.

V Bulharsku vedle škol poskytují dětem a žákům se SVP podporu také Centra pro podporu inkluzivního vzdělávání a/nebo Centra pro osobnostní rozvoj. Nabízí služby zejména v těchto oblastech:

- preventivní, diagnostická, rehabilitační, nápravná a resocializační práce s dětmi a žáky;
- zdrojová podpora;
- pedagogická a psychologická podpora;
- realizace podpůrných a vzdělávacích programů pro rodiny dětí a žáků se zdravotním postižením;
- kariérové poradenství a konzultace.

Počet dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v Bulharsku v posledních letech postupně narůstá. V současném školním roce (2023-2024) jich evidujeme více než 27 000. Potřebám těchto dětí a žáků se v celé zemi aktuálně věnuje 5 500 vyškolených odborníků, kteří pracují převážně ve velkých městech. Nedostatek kvalifikovaných odborníků tedy stále zůstává naléhavým problémem.

Použité zdroje

Закон за предучилищното и училищно образование, 2016; <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>

Наредбата за приобщаващо образование, 2017; <https://lex.bg/en/laws/ldoc/2137177670>
Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, 2003; https://mc.government.bg/images/naredba_darbi.pdf

<https://dariknews.bg/novini/bylgariia/nad-27-000-deca-v-bylgariia-imat-specialni-obrazovatelni-potrebnosti-2368427>

Vzdělávání mimořádně nadaných žáků v Bulharsku

Podle definice Dobrinky Todoriny je „mimořádně nadané dítě takové dítě, které dlouhodobě vykazuje výrazně nadprůměrné výkony, všeobecné intelektové nadání, zvláštní schopnosti ve srovnání se svými vrstevníky v oblasti vědy, umění nebo sportu“ (Todorina, 2001).

V roce 2013 byla provedena rozsáhlejší studie na téma mimořádně nadaných dětí, jež si kladla několik zásadních otázek:

- Mají učitelé dostatečné znalosti pro správnou diagnostiku mimořádně nadaných dětí? A znají vhodné metodiky jejich rozvoje?
- Jaké jsou hlavní charakteristiky mimořádně nadaných dětí?
- Jaké jsou aktuálně největší problémy a perspektivy práce s mimořádně nadanými dětmi?

V roce 2017 vstoupila v Bulharsku v platnost vyhláška o inkluzivním vzdělávání (2017), která definuje podmínky obecné a doplňkové podpory osobnostního rozvoje žáků /články 1 a 2/.

Vyhláška rovněž definuje strukturu, postup a podmínky schvalování individuálních vzdělávacích plánů a individuálních vzdělávacích programů pro žáky se SVP (včetně žáků mimořádně nadaných) podle čl. 95 odst. 1 bodů 1; 2 zákona o předškolním a školním vzdělávání (2016).

V oddíle III téže vyhlášky („Poskytování pedagogické podpory osobnostního rozvoje v centru podpory osobnostního rozvoje“) je v čl. 33 odst. 1 uvedeno, že pedagogická podpora osobnostního rozvoje žáků se poskytuje v centrech podpory osobnostního rozvoje, v Národním a krajských palácích dětí a krajských centrech vědeckotechnické tvořivosti dětí. Školy poskytují také pedagogickou podporu ve formě zájmových činností pro rozvoj nadání, schopností a kompetencí žáků v oblasti vědy, techniky, umění a sportu.

Centra podpory osobnostního rozvoje vytvářejí společné vzdělávací plány pro skupiny žáků, sestavené podle věku či schopností. Vzdělávání v centru může být celoroční, nebo dočasné - např. coby příprava na účast ve vědeckých, kulturních, vzdělávacích a sportovních akcích na obecní, regionální, národní a mezinárodní úrovni, nebo dočasná prázdninová výuka.

Od roku 2022 nabízí Jihozápadní univerzita „Neofit Rilski“ - Blagoevgrad jednoletý nebo dvouletý magisterský program „Pedagogika pro nadané děti“, který slouží k dodatečné kvalifikaci absolventů pedagogických specializací. Vítá zejména perspektivní osoby s tvůrčími schopnostmi a silnou motivací stát se členy celonárodního týmu objevování a rozvíjení

tvůrčího potenciálu společnosti – dětí a mládeže s mimořádným nadáním. Studenti si v magisterském programu osvojí hluboké vědecké poznatky o práci s mimořádně nadanými dětmi a žáky, zejména v oblastech:

- charakteristiky nadaných dětí a dospívajících;
- diagnostiky mimořádného nadání a konkrétních schopností či talentů;
- vzdělávání a hodnotového rozvoje mimořádně nadaných žáků;
- vzdělávacích a informačních technologií v práci s mimořádně nadanými žáky;
- rozvoje obecných rozumových a speciálních schopností žáků s mimořádným nadáním v oblasti vědy, umění a sportu pomocí různých forem školního i mimoškolního vzdělávání;
- managementu vzdělávacího prostředí pro nadané děti a mládež;
- pedagogického poradenství pro nadané děti a jejich rodiče;
- kariérního poradenství a profesního rozvoje nadaných žáků.

V průběhu výuky se studenti programu učí:

- provádět screeniny za účelem identifikace nadání i vytvoření specifického profilu úrovně konkrétních znalostí a talentů daného žáka;
- aktivně rozvíjet a inovovat nástroje pro identifikaci, výzkum a rozvoj zájmů, talentů, obecných a speciálních schopností mimořádně nadaných žáků;
- uplatňovat postupy pro efektivní tvůrčí činnost v pedagogické praxi
- Absolventi magisterského programu tak získají kompetence k:
- tvorbě a aplikaci metody a technologií diagnostiky, vzdělávání a rozvoje mimořádně nadaných žáků ve třídách a v mimoškolních i školních aktivitách v oblasti jazyka, literatury, matematiky, přírodních věd, hudby, výtvarného umění, sportu, techniky, uměleckého stavitelství, choreografie apod.
- tvorbě individuálních vzdělávacích programů pro rozvoj mimořádně nadaných žáků a přípravě individuálních vzdělávacích prostor;
- psychologickému a pedagogickému poradenství mimořádně nadaným žákům a jejich rodičům v souvislosti s průběhem a výsledky diagnostiky, plány dalšího rozvoje a možnostmi budoucí profesní realizace;
- program taktéž rozvíjí některé významné charakterové rysy studentů, nezbytné pro jejich práci s mimořádně nadanými žáky, a pomáhá jim stát se nikoli pouze informujícími učiteli, ale především schopnými facilitátory a mediátory.

V posledních letech bylo vynaloženo mnoho úsilí na rozvoj schopností a výkonů mimořádně nadaných žáků, ale stále přetrvávají určité problémy:

- Učitelé nemají ustálenou, obecně přijímanou metodiku hodnocení mimořádně nadaných žáků, ale provádějí toto hodnocení na základě momentálních výsledků žáků a svých osobních zkušeností.
- Ne všechny školy mají moderní vybavení a kvalifikovaný personál potřebný pro plnohodnotnou práci s mimořádně nadanými dětmi.

Použité zdroje

Закон за предучилищното и училищно образование, 2016; <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>

Наредбата за приобщаващо образование, 2017; <https://lex.bg/en/laws/ldoc/2137177670>

Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, 2003; https://mc.government.bg/images/naredba_darbi.pdf

План за действие до 2024 към Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021–2030) https://www.mon.bg/nfs/2023/03/plan_kam_strategicheska-ramka_obrobuchene_z2024_29032023.pdf

Програма „Ловци на таланти“ – фондация „Хестия“: <https://hestiabg.com/bg/programi/lovtsi-na-talanti/>

Тодорина, Д. Стратегия за развитие на надарените ученици : Характеристика, методики за диагностициране, технологии за развитие, 2001.

South-West University Neofit Rilski – Blagoevgrad: <https://www.swu.bg/en>

Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností v Bulharsku

Pojem „dvojí výjimečnost“ zatím není v Bulharsku příliš rozšířený. Krátký průzkum mezi učiteli, odborníky (výchovnými poradci, školními psychology, logopedy) a rodiči ukázal, že 99 % z nich tento termín nikdy neslyšelo a neví, co znamená. Pouze jedna učitelka SEN se svěřila, že před časem četla článek o mimořádně nadaných dětech, které mají zároveň nějaké postižení. Průzkum na internetu odhalil pouze jeden článek na toto téma, přeložený z angličtiny: „Podpora mimořádně nadaných žáků s poruchou učení“, jenž byl zveřejněn na webových stránkách Rodinného centra pro předčasně narozené děti a jejich rodiče „Malé zázraky“ (soukromá instituce) v roce 2021 (<https://chudesa.bg/1239-kak-da-pomognem-na-nadarenite-uchenici-koito-imat-obuchitelni-zatrudnenia/>; originál článku zde: [Pomoc nadaným žákům s poruchami učení \(psy-ed.com\)](https://psy-ed.com))).

V případě, že má žák jak nějakou poruchu učení (např. dyslexii nebo dyskalkulii, ADHD nebo autismus), tak např. výtvarné, hudební či sportovní nadání, obvykle se veškerá pozornost upíná k obtížím (zatímco nadání zůstává přehlíženo). Případný rozvoj talentu tak

bývá ponechán pouze v rukou rodičů.

Avšak nároky ve škole jsou vysoké a dosažení relativně dobrých výsledků stojí od žáka s poruchou učení mnohonásobně více úsilí i času než jeho vrstevníky. Proto i rodiče takových žáků – ve snaze podpořit své dítě v dosahování dobrých studijních výsledků – často zanedbávají hudbu, kreslení, sport a další kreativní, umělecké či pohybové aktivity. Ty sice nepatří mezi klíčová témata kurikula, avšak mohou být oblastí mimořádného nadání dítěte a poskytovat mu významný zdroj potěšení a seberealizace, skrze pozitivní výsledky posilovat jeho zdravé sebevědomí, motivovat ho k dalšímu rozvoji potenciálu či dokonce k jeho budoucímu praktickému uplatnění. Je proto velká škoda, že ve stínu výukových obtíží zůstává mimořádné nadání mnoha dětí s dvojí výjimečností nepovšimnuto, neobjeveno a nedostatečně rozvinuto.

Pojem “dvojí výjimečnost” nenajdeme v žádném bulharském oficiálním dokumentu ani předpisu. V zákoně o předškolním a školním vzdělávání a vyhlášce o inkluzivním vzdělávání je sice zakotvena podpora žáků s poruchami učení i mimořádně nadaných žáků, obě skupiny jsou však vnímány jako zcela odlišné a na sobě nezávislé.

Projekt „2E“ je tedy velmi důležitý první krok ke zvýšení povědomí o problematice dvojí výjimečnosti mezi učiteli, odborníky, rodiči i širokou veřejností.

5.5.4. ITÁLIE

Vzdělávání žáků se SVP v Itálii: historický a legislativní vývoj

Přístup Itálie ke vzdělávání jedinců se specifickými vzdělávacími potřebami odpovídá širším závazkům státu k lidským právům a personalizaci vzdělávání. V důsledku progresivní legislativy a společenského závazku k inkluzi Itálie změnila přístup také k žákům se SVP. Od jejich segregace do specializovaných institucí přešla ke komplexnímu inkluzivnímu vzdělávacímu systému, který uznává a podporuje rozmanité potřeby všech žáků. Tato změna názorně ilustruje význam přizpůsobivosti legislativy i společenských postojů. Zároveň je v souladu s požadavkem neustálého zlepšování a vývoje edukačních postupů ve snaze zajistit všem žákům kvalitní a rovné vzdělávací příležitosti.

Cesta k inkluzivnímu vzdělávání v Itálii byla dlouhou transformací, která se vyznačovala významnými legislativními milníky a změnami ve společnosti. První italský vzdělávací systém pro osoby se zdravotním postižením vznikl koncem 18. století. Šlo o založení specializovaných institucí pro neslyšící a nevidomé žáky, inspirovaných modelem obdobného institutu založeného pařížským opatstvím De l'Epée. Zpočátku byly tyto školy často charitativními organizacemi, nebo fungovaly pod záštitou katolické církve. Teprve po

zavedení povinné školní docházky v roce 1923 byl vytvořen také formální systém veřejných škol, které segregovaly zjevně znevýhodněné žáky podle jejich postižení.

Přechod k inkluzi započal v roce 1971, podnícen společenským hnutím proti vyloučení a otevřením azylových domů. Tehdy došlo k začlenění žáků se zdravotním postižením do hlavního vzdělávacího proudu v běžných školách. Zpočátku však tato problematika zcela postrádala formální ustanovení a podporu. Celé břemeno úspěšné integrace znevýhodněných žáků do běžných škol tak musely nést jejich rodiny samy bez pomoci odborníků.

Legislativní milníky a jejich důsledky

Proti neregulované integraci bez náležitého právního rámce a odborné podpory začali lidé brzy protestovat. V reakci na tyto protesty byla zřízena parlamentní vyšetřovací komise, podle jejíhož doporučení vešel v roce 1977 v platnost stěžejní zákon č. 517. Ten přinesl zásadní obrat – zcela zrušil speciální školy a současně zavedl pozici specializovaných podpůrných učitelů, čímž formalizoval a usnadnil podporu žáků se SVP v běžném vzdělávacím prostředí. Další legislativní pokrok představoval zákon 104/1992, jenž položil základy práv osob se zdravotním postižením ve vzdělávání. Zaručoval totiž vzdělávací práva všem žákům, přičemž se věnoval především podpoře žáků se zdravotním postižením a zavedení vhodných nástrojů a forem výuky, které měly pomoci překonat bariéry těchto jedinců a zprostředkovat jim kvalitní výuku navzdory jejich omezením. Zákon byl však rozšířen i o podporu dalších individuálních vzdělávacích potřeb, čímž mohl prospět také mimořádně nadaným žákům.

Dále v roce 2010 vešel v platnost zákon č. 170, který se zaměřoval zejména na studenty se specifickými poruchami učení (SPU). Tento zákon například uznal dyslexii, dysgrafii, dysortografii či dyskalkulii jako specifické poruchy učení vyžadující podporu. Dále se zabýval i konkrétními inkluzivní vzdělávací postupy a individualizované přístupy k učení ve snaze účinně podpořit rozmanité skupiny studentů s různými vzdělávacími potřebami.

Chápání speciálních vzdělávacích potřeb (SVP)

Speciální vzdělávací potřeby (SVP) žáků představují zastřešující termín pro širokou škálu stavů, vyžadují individuální vzdělávací přístupy. Zdaleka ne všechny jsou přitom způsobeny trvalým zdravotním postižením; žák může mít přechodné i dlouhodobější obtíže s učením způsobené např. různými vývojovými, psychologickými, či sociálními vlivy, ale i ryze “praktické” překážky způsobené socioekonomickým znevýhodněním či jazykovou bariérou (v případě nově příchozích přistěhovalců). BES proto zohledňuje nejen prokázaná tělesná či mentální postižení, ale také okolnosti a životní situace, které studentům (ač bez formální diagnózy) komplikují vzdělávací proces.

Vzdělávací reakce na SVP je přizpůsobena individuálním potřebám a často zahrnuje individuální vzdělávací plán (IVP) nebo individuální vzdělávací program (IVP). Tato podpůrná opatření mají zásadní význam pro efektivní začlenění žáků s různými vzdělávacími potřebami do běžných tříd. Podrobně totiž popisují vhodné úpravy výukových metod, používání kompenzačních pomůcek, jako jsou digitální pomůcky nebo individualizované metody hodnocení, a úpravy aktivit ve třídě v zájmu plného a spravedlivého zapojení všech žáků.

Současné inkluzivní postupy

Italské školy se snaží stále efektivněji reagovat na výskyt různých typů SVP. Inkluzivní postupy zahrnují nejen fyzickou integraci žáků se SVP do běžných tříd, ale především kompletní přizpůsobení vzdělávacího obsahu, výukových metod a školního prostředí s ohledem na individuální potřeby všech členů třídy. Na podporu některých specifických poruch učení, jako je dyslexie nebo dyskalkulie, se již používají speciální technologie a pomůcky, jako jsou výukové aplikace, které převádí řeč na psaný text, specializovaný software a alternativní metody hodnocení.

Přístup k výuce je přitom komplexní: klade důraz nejen na studijní úspěchy, ale také na úspěšnou sociální integraci žáků a jejich emocionální pohodu. Cílem je vytvořit prostředí, v němž mohou všichni žáci bez ohledu na své vzdělávací potřeby bok po boku společně růst a navzájem se podporovat. K tomuto cíli napomáhá např. odstraňování fyzických bariér ve školách a poskytování orientačních pomůcek pro zrakově postižené. Stále však přetrvávají problémy se zavedením těchto forem podpory do všech škol (Enel Cuore Onlus).

Použité zdroje

- Aiello, P., & Pace, E. M. (2020). *Inclusive educational principles, policies, and practices in Italy*. Oxford research encyclopedia of education. <https://oxfordre.com/education/display/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-1282>
- Anastasiou, D., & Kauffman, J. M. (2015). *Inclusive education in Italy: description and reflections on full inclusion*. European Journal of Special Needs Education. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08856257.2015.1060075>
- D'Alessio, S. (2011). *Inclusive education in Italy: A critical analysis of the policy of integrazione scolastica*. Inclusive Education in Italy. <https://brill.com/display/title/37124>
- D'Alessio, S. (2013). *Inclusive education in Italy: A reply to Giangreco, Doyle, and Suter (2012). Life span and disability*. Disponibile online: https://lifespanjournal.oasi.en.it/client/abstract/ENG270_6%20D'alessio.pdf
- Giulia, M., Olmos, A., Aleotti, F., & Ortiz, M. (2020). *Inclusive education in Spain and Italy:*

- evolution and current debate. *Journal of Inclusive Education Research and Practice*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1262289>
- lanes, D., Demo, H., & Dell'Anna, S. (2020). Inclusive education in Italy: Historical steps, positive developments, and challenges. *Prospects*, 49, 249–263. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09509-7>
- Polenghi, S. (2021). The history of educational inclusion of the disabled in Italy. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://oxfordre.com/education/display/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-1608>
- Rossa, C. (2017). The history of special education. *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*. <https://ojs.tnku.pl/index.php/jpepsi/article/download/739/465>
- Zanazzi, S., & Claudio, P. (2017). Inclusive education in Italy. A case study. *International Conference on Psychology, Teaching and Learning*. <https://iris.uniroma1.it/handle/11573/1092068>

Vzdělávání mimořádně nadaných žáků v Itálii

Itálie přistupuje ke vzdělávání mimořádně nadaných žáků komplexně. To zahrnuje kombinaci náležité legislativní podpory, adaptivních vzdělávacích strategií a vysokou míru společenské angažovanosti v dané problematice. Cílem je vytvořit vzdělávací prostředí, které nejen uznává a respektuje různé stupně nadání v rozličných oblastech, nýbrž také aktivně podněcuje a podporuje plnohodnotný rozvoj potenciálu nadaných žáků. Tento cíl je ostatně hnacím motorem neustálého rozvoje politik a vzdělávacích postupů zaměřených na podporu různorodého nadání italských žáků.

Identifikace mimořádně nadaných žáků a vzdělávací strategie pro jejich rozvoj

V Itálii se identifikace a podpora mimořádně nadaných žáků vyvíjely tak, aby odrážely inkluzivnější přístup ke vzdělávacím potřebám. Dodržování vzdělávacího rámce podporuje a chrání INVALSI (Istituto Nazionale per la Valutazione del Sistema Educativo di Istruzione e di Formazione). Tento institut je odpovědný za hodnocení vzdělávacího systému a dohlíží na dodržování a zlepšování vzdělávacích standardů. Zaměřuje se zejména na identifikaci mimořádně nadaných žáků a jejich následnou podporu. Ta sestává z kombinace akceleračních a obohacujících strategií. K akceleračním strategiím patří třeba dřívější nástup do školy či přeskočení ročníku, zatímco obohacovací strategie spočívají v prohlubování znalostí a dovedností bez přeskokování ročníků. Školy jsou podněcovány, aby mimořádně nadaným žákům nabízely výukové zkušenosti adekvátní jejich úrovni schopností a udržely

tak jejich motivaci a intelektuální zvědavost vedoucí k rozvoji jejich potenciálu. Žákům tak může být umožněno například přeskočit ročníky nebo se účastnit pokročilejší výuky (než vrstevníci) pouze v určitých předmětech. Školy mohou také nabízet specializované kurzy a projekty, zaměřené na intelektuální i tvůrčí schopnosti nadaných žáků. Jako příklad lze uvést přírodovědné kurzy, matematické semináře nebo literární kroužky, jenž přesahují rámec běžných osnov.

Významným aspektem podpory mimořádně nadaných žáků je vzdělávání učitelů. Za tímto účelem se konají programy profesního rozvoje, které učitele vybavují dovednostmi potřebnými pro práci s mimořádně nadanými žáky. Tyto dovednosti zahrnují jak včasnou a správnou identifikaci konkrétního nadání, tak praktickou aplikaci metod jeho efektivního rozvoje v adekvátním rozsahu.

Legislativní přehled

Italská legislativa uznává specifické vzdělávací potřeby mimořádně nadaných žáků prostřednictvím několika politik. Klíčovým dokumentem je vyhláška ministerstva školství z 27. prosince 2012. Ta výslovně zahrnuje žáky s vysokým nadáním do kategorie žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), kam dříve spadali pouze žáci s poruchami učení nebo socioekonomickým znevýhodněním. Další pokyny obsahuje Nota Ministeriale č. 562 ze dne 3. dubna 2019. Ta zdůrazňuje potřebu individuálního vzdělávacího přístupu, založeném na reflexi jedinečné úrovně a kombinaci schopností a potenciálů každého žáka. Zmíněné legislativní rámce kladou důraz na flexibilitu celého vzdělávacího procesu i adekvátní úpravy konkrétních výukových metod tak, aby podporovaly intelektuální růst nadaných žáků.

Výzvy v běžné škole i celkové společnosti

Navzdory progresivním politikám i legislativním dokumentům bývají postoje celkové společnosti ke vzdělávání mimořádně nadaných žáků v Itálii velmi smíšené. Názory veřejnosti i některých učitelů na tuto problematiku často odráží chabé povědomí nebo mylné představy o potřebách mimořádně nadaných žáků, které nezřídka vedou k jejich nedostatečné či neefektivní podpoře v běžných školách. S tím souvisí problém různorodých výkladů a způsobů uplatnění doporučených opatření v jednotlivých regionech a školách, což často vede k tříštění původního plánu, nejednotné metodě podpory a kolísavé míře uznání mimořádného nadání. Navíc dále přetrvává nedostatek vyškolených pracovníků, specializovaných na vzdělávání mimořádně nadaných žáků, kteří by mohli usměrňovat vývoj podpory v konkrétních školách. Mimořádně nadaní žáci pak v běžných třídách trpí nedostatkem stimulace, který způsobuje nudu a frustraci. V důsledku asynchronního vývoje často mají také obtíže se začleněním do

kolektivu vrstevníků, které mohou vyvolat pocity osamění, nepřijetí či méněcennosti. Všechny tyto faktory mohou přispívat ke snížení prospěchu, aktivity v hodinách i emocionální pohody nadaných žáků, což negativně ovlivňuje jejich vzdělávací rozvoj i celkovou kvalitu života.

I když se iniciativy v oblasti vzdělávání nadaných zaměřují především na státní školy, významnou roli hrají také soukromé instituce a mimoškolní programy. Ty často nabízejí specializovanější kurzy nebo pokročilé programy, které mohou lépe vyhovovat potřebám mimořádně nadaných žáků. Letní programy, workshopy a soutěže poskytují další obohacení v takové formě, která nemusí být dostupné v rámci systému státních škol.

Použité zdroje

INVALSI. (2024). *La guida alle Prove INVALSI della Scuola primaria*. Retrieved from [INVALSI website](<https://www.invalsiopen.it>)

Italian Ministry of Education. (2012). *Ministerial Directive of 27 December 2012*. Retrieved from [MIUR](<https://www.miur.gov.it>)

Ministero dell'Istruzione. (2019). *Nota Ministeriale n. 562 of 3 April 2019*. Retrieved from [MIUR](<https://www.miur.gov.it>)

Piffer, S. (2023). *Effective practices in Italian gifted education*. *Gifted Education International*, 39(2), 142-156.

Ricci, R. (2024). *Competenze non cognitive: Riflessioni*. Retrieved from [INVALSI Open] (<https://www.invalsiopen.it>)

Tognolini, R., & Davidson, G. (2020). *Gifted education in Italy: Challenges and strategies*. *Journal of Advanced Academics*, 31(3), 195-218.

Vecchiato, T. (2021). *Support systems for gifted students in Italy*. *European Journal of Gifted Education*.

Vzdělávání žáků s dvojí výjimečností v Itálii

Úvod

Žáci s dvojí výjimečností mohou vedle různých obtíží, jako je ADHD, poruchy autistického spektra nebo specifické poruchy učení, vykazovat jedinečné schopnosti vyžadující individuální vzdělávací přístup, který bohužel ne vždy bývá uspokojivě zajištěn. Proto, aby Itálie dosáhla svého cíle přizpůsobit vzdělávací zkušenosti na míru všem jednotlivcům, je zásadní zaměřit se také na žáky s dvojí výjimečností. Jejich dlouho přehlížená problematika začíná vyplouvat na povrch teprve v posledních několika letech. Během pokračující reformy

vzdělávání i profesního rozvoje pedagogických pracovníků však Itálie už dělá významné pokroky i v přístupu k žákům s dvojí výjimečností. Jejich uznání a identifikaci, stejně jako následné podpoře a rozvoji, je věnována stále větší pozornost. Nicméně konkrétní, účinné metody podpory, a především pak jejich zavedení do běžné praxe, stojí teprve na počátku vývoje.

Identifikace a metody podpory

Identifikace dvakrát výjimečných žáků (2E) v Itálii vyžaduje komplexní, multidisciplinární přístup, který umožní adekvátně zhodnotit jak konkrétní oblasti jeho nadání a úroveň nadstandardních schopností, tak druh a míru závažnosti jeho specifických problémů. Celý proces obvykle zahrnuje psychologická vyšetření, vzdělávací hodnocení a také konzultace s rodiči a učiteli za účelem získání ucelené představy o schopnostech a potřebách žáka. Například SPAEE na Università Cattolica se specializuje na pedagogickou psychologii a poskytuje kvalitní diagnostické služby, které významně pomáhají při identifikaci žáků s dvojí výjimečností. Analyzují totiž nejen jejich studijní výsledky, nýbrž i jedinečné kognitivní a emocionální profily.

Po úspěšné identifikaci je pro každého žáka s 2E vytvořen individuální vzdělávací plán (IVP). Ten zohledňuje jak jeho mimořádné nadání, tak jeho specifické obtíže. Pomáhá mu uvědomit si, rozvíjet a prakticky využívat své silné stránky a zároveň úspěšně překonávat, či adaptivně a udržitelně kompenzovat své slabiny. IVP může zahrnovat mj. následující strategie:

1. Diferencovaná výuka: Spočívá ve vhodné úpravě vzdělávacího prostředí, obsahu i procesu výuky tak, aby vyhovoval individuálním potřebám žáka s 2E. Učitelé mohou aplikovat různé výukové metody, jako je použití vizuálních pomůcek, digitálních nástrojů, či zapojení žáka do manuální činnosti, podle toho, jaká forma učení je pro něho nejefektivnější.
2. Využívání technologií: Technologie vyvinuté na podporu žáků s 2E bývají velice přínosné. Například software, který nahlas předčítá text, může žákům s dyslexií pomoci zapojit se do práce se složitými literárními díly, v jejichž chápání by mohli vynikat, kdyby jim v tom nebránily potíže se čtením.
3. Učení založené na silných stránkách: Pokud se vhodným způsobem zaměříme na oblasti, v nichž žák s 2E vykazuje výjimečné schopnosti, dosáhneme hned několika pozitivních efektů. V první řadě pomůžeme žákovi uvědomit si své silné stránky, čímž posílíme jeho zdravé sebevědomí a ukážeme mu cesty, k jejichž zdolání má nejlepší

předpoklady. Pokud o ně projeví zájem, vytvořením adekvátně náročných výzev v příznivém prostředí mu umožníme zažít pocit úspěchu, čímž posílíme jeho zálibu v dané činnosti a motivaci svůj potenciál dále rozvíjet a uplatňovat ve prospěch sebe i svého okolí. Vědomá zkušenost z vlastním růstem, validovaná pozitivní zpětnou vazbou, je důležitá nejen pro žákovu emocionální pohodu a rozvoj jeho silných stránek, ale posiluje také jeho vůli a houževnatost při překonávání výukových obtíží (ale i jiných problémů). Například žák, který vyniká v matematice, ale má potíže se čtením, může dostat k řešení pokročilé matematické úlohy a zároveň být podporován v oblasti čtenářské gramotnosti.

4. Sociálně-emoční podpora: Mnoho žáků 2E má sociální a emocionální potíže. Školy mohou poskytovat pedagogicko-psychologické poradenství včetně nácviku různých sociálních dovedností či emoční regulace, aby těmto žákům pomohly zvládnout složité situace vyplývající z jejich dvojí výjimečnosti.

V praxi se tyto strategie v Itálii uplatňují v různých vzdělávacích zařízeních. Některé školy například vyvinuly specifické programy, které kombinují techniky speciálního vzdělávání s postupy výuky mimořádně nadaných. Poskytují tak učební plán kombinovaného vzdělávání, který pomáhá žákům s 2E současně rozvíjet svůj potenciál, zvládat standardní učivo i sociální situace. Tyto programy často zahrnují spolupráci mezi speciálními pedagogy a učiteli pro nadané žáky s cílem vytvořit dostatečně podpůrné a přitom adekvátně intelektuálně podnětné vzdělávací prostředí.

Ukázkovým příkladem budiž projekt vedený Università Cattolica, který pořádá také semináře a workshopy zaměřené na vzdělávání pedagogů v oblasti identifikace a podpory žáků s 2E.

Výzvy, problémy a možná řešení

Jednou z hlavních výzev při podpoře žáků s 2E je přetrvávající nedostatek všeobecného povědomí o jejich existenci, a tudíž i nedostatek uznání a pochopení jejich jedinečných potřeb a schopností. Nezřídka pak dochází k podceňování a nedostatečné podpoře jejich skutečného potenciálu. Rozdílná dostupnost zdrojů a vyškolených odborníků v různých regionech navíc vede i k rozdílné dostupnosti a kvalitě podpory, která se těmto žákům dostává.

V zájmu řešení těchto problémů se vzdělávací instituce stále více zaměřují na profesní rozvoj učitelů a dalších pedagogických pracovníků, jehož cílem je vybavit je dovednostmi potřebnými k identifikaci a efektivní podpoře žáků s 2E. Tento rozvoj zahrnuje například školení o strategiích diferencované výuky a využívání adaptivních technologií, které mohou uspokojit různorodé potřeby žáků v inkluzivní třídě.

Legislativní rámec

Italský rámec vzdělávací politiky zahrnuje směrnice, které uznávají práva a potřeby žáků se zdravotním postižením i mimořádným nadáním v rámci širší kategorie speciálních vzdělávacích potřeb (SVP). Každý žák se SVP má ze zákona právo na individuální vzdělávací plán (IVP) přizpůsobený jeho jedinečnému profilu. Toto poměrně obecné opatření má za cíl zajistit, aby se všem žákům dostane vzdělání, které nejlépe odpovídá jejich individuálním potřebám. Nicméně při praktické realizaci opatření IVP a dalších formách podpory bohužel v Itálii stále existuje pouze “dobrá vůle” učitelů a pracovníků školy, kteří se snaží dostupnými prostředky co nejefektivněji pracovat s žáky s dvojí výjimečností.

Použité zdroje

Centro Leonardo. (n.d.). Studenti con doppia eccezionalità. (<https://www.centroleonardo-psicologia.net>)

Gifted Education Italia. (n.d.). Twice exceptional. (<https://giftededucation.it>)

Giunti Scuola. (n.d.). La doppia eccezionalità. (<https://www.giuntiscuola.it>)

IC Darfo1. (2020). Normativa Plusdotazione e BES. (<https://vecchiosito.icdarfo1.edu.it>)

Università Cattolica del Sacro Cuore. (2021). Twice exceptional - Avere un disturbo di apprendimento ed essere plusdotato (<https://progetti.unicatt.it>)

Twice
Exceptional

6. PROGRAM SEMINÁŘE

Čas	Téma	Díličí aktivity	Doba trvání	Použité metody
08:30-09:00	Příprava	„Pretest“ – aktuální znalosti o problematice dvojí výjimečnosti (lze využít škálu)	30'	
09:00-09:50	Co je nadání	1. Definice nadání. 2. Výčet nejběžnějších charakteristik nadaných žáků. 3. Příklady projevů nadání žáků ve výuce.	50'	Prezentace Brainstorming
09:50-10:00				
10:00-10:50	Výuka nadaných žáků	4. Rozličné strategie výuky nadaných žáků. 5. Výzvy, s nimiž se nadaní žáci potýkají v edukačním procesu. 6. Význam práce se sociálně-emocionálními potřebami nadaných žáků.	50'	řípadové studie, ukázky z praxe
10:50-11:00				
11:00-11:50	Co je dvojí výjimečnosti	7. Definice dvojí výjimečnosti. 8. Rozdíly mezi žáky s dvojí výjimečností a žáky s nadáním.	50'	Prezentace Myšlenková mapa
11:50-12:00				
12:00-12:50	Paradox dvojí výjimečnosti	9. Hlavní složky dvojí výjimečnosti (nadání, specifické poruchy učení, syndrom ADHD, PAS aj.)	50'	Náčrty, schémata Vennův diagram
12:50-14:00	Lunch			
14:00-14:50	Silné stránky a deficity žáků s dvojí výjimečností	10. Identifikace silných stránek i zdrojů obtíží žáků s dvojí výjimečností. 11. Příklady výzev, jimž čelí žáci s dvojí výjimečností ve škole, v rodině, v rozličných sociálních prostředích.	50'	Scény z filmu, rozhovory, analýzy dokumentů

Čas	Téma	Dílčí aktivity	Doba trvání	Použité metody
14:50-15:00				
15:00-15:50	Jak podporovat žáky s dvojí výjimečností?	12.Jedinečnost vzdělávacích potřeb žáků s dvojí výjimečností. 13.Podpora sociálně- emocionálních potřeb žáků s dvojí výjimečností v kontextu vzdělávacího procesu.	50'	Prezentace Brainstorming Otázky & odpovědi
15:50-16:00				
16:00-17:00	Závěrečné zhodnocení	„Posttest“: Dvojí výjimečnost (2E) – znalostní škála Evaluace semináře	60'	

Twice
Exceptional

7. PŘÍKLADY AKTIVIT PRO PROGRAM

Název	Co je to dvojí výjimečnost?
Téma	Porozumění potřebám žáků s dvojí výjimečností
Délka	45 minut
Cíl lekce	- Rozpoznat sociálně-emocionální potřeby žáků s dvojí výjimečností. - Identifikovat vzdělávací potřeby žáků s dvojí výjimečností.
Metody	Rozbor filmových ukázek, otázky & odpovědi, diskuze
Pomůcky	Projektor, notebook nebo interaktivní tabule, papír, psací potřeby
Příprava pro lektory	Lektoři se podívají na film „Taare Zameen Par“ (Hvězdy na zemi), z něj vyberou a připraví konkrétní scény pro tuto aktivitu.
Průběh aktivity	

1. Nejprve se vyladíme na téma. Požádáme účastníky kurzu, aby si vzali papír a psací potřeby. Zadáme následující pokyn: „Prosím nakreslete na papír knoflík a díru.“ Při práci se nemají dívat na tvorbu svých kolegů. Po ukončení kreslení požádáme studenty, aby si vyměnili kresby s kolegy, kteří sedí vedle nich, a vzájemně si je zhodnotili. Všímají si podobností i rozdílů. Pak lektor vybere několik obrázků a představí je všem účastníkům kurzu. Vybídne je k diskuse: „Přestože bylo zadání stejné pro všechny a týkalo se zcela konkrétních a důvěrně známých jevů, všimněte si rozdílů mezi svými kresbami.“ Na závěr diskuse se hodí shrnout: „Ačkoli jsme si dobře vědomi toho, že se na věci kolem sebe můžeme dívat odlišně, pořád očekáváme, že všichni žáci budou učivo chápat stejně, což je ovšem nemožné.“
2. V další fázi aktivity si pustíme ukázky z filmu „Taare Zameen Par“, který režíroval Amir Khan. Ukazují výzvy, s nimiž se potýká dítě s dvojí výjimečností, Ishaan, který má dyslexii, ale současně značné výtvarné nadání. V kontextu dvojí výjimečnosti film nabízí skvělý příklad dítěte, které se potýká s výukovými nezdary, nedaří se mu začlenit do klasického výukového systému, protože má dyslexii, ale současně má

mimořádné umělecké nadání. Když se Ishaan potká se svými učitelem Ramem, dojde ke zlomu v jeho životě. Následně film ukazuje, jak důležité porozumět dětem s dvojí výjimečností a nalézt jim adekvátní podporu ve výuce i intenzivně rozvíjet jejich silné stránky namísto opakovaného zdůrazňování jejich deficitů.

3. Scény z filmu vybere předem lektor. Po shlédnutí každé z nich anebo na závěr sledování následuje diskuse

Otázky do diskuse:

- V čem vám obtíže Ishaana připomínají běžné situace, s nimiž se potýkají žáci s výukovými obtížemi?
- Jak nepochopení Ishaanova chování zapůsobí na jeho sebedůvěru a výkony ve škole?
- Jak si myslíte, že tradiční vzdělávací systém podporuje žáky jako Ishaan?
- Jakou roli v Ishaanově vzdělávání sehraje jeho učitel výtvarné výchovy? Co to znamená z hlediska významu učitelů obecně?
- Jak mohou učitelé přispět k inkluzivnější a flexibilnější výuce?
- Proč je důležité, aby se učitelé zaměřovali na silné stránky a zájmy žáků, nikoli jen na jejich obtíže?
- Jaké změny ve školách pokládáte za nutné, aby se zlepšila podpora žáků se speciálními potřebami?

Reflexe aktivity

Účastníci kurzu mají za úkol dokončit následující tvrzení (za užití metafor):
„Žáci s dvojí výjimečností jsou jak..., protože...”

Uzavření aktivity

První a druhá část aktivity se uskuteční stejným způsobem. Ve třetí části lze využít sémantickou analýzu pro rozbor vybraných scén z filmu.

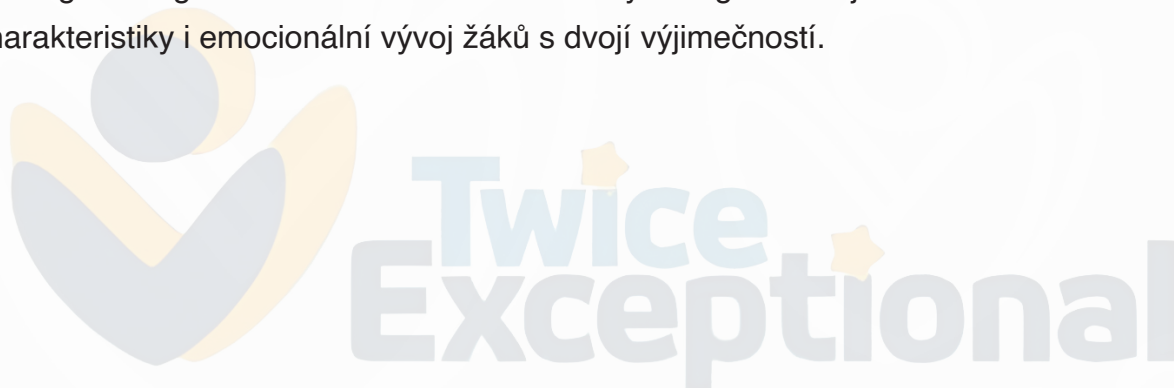
(Poznámka pro lektora: V kontextu Aristotelovy rétoriky se v sémantické analýze zaměřujeme na tři složky – ethos, pathos, logos, tj.:

Etická rétorika (ethos): soulad mezi projevem mluvčího a jeho charakterem;

Emocionální rétorika (pathos): pojmenování emocí posluchače;

Racionální rétorika (logos): promluva zachycuje argumenty a logické souvislosti.

Sémantickou analýzu lze provést na scéně, kdy Ram navštíví Ishaanův domov a potká se s jeho rodiči. **Ethos:** Ihned si můžeme všimnout Ramova oděvu, který se liší od tradičního oděvu Ishaanových rodičů. Je mnohem modernější, což v Ishaanově otcí vyvolává nedůvěru. Když se ale Ram představí jako učitel, což je pokládáno za prestižní profesi, jeho kredit vzroste. Následně začne hovořit k rodičům a vysvětluje jim, že synovi svým chováním škodí. Přitom se na ně stále dívá. Ze situace je zjevné, že Ram rodiče zaujal, zejména Ishaanovu matku. **Pathos:** Matka je pod vlivem Rama, ale otec jeho postoj nesdílí. Nedokáže překonat předsudky, že synovy školní nezdary pramení z jeho nevhodného chování a nedostatečného intelektového nadání. Navíc Ramova tvrzení se zdají Ishaanovu otcí nevhodná, nelíbí se mu. V této fázi se můžeme s účastníky kurzu bavit o tom, k čemu vede nepochopení žáků s dvojí výjimečností. **Logos:** Otce přesvědčí až Ramovy racionální argumenty. Ukáže mu synův zápisník a analyzuje jeho tvorbu, což na otce zapůsobí. Jeho kulturní předsudky i emoce s nimi spjaté se proměňují v důsledku logické argumentace. Při rozboru Ramových argumentů je vhodné klást důraz na charakteristiky i emocionální vývoj žáků s dvojí výjimečností.

Název	Co je to nadání?
Téma	Porozumění potřebám žáků s dvojí výjimečností
Délka	50 minut
Cíl lekce	- Definovat si pojem nadání - Vytvořit výčet charakteristik nadaných žáků - Určit výzvy, s nimiž se nadaní žáci potýkají v průběhu edukačního procesu - Uvědomit si nutnost podpory sociálně – emocionálních potřeb nadaných žáků
Metody	Prezentace, otázky – odpovědi, případové studie
Pomůcky	Projektor, počítač, interaktivní tabule
Příprava pro lektory	Hodnotící formulář je zapotřebí připravit pro každého účastníka kurzu zvlášť

Průběh aktivity

1. ÚVOD

Začneme „rozehřívací aktivitou“, která upoutá pozornost k sledovanému konceptu. Ukážeme účastníkům kurzu fotografie z přílohy a zeptáme se, „Které dvě z těchto dětí jsou nadané? Co myslíte?“. Až účastníci kurzu odpoví, ptáme se dál, „Proč si to myslíte?“. Cílem společně diskuse je dospět k uvědomění, že nelze někoho soudit a označit na základě jeho vzhledu, na první pohled – pro identifikaci jakýchkoliv potřeb, včetně nadání, potřebujeme čas a vyžaduje to proces. Jen při pohledu na fotografie mohu být nadaní všichni, nebo žádné z dětí.

2. PRŮZKUM

Zeptáme se účastníků kurzu, jestli ve svém okolí mají nějaké nadané děti a jak by je charakterizovali. Zapisujeme všechny odpovědi. Následně představíme příběh Williama Jamese Sidise – buď ho jen převyprávíme nebo lze pustit film (<https://www.youtube.com/watch?v=L0zOdG7PCkQ>), viz také příloha 2 – „Kdo je William James SIDIS?“ Následně

jsou účastníci kurzu opět vyzváni, aby shrnuli charakteristiky nadaných dětí.

3. VYSVĚTLENÍ

Po společné diskusi jsou účastníkům kurzu předloženy hlavní informace spojené s nadáním a charakteristikami nadaných dětí. Lze využít také přílohu 3, která obsahuje vysvětlení prezentované tureckým Ministerstvem školství.

4. PROHLoubENÍ ZNALOSTÍ

Po výkladu lektora, v němž je kladen důraz na nutnost diferenciací ve výuce a zmapování charakteristik každého nadaného žáka, položíme otázku: „Jak by mělo vypadat vzdělávání nadaných žáků?“ Účastníky kurzu požádáme, aby se zamysleli nad životem Sidise i vlastnostmi nadaných žáků. Pak lze ještě více času věnovat teorii, např. podle přílohy 4, která shrnuje teorie Renzulliho a Tannenbauma. Teoretické informace lze konfrontovat se skutečným příběhem Sidise. V závěru by mělo zaznít, že nadaní žáci potřebují ve svém vzdělávacím procesu akademickou i sociálně – emocionální podporu.

Uzavření aktivity

Účastníkům kurzu pak rozdáme následující formulář:

Tvrzení	Ano	Ne
Nadaným dětem se daří, aniž by se musely snažit.		
Nadání se projevuje ve všech oblastech života.		
Nadaní žáci jsou divní, bývají knihomolové.		
Nadané děti bývají vyspělejší než jejich vrstevníci.		
Nadané děti jsou soběstačné.		
Strategie, které zahrnují akceleraci žáků, vynechání ročníku anebo speciální výuku, mohou být pro děti nebezpečné.		
Dítě, které ve škole selhává, nemůže být nadané.		

PŘÍLOHA - I

Které dvě z těchto dětí jsou nadané?

1

2

3

4

4

5

6

PŘÍLOHA - II

Kdo je William James Sidis?

William Jamse Sidis se narodil 1. dubna 1898 v rodině ruských emigrantů v USA. Jeho matka si všimla synova nadání, když začal v šesti měsících používat první slova. Říká se, že v osmi měsících už znal celou abecedu. V roce a půl si četl noviny. Když viděla jeho ohromné nadání, vzdala se jeho matka lékařské kariéry a plně se začala věnovat svému synovi. V šesti letech už uvažoval jako středoškolák. Ještě než mu bylo osm let, ovládal angličtinu, latinu, řečtinu, hebrejštinu francouzštinu, němčinu a ruštinu. Dokázal spočítat, který den v týdnu připadne na jakékoliv datum, jež mu bylo zadáno. Jeho nadání si pochopitelně všimla i média. New York Times měl jeho fotografii na titulní straně, takže pak už všichni v USA věděli o jeho vlohách. Přestože už v devíti letech zvládnul přijímací zkoušky na Harvard, nebyl přijat, protože nedosahoval emocionální zralosti potřebné pro tamní studium. K tomu došlo, když mu bylo jedenáct, a pak ho na Harvard přijali. Ve stejném roce měl přednášku pro tamní pedagogy. Po úspěšném absolvování Harvardu začal v šestnácti letech studovat práva. Pak ale došlo ke zvratu. Stal se členem politického uskupení a byl zajat a uvězněn při politické demonstraci. Veřejnost se od něj odklonila, protože se účastnil demonstrací a prohlašoval o sobě, že je ateista. Stejně, jako byl v centru médií při svých úspěších, média ho nyní intenzivně sledovala i při jeho nezdarech, což Williamovi dost vadilo. Zbytek života už

se vědě nevěnoval. Měl řadu krátkodobých zaměstnání a zemřel 17. července 1944. Někteří to kladli za vinu jeho rodině, která si ze syna udělala osobní projekt, jiní vinili média, která mu byla stále v patách.

Source: <https://www.youtube.com/watch?v=L0zOdg7PCkQ> (ENG)

PŘÍLOHA - III

Podklady pro lektory kurzu

Podle legislativy tureckého Ministerstva školství z roku 2007 jsou „*nadaní jedinci*“ definováni jako ti, kteří jsou v porovnání se svými vrstevníky bystřejší, mají vůdčí schopnosti, jsou průkopníky v kreativitě a uměleckých oborech, mají specifické studijní dovednosti, lépe chápou abstraktní myšlenky než jejich vrstevníci, dávají přednost samostatné činnosti v souladu se svými zájmy a podávají výkony na vysoké úrovni.“ Charakteristické znaky nadaných jedinců jsou následující:

- vyspělejší než vrstevníci ve všech vývojových oblastech;
- neustálý zájem o učení a znalosti;
- zvědavost;
- bohatá slovní zásoba;
- rychlé učení, porozumění a vybavení informací;
- přenášení znalostí z jedné oblasti do jiné prostřednictvím generalizace anebo abstrakce;
- odlišné způsoby řešení problémů a odlišné učební strategie;
- nacházení zájmů ve zdánlivě nesourodých oblastech;
- kreativita;
- nezávislost;
- odhodlání a vytrvalost;
- citlivost na pocity, myšlenky a potřeby dalších lidí;
- přesné vyjadřování;
- smysl pro humor;
- sebekritika.

Poté, co lektor sdělí výše uvedené informace, zmíní, že kromě těchto pozitivních vlastností mají nadaní jedinci také některé společné vlastnosti, které lze považovat za negativní. Mohou být použity následující příklady:

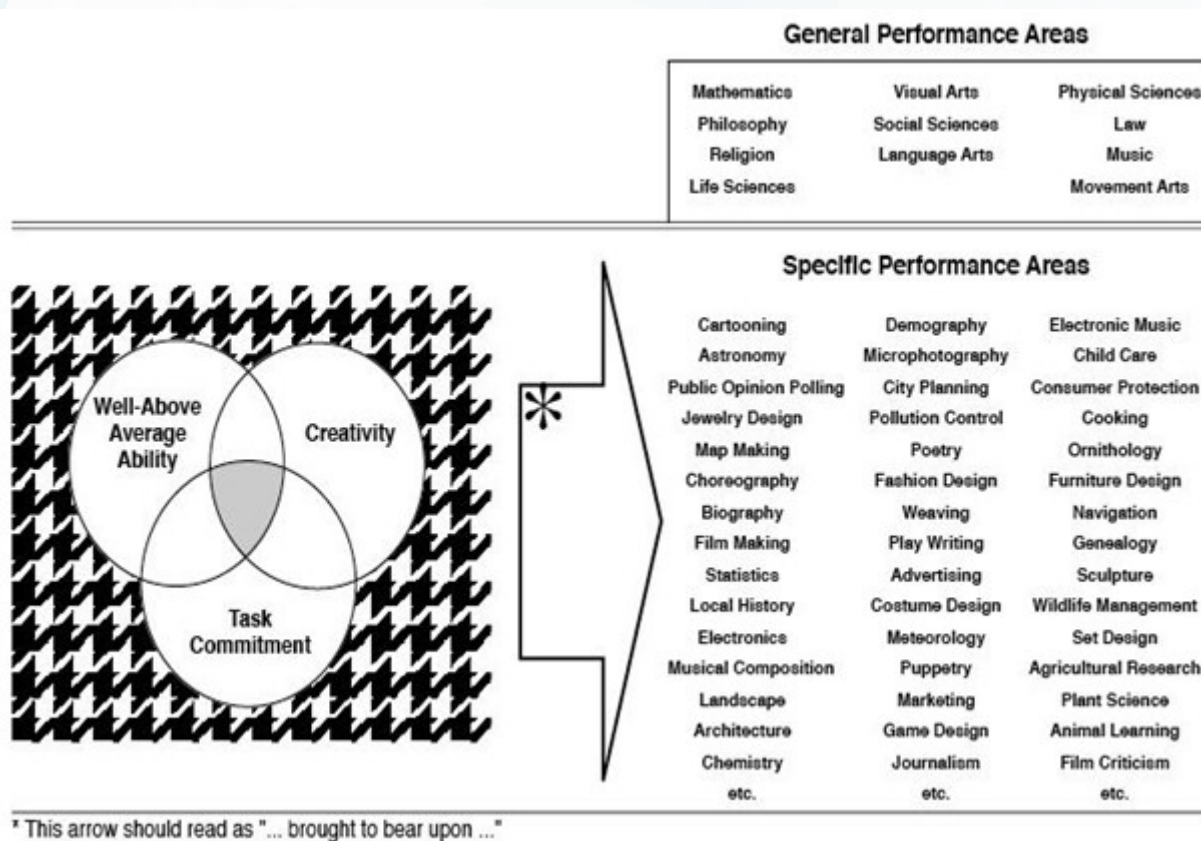
„Nadaní jedinci mají tendenci vyhýbat se spolupráci a dávají přednost individuální práci. Kromě toho je známo, že bývají tvrdohlaví, jsou neorganizovaní a nepořádní ve věcech, které pokládají za zbytečné (např. oblečení a nepořádek v místnosti), čelí situacím vyplývajícím z nadměrné emocionality (souvisí to s nadměrně rozvinutým smyslem pro spravedlnost a soucitem), chovají se lhostejně z důvodu nezjmu o rutinní činnosti, často pak něco zanedbají.“ (Şentürk, 2019).

PŘÍLOHA - IV

Modely Renzulliho a Tannenbauma

Renzulli (1986) považuje nadání za souhrn nadprůměrných schopností, motivace a tvořivosti. Podle Renzulliho má nadaný jedinec tři vzájemně se ovlivňující soubory charakteristik. Jedná se o soubory obecné a specifické úrovně schopností, tvořivosti a motivace. Obecné schopnosti zahrnují plynulé verbální vyjadřování, verbální a numerické uvažování, abstraktní myšlení a rychlé, přiměřené a selektivní vybavování informací. Specifické schopnosti zahrnují nadání v uměleckých oborech, jako je kreslení, tanec, hudba a divadlo, a v technických oborech, jako je matematika, fyzika a chemie. Tvořivosti se vztahuje ke schopnosti navrhnout nové myšlenky a používat je k řešení aktuálních problémů. Motivace je schopnost akceptovat nadstandardní úkoly a povinnosti. Vlastnosti v oblastech tvořivosti a motivace jsou proměnlivé a lze je rozvíjet vhodným vzděláváním, zatímco výčet nadprůměrných schopností je trvalý (Şentürk & Kefeli, 2019). Renzulli zdůrazňuje, že samotná přítomnost tří oblastí, které identifikoval, k nadání nestačí, a zdůrazňuje nutnost jejich vzájemného propojení. Tvrdí také, že pojem nadání zahrnuje i jiné proměnné než IQ – je možné mít oslabení v určitých oblastech a zároveň excelovat v jiných.

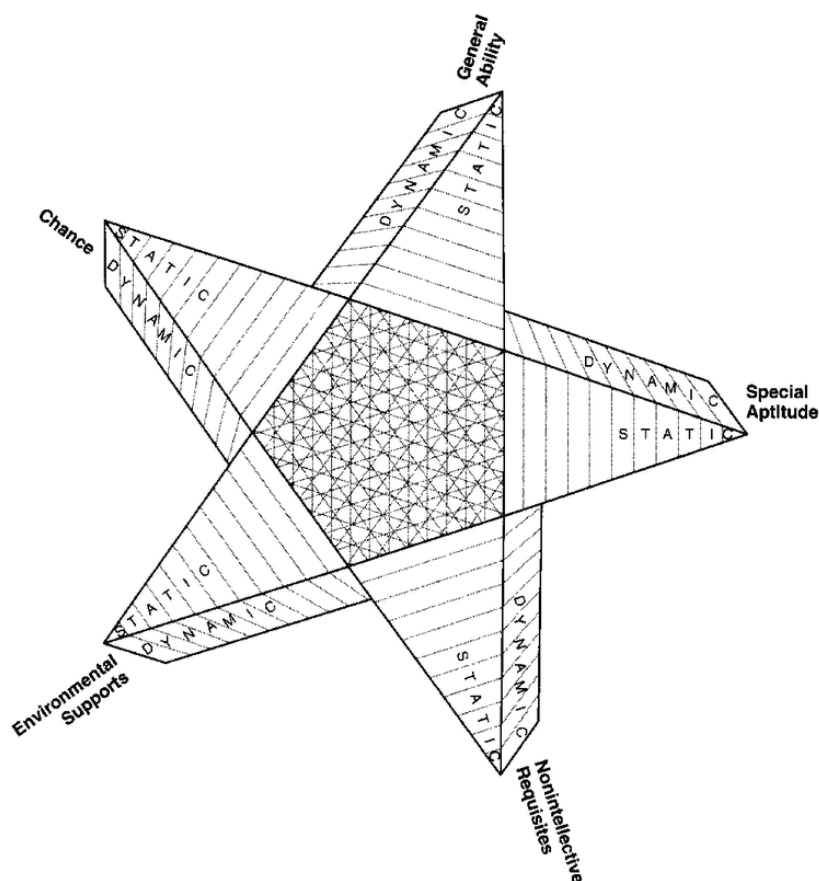
Po seznámení s Renzulliho teorií nadání jsou účastníci kurzu požádáni, aby interpretovali Sidisův život z pohledu Renzulliho v kontextu vzdělávacích a sociálně – emocionálních potřeb. Poté je představena Tannenbaumova teorie nadání.

Model tří okruhů nadání podle Renzulliho (Renzulli, 1986)

Tannenbaumův hvězdicový model nadání předpokládá, že k tomu, aby byl jedinec považován za nadaného, musí dojít k souběhu pěti faktorů: obecných schopností, specifických schopností, mimointelektových proměnných, podpory prostředí a příležitosti. Každý z těchto faktorů je nutný, ale sám o sobě nestačí k tomu, aby definoval nadání. Ani kombinace prvních čtyř faktorů bez pátého nic neznamená. Tannenbaum zdůrazňuje, že intelligence by měla být určována jinými faktory než skóre IQ. Hvězdicový model zahrnuje následující složky:

- všeobecné schopnosti
- specifické dovednosti
- mimointelektové dispozice
- podpora z prostředí
- příležitost / náhoda

Tannenbaumův pětifaktorový model nadání (Tannenbaum, 1983)

PŘÍLOHA - V

Sebehodnoticí formulář

Otázka	Odpověď
Co jsem se při této aktivitě naučil/a?	
Kdybych tuto aktivitu sám/sama připravoval/a, co bych změnil/a?	
Kde mohu využít, co jsem se při této aktivitě naučil/a?	

Název	Zahrada nadání: charakteristiky v rozpuku
Téma	Co je nadání?
Délka	50 minut
Cíl lekce	- Definovat koncept nadání - Shrnout hlavní charakteristiky nadaných žáků - Vysvětlit charakteristiky nadaných žáků na konkrétních příkladech
Metody	Účastníci kurzu vytvoří květinovou zahradu, v níž bude každý květ reprezentovat nějaký rys nadání. To povede k diskusi, jak se tyto charakteristiky projevují a jak jsou rozvíjeny ve vzdělávacím procesu.
Pomůcky	- Květy z papíru nebo plsti, různých barev a tvarů. - Psací potřeby, jimiž lze na květy psát. - Špejle nebo špendlíky, jimiž květiny umístíme na záhonky (větší archy papíru nebo látka) - Lepicí páska nebo magnety, jimiž vzniklou zahradu připevníme na stěnu nebo na tabuli, aby byla všem na očích.
Příprava pro lektory	- Připravte si barevné květy a dostatečně rozsáhlý seznam charakteristik podle počtu účastníků kurzu. - Znázorněte květinové záhony na větší archy papíru či látku, na nichž následně účastníci „zasadí“ své květiny. - Připravte si stručná vysvětlení charakteristik nadání.

Průběh aktivity

Úvod (10 minut):

- Představte pojem nadání a jeho všemožné podoby.
- Vysvětlíte aktivitu a metaforu zahrady, v níž každý květ reprezentuje nějakou charakteristiku nadání.

Tvorba zahrady (15 minut):

- Rozdejte všem vytvořené květy a zadejte pokyn, aby účastníci kurzu na každou květinu napsali z rubu nějakou charakteristiku nadání, aniž by to ukazovali ostatním.
- Následně všechny květiny „zasadte“ na plochu, která reprezentuje zahradu.

Objevování a diskuse (20 minut):

- Až se zasadí všechny květiny, vybídnete účastníky kurzu, aby si je prohlédli a přečetli

si, co je na nich napsáno.

- Následuje skupinová diskuse, v níž sdílíme, jak charakteristiky účastníci odhalili a současně uvažují o tom, jak se mohou projevit u žáků, které učí. Diskutujeme také o tom, jak lze všechny uvedené rysy podporovat a rozvíjet ve vzdělávacím procesu.

Ukončení a závěrečná reflexe (5 minut):

- Uzavřeme aktivitu shrnutím klíčových charakteristik nadání a zdůrazněním, že je nutné je umět identifikovat a u žáků dál rozvíjet.
- Pobídněte účastníky kurzu, aby si promysleli, jak mohou probírané téma přímo využít ve vlastní výuce.

Otázky do diskuse:

- Kterých charakteristik jste si na květinách všimli nejčastěji?
- Jak tyto charakteristiky souvisejí s vaším porozuměním konceptu nadání?
- Napadá vás, jak se takové charakteristiky mohou projevovat v chování nadaných žáků, které učíte?
- Jak mohou tyto charakteristiky pozitivně působit na učení žáků?
- Na jaké výzvy můžete narazit, když pracujete se žáky, kteří mají uvedené charakteristiky?
- Jak mohou pedagogové účinně rozvíjet a podporovat tyto charakteristiky u žáků ve výuce?
- Napadají vás ještě nějaké další charakteristiky nadání, které bychom měli do naší zahrady doplnit?
- Jaký může mít nadání žáků se všemi svými znaky dopad na sociální interakce jedince a jeho vztahy s vrstevníky?
- Máte nějakou osobní zkušenost s výukou žáků s těmito charakteristikami?
- Jaké výukové postupy a přístupy plánujete využít ve vlastní výuce pro zlepšení podpory nadaných žáků? Napadá vás něco v návaznosti na právě proběhlou diskusi?

Uzavření aktivity

Účastníci kurzu dokončí následující větu, v podobě metafor:
„Nadání žáci jsou jako..., protože...”

Další varianty této aktivity

Zahrady můžeme vytvořit ve zmenšené podobě individuálně a každý účastník kurzu si svoji zahradu odnese domů jako připomínku celé aktivity.

PŘÍLOHA I

Seznam charakteristik nadání

- Vysoká inteligence
- Kreativita
- Intenzivní zvědavost
- Rychlé učení
- Dovednost řešit problémy
- Rozvinutá slovní zásoba a řečové dovednosti
- Vyšší míra senzitivity a empatie
- Perfekcionismus
- Výjimečná paměť
- Neobvyklý smysl pro humor
- Intenzivní soustředění
- Inovativní myšlení
- Nezávislé a sebeřízené učení
- Intuitivní porozumění komplexním pojmům
- Neobvyklé zájmy
- Vyšší cit pro spravedlnost
- Výrazné vůdčí dovednosti
- Emocionální přecitlivělost
- Vyšší míra kritického myšlení
- Silná potřeba podnětů

Twice
Exceptional

PŘÍLOHA II (Příklady květin - www.freeimageslive.co.uk)

Název	Záhada dvojí výjimečnosti
Téma	Co je dvojí výjimečnost?
Délka	50 minut
Cíl lekce	- Definovat koncept dvojí výjimečnosti - Porovnat dvojí výjimečnost a nadání
Metody	Účastníci kurzu spolupracují, aby vyřešili metaforickou záhadu reprezentující komplexnost tématu dvojí výjimečnosti.
Pomůcky	- Dílky skládačky puzzle (každý reprezentuje jiný aspekt dvojí výjimečnosti) - Plocha, na které lze puzzle složit (případně větší arch papíru) - Psací potřeby pro poznámky a komentáře
Příprava pro lektory	- Připravte si dílky puzzle s charakteristickými znaky dvojí výjimečnosti - Připravte plochu, na kterou se puzzle bude skládat.

Průběh aktivity

Úvod (5 minut):

Představte pojem dvojí výjimečnosti a vysvětlete, že se týká jedinců, kteří jsou nadaní a zároveň mají speciální vzdělávací potřeby.

Zdůrazněte složitost chápání dvojí výjimečnosti a důležitost identifikace a podpory těchto jedinců ve vzdělávacím prostředí.

Příprava aktivity (5 minut):

Rozdejte účastníkům dílky puzzle a vysvětlete jim, jakým úkolem je skládačku sestavit. Vyzvěte účastníky, aby si dílky skládačky pozorně prohlédli a prodiskutovali svá pozorování se členy skupiny.

Řešení puzzle (25 minut):

Účastníci se společně snaží poskládat dílky skládačky do souvislého celku na desce nebo velkém papíře.

Podpořte spolupráci a diskusi mezi členy skupiny, aby zvážili souvislosti mezi různými rysy a charakteristikami dvojí výjimečnosti.

Závěrečná reflexe a diskuse (15 minut):

Po složení puzzle účastníci doplní na desku skládačky své poznatky, postřehy a

otázky týkající se dvojí výjimečnosti.

Vyzveme je, aby se zamysleli nad složitostí pochopení a podpory jedinců s dvojí výjimečností a nad podobnostmi a rozdíly mezi nadáním a dvojí výjimečností. Vyvoláme diskusi založenou na úvahách a postřezích sdílených během předchozí reflexe.

Otázky do diskuse:

- Na jaké obtíže jste při skládání puzzle narazili a jak jste je vyřešili?
- Jak specifický tvar každého dílku skládačky pomáhá celé puzzle složit?
- V čem vidíte paralely mezi skládáním takového puzzle a pochopením komplexnosti konceptu dvojí výjimečnosti?
- Když se zamyslíte nad složenou skládačkou, co vás napadá k tématu podpory dvojí výjimečnosti?
- Jak tato zkušenost ze skládání puzzle koresponduje s podporou žáků s dvojí výjimečností ve výuce?
- Jaké strategie a přístupy se při skládání puzzle nejvíce osvědčily? A jak může toto souviset s podporou 2E žáků?
- Co z této aktivity obohatilo vaše znalosti a dovednosti pro další podporu žáků s dvojí výjimečností, se všemi jejich silnými stránkami i obtížemi?

Uzavření aktivity

Účastníci kurzu dokončí následující větu, v podobě metafor:

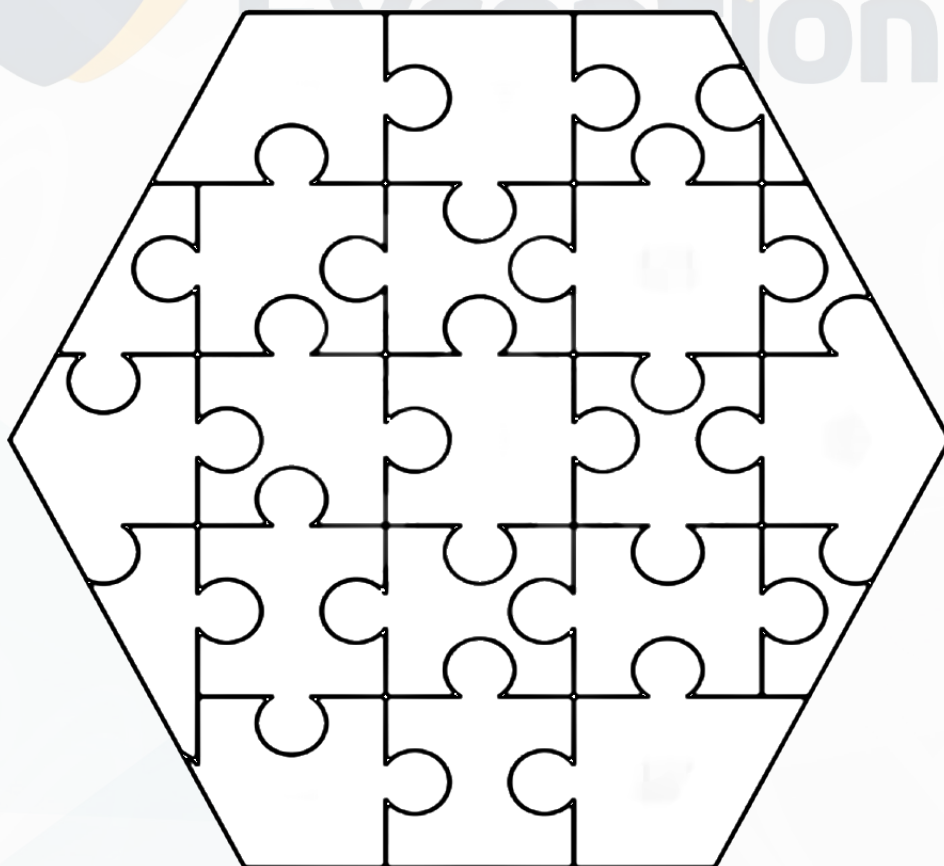
„Žáci s dvojí výjimečností jsou jako..., protože...”

PŘÍLOHA I

Seznam charakteristik žáků s dvojí výjimečností

- Vysoká inteligence
- Kreativita
- Perfekcionismus
- Výrazná zvědavost
- Emocionální citlivost
- Rozvinutá dovednost řešení problémů
- Úzkostnost
- Vynikající paměť
- Ojedinělé zájmy
- Smyslová senzitivita
- Rychlé učení ve specifických oblastech
- Oslabené exekutivní funkce
- Vyšší míra kritického myšlení
- Impulzivita
- Nezávislé anebo sebeřízené učení
- Vyšší míra empatie
- Obtíže se soustředěním
- Rozvinutá slovní zásoba a řečové dovednosti
- Výrazné zaměření pozornosti na specifické oblasti
- Nadměrná vzrušivost
- Obtíže v sociálních situacích
- Intuitivní porozumění některým komplexním pojmům
- Depresivní prožívání
- Nezvyklé způsoby přemýšlení
- Přehnaný perfekcionismus

PŘÍLOHA II Příklad puzzle (na každý dílek napište nějakou charakteristiku)

Název	Případové studie: skutečné životní příběhy
Téma	Silné stránky a obtíže žáků s dvojí výjimečností
Délka	50 minut
Cíl lekce	- Rozpoznat silné stránky i zdroje obtíží žáků s dvojí výjimečností. - Ukázat si příklady výzev, s nimiž se žáci s dvojí výjimečností potýkají ve škole, v rodině, v různých sociálních skupinách.
Metody	Interaktivní skupinová činnost, při které účastníci kurzu obcházejí různá stanoviště a seznamují se s případovými studiemi žáků s dvojí výjimečností. Toto uspořádání napomáhá diskusi i porozumění a analýze různých aspektů dvojí výjimečnosti.
Pomůcky	- Vytištěné případové studie: připravte si detailní příklady několika žáků s dvojí výjimečností, v nichž budou vyzdvíženy i jejich silné stránky i zdroje obtíží. - Pracovní listy pro detailní analýzu informací: vytvořte takové pracovní listy, které účastníky kurzu nutí zaznamenávat si co nejvíce různých detailů o každém nastudovaném případě. - Stopky: všichni účastníci stráví u každého stanoviště stejnou dobu. - Archy pro záznam shrnujících informací a psací potřeby k tomu určené. Budou umístěné u každého stanoviště, mohou být nadepsané hlavním tématem případu na daném stanovišti, mohou u nich být uvedené i některé klíčové otázky, nad nimiž je vhodné se na stanovišti zamyslet.
Příprava pro lektory	- Připravíme si různé případové studie: pokusíme se nalézt takové příběhy, které ilustrují různorodost dvojí výjimečnosti, zahrnují mnoho témat k řešení i různá prostředí, v nichž se hlavní aktéři ocitají. - Připravíme si materiál: vytisknuté případové studie a pracovní listy. Připravíme také stanoviště na konkrétních místech v učebně, aby měli všichni dostatek prostoru pro studium i diskusi u každého stanoviště. - Připravíme si shrnující otázky do diskuse / na pracovní listy: jejich záměrem je naplnit výukové cíle, tj. rozpoznat silné stránky i oslabení žáků, navrhnout praktická řešení podpory žáků.

Průběh aktivity

Úvod (5 minut):

- Vysvětlíme pojem dvojí výjimečnosti, s důrazem na souběh výjimečných schopností a talentů a na druhou stranu výrazných obtíží.
- Představíme systém práce na stanovištích, cíle i strukturu celé aktivity.

Práce na stanovištích (25 minut):

- Rozdělíme účastníky do malých skupin.
- Nastavíme stopky na pět minut, každá skupina stráví na jednom stanovišti právě tuto dobu.
- Skupiny následně obcházejí stanoviště, stráví na nich stanovený čas, studují případové studie a zapisují odpovědi do pracovních listů.

Skupinová diskuse (10 minut):

- Až všechny skupiny obejdou všechna stanoviště, budou účastníci opět pracovat společně jako jedna skupina.
- Diskusi zahájíme tím, že každý skupina prezentuje své postřehy a nápady o případu, který shledali nejpozoruhodnějším.
- Následně vymýšlíme co nejširší spektrum strategií podpory žáků, o nichž se hovořilo.

Uzavření aktivity (5 minut):

- Shrňme klíčové závěry ze skupinové diskuse.
- Zdůrazníme, že je vždy na místě rozpoznat a podporovat jak silné stránky, tak obtíže žáků s dvojí výjimečností.
- Dáme prostor účastníkům pro závěrečné otázky anebo komentáře.

Uzavření aktivity

Účastníci kurzu dokončí následující větu, v podobě metafor:

„Žáci s dvojí výjimečností jsou jako..., protože...”

PŘÍLOHA I

Otázky do diskuse, které může lektor využít:

1. Rozpoznání silných stránek a obtíží:

- Co jsou hlavní silné stránky žáka z této případové studie?
- S čím se žák potýká ve škole, doma, v dalších prostředích?
- Jak jeho silné stránky i obtíže ovlivňují jeho každodenní života a studium?

2. Strategie podpory žáků:

- Když vyjdeme ze silných stránek i obtíží žáka, jaké konkrétní pedagogické postupy by se pro něj hodily?
- Jak mohou edukátoři využít jeho silné stránky, aby se tím současně zmírnily zdroje jeho obtíží?
- Jakou roli mohou sehrát rodiče a vrstevníci v podpoře žáka s dvojí výjimečností, jeho rozvoji i duševní pohodě?

3. Význam pro výuku:

- Jaké úpravy podmínek a podpůrná opatření se mohou ve výuce hodit, abychom takového žáka podpořili?
- Jaké další informace anebo vzdělání by učitelé potřebovali, aby efektivněji pracovali se žáky s dvojí výjimečností?

4. Sociální a emocionální aspekty:

- S jakými sociálními a emocionálními trable se mohou potýkat žáci s dvojí výjimečností?
- Co můžeme udělat pro to, aby prostředí bylo podpůrnější a inkluzivnější?
- Jaké zkreslené představy mohou o dvojí výjimečnosti existovat a jak s nimi můžeme pracovat?

5. Reflexe učení:

- Co vás nejvíce překvapilo nebo oslovilo, když jste společně diskutovali o různých aspektech dvojí výjimečnosti?
- Co můžete při výkonu své profese změnit, aby se vám lépe dařilo tyto žáky rozpoznat a podpořit?

PŘÍLOHA II Pracovní list pro případové studie

Jméno : _____

Datum : _____

Název případové studie : _____

Číslo stanoviště : _____

1. Popis žáka

- Věk:
- Jeho specifické rysy:
- Silné stránky:
- Obtíže:

2. Klíčové silné stránky

Sepište hlavní projevy silných stránek žáka, které z této případové studie vyplývají:

- 1.:
- 2.:
- 3.:
- Nějaké další doplnění:

3. Hlavní zdroje obtíží

Sepište, s čím a kde se žák nejvíce potýká (ve škole, doma, v jiných prostředích):

- 1.:
- 2.:
- 3.:
- Nějaké další doplnění:

4. Dopad na učení a každodenní život

Jak se žákovy silné stránky i obtíže promítají do jeho učení i každodenního života:

- Vliv na učení:
- Vliv na každodenní život:

5. Možná podpůrná opatření

Navrhnete formy podpory, které lze začlenit do výuky, aby se rozvíjely jeho silné stránky

a dařilo se minimalizovat obtíže:

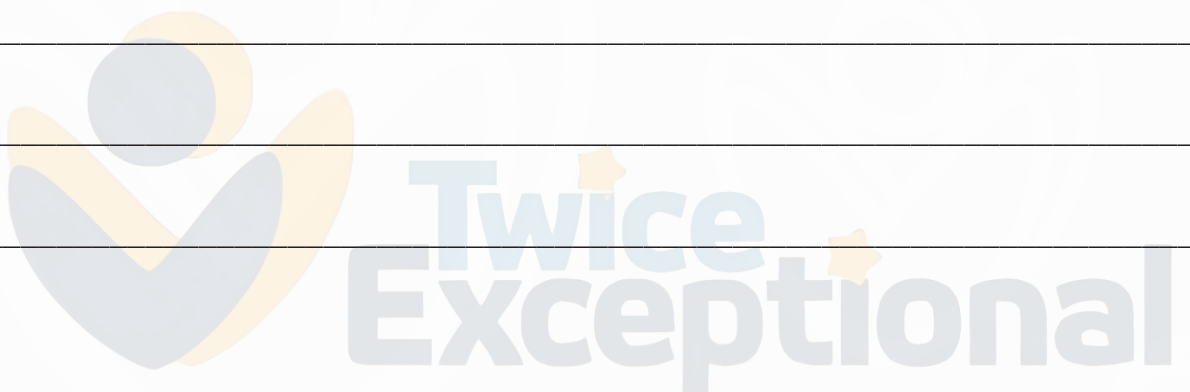
- 1.:
- 2.:
- 3.:
- Nějaké další doplnění:

6. Osobní postřehy

Shrňte si tuto případovou studii pro sebe:

- Co vás u tohoto případu nejvíce oslovilo?
- Jak můžeme informace a postřehy z tohoto případu využít ve vlastní praxi a při práci se žáky s dvojitou výjimečností?

Další poznámky:

The logo for 'Twice Exceptional' features a stylized figure with arms raised, composed of overlapping yellow and grey shapes. To the right of the figure, the words 'Twice' and 'Exceptional' are stacked in a large, light blue, sans-serif font. Two small yellow stars are positioned above the 'i' in 'Twice' and above the 't' in 'Exceptional'.

PŘÍLOHA III Případové studie

Příběh č. 1: „Ella a její umělecké vize“

Věk: 10

Její výjimečnosti: Nadání pro výtvarné umění, syndrom ADHD

Silné stránky: Výjimečné výtvarné dovednosti, vysoce kreativní, pozoruhodný smysl pro vnímání barev

Obtíže: Obtíže se soustředěním v neuměleckých předmětech, impulzivita, dezorganizace

Prostředí, v němž se výjimečnosti nejvíce projevují: škola a mimoškolní aktivity

Její příběh:

Elle je deset let a její umělecké výtvary nadchnou vždy kohokoliv, kdo je uvidí. Její dovednost kombinovat barvy a vystihnout různorodé výtvarné kompozice výrazně přesahuje její věk. Na druhou stranu se Ella potýká s mnohými školními situacemi. Má velké problémy se soustředěním, jakmile výuka není dostatečně vizualizovaná. Její ADHD se projevuje v nadměrné impulzivitě a obtížích následovat pokyny, pokud obsahují více dílčích úkonů a nejedná se o uměleckou tvorbu. Její učitelé proto hojně využívají různé postupy vizualizace informací a člení jí úkoly do kratších úseků, které může zvládnout.

Příběh č. 2: „Liamova čísla a písemna“

Věk: 12

Jeho výjimečnosti: Matematické nadání, dyslexie

Silné stránky: Pokročilé matematické uvažování, řešení složitých problémů, rád řeší hádanky a záhady

Obtíže: Obtíže se čtením a psaním, pomalé tempo čtení má vliv na jeho výkony v testech.

Prostředí, v němž se výjimečnosti nejvíce projevují: Škola, zj. výuka matematiky a jazykových vyučovacích předmětů

Jeho příběh:

Liamovi je dvanáct let a exceluje v matematice, kde snadno rozumí i komplexním tématům a baví ho řešit složité příklady. Na druhou stranu má dyslexii, jeho čtení a psaní neodpovídá jeho věku a má značný dopad na všechny vyučovací předměty s výjimkou matematiky. Ve škole dostává čas navíc při psaní testů, využívá software pro převod textu na mluvené slovo, písemné práce z matematiky jsou koncipovány tak, aby

mohl především projevít své matematické dovednosti a nemusel pracovat s texty, což minimalizuje symptomy dyslexie.

Příběh č. 3: „Zařino sociální dilema“

Věk: 8

Její výjimečnosti: Verbálně nadaná, sociální úzkost

Silné stránky: Bohatá slovní zásoba, excelentní paměť, vyjadřovací schopnosti

Obtíže: Strach hovořit před skupinou, obtíže v interakcích s vrstevníky, úzkost během prezentací

Prostředí, v němž se výjimečnosti nejvíce projevují: Škola, sociální interakce, větší rodinná setkání

Její příběh:

Zaře je osm let a má pozoruhodnou schopnost se přesně vyjadřovat, její slovní zásoba je nadstandardní. Navzdory jazykového talentu Zara trpí sociální úzkostí, což jí komplikuje účast ve všech skupinových diskusích nebo hovory před třídou. Její učitelé i rodiče ji proto podporují tak, že jí umožňují co nejvíce interakcí jeden na jednoho, než cokoli říká před menší skupinou, nacvičují to individuálně, postupně ji posilují v samostatnosti a odhodlání hovořit i v různých uskupeních.

Příběh č. 4: „Markovy skryté talenty“

Věk: 14

Jeho výjimečnosti: Vědecké nadání, porucha autistického spektra (PAS)

Silné stránky: Rozsáhlé znalosti vědeckých faktů, zájem o biologie, vynikající dovednost osvojovat si nové informace

Obtíže: Obtíže při komunikaci, smyslová sensitivita, rigidita, potřeba rutiny

Prostředí, v němž se výjimečnosti nejvíce projevují: Vědecké vyučovací předměty, sociální interakce ve škole i doma

Jeho příběh:

Markovi je čtrnáct a exceluje ve vědě, zejména v biologii. Má ohromné znalosti o flóře i fauně, které umí výtečně aplikovat. Jeho PAS ale vede k smyslové precitlivělosti i k obtížím v komunikaci s okolím. Ve škole má proto upravené pracovní místo, aby nedošlo

k zahlcen smyslovými podněty, a současně učitelé dbají na to, aby nemusel pracovat ve větších skupinách, a vyvaroval se tak selhávání v komunikaci.

Příběh č. 5: „Oliviiin svět hudby“

Věk: 16

Její výjimečnosti: Hudební talent, úzkosti a deprese

Silné stránky: Hraje na několik hudebních nástrojů, skládá vlastní hudbu

Obtíže: Cítí se zahlcená v přítomnosti více osob, má úzkosti při vystoupeních, depresivní epizody ovlivňují její výkony ve škole

Prostředí, v němž se výjimečnosti nejvíce projevují: Škola, lekce hudby, domov

Její příběh:

Olivii je šestnáct a má ohromný hudební talent. Hraje na několik hudebních nástrojů, sama hudbu i komponuje. Na druhou stranu se potýká z úzkostnými a depresivními stavy, které se zhoršují před hudebním vystoupením a mají dopad na její každodenní fungování. Podporu jí poskytuje její učitel hudby i terapeut, kteří úzce spolupracují při hledání možností, jak zajistit, aby mohla vystupovat v podpůrném prostředí. Současně s ní hledají různé strategie, jak může úzkosti překonávat.

Twice
Exceptional

Název	Co je nadání
Téma	Pochopení charakteristických znaků i rizik, která provázejí nadané žáky
Délka	40 minut
Cíl lekce	- Vysvětlit charakteristiky nadaných žáků - Odhadnout rizika, s nimiž se nadaní žáci setkávají ve vzdělávacím procesu - Uvědomit si nutnost podpory sociálně – emocionálních potřeb nadaných žáků
Metody	SWOT analýza, vhodné pro individuální skupinovou práci
Pomůcky	Post-it lístky (čtyř odlišných barev), psací potřeby, tabule anebo flip-chart
Příprava pro lektory	Lektor si připraví několik otázek, které pomohou zahájit diskusi o tom, co je nadání, např.: - Co je nadání? - Co to znamená pro žáka, že je nadaný? - Učili jste někdy nadané žáky? - Myslíte, že se nadaní žáci potýkají s nějakými obtížemi? Účastníci kurzu mohou pracovat samostatně, je-li skupina větší, vyplatí se ji rozdělit na menší skupiny.

Průběh aktivity

1. Každá skupinka (popř. jednotlivec, pokud pracují účastníci individuálně) obdrží barevné lepicí lístečky a psací potřeby. Tabule nebo flip-chart se rozdělí na čtyři části (jednou svislou a jednou vodorovnou linkou). Lektor nadepíše každý kvadrant jednou zkratkou S (tj. silné stránky – strengths); W (tj. slabiny – weaknesses); O (tj. příležitosti – opportunities); T (tj. rizika – threats).
2. Skupiny vymýšlejí a zapisují na lístečky různých barev silné stránky nadaných žáků (např. skvělá paměť), jejich možná oslabení (např. sociální dovednosti), příležitosti, které musí učitel naplňovat, aby se podněcoval další vývoj žáků (např. účast na

soutěžích) i možná rizika (např. ztráta motivace). Lektor může doporučit užití konkrétní barvy pro jednotlivé složky SWOT analýzy (např. zelená pro S, červená pro W, modrá pro O a žlutá pro T). Skupiny dostanou na práci 10-15 minut.

3. Každá skupina pak vybere jednoho mluvčího, který shrne jejich nápady i zajímavé momenty z jejich diskuse a nalepí lístky s odpověďmi do příslušných kvadrantů.
4. Lektor provede shrnutí.

Uzavření aktivity

Po této aktivitě by se účastníci kurzu měli lépe orientovat v tématu nadaných žáků a jejich klíčových znacích. Současně by si měli uvědomit, že nadání neznamena automaticky jednoduchá život bez těžkostí. I tito žáci se potýkají s mnoha výzvami a potřebují podporu.

Na závěr lze vyzvat účastníky kurzu, aby si pro sebe zpracovali stručný text začínající větou, „Nyní chápu, že nadání žáci...“

Twice
Exceptional

Název	Výuka nadaných žáků
Téma	Využívání různých strategií
Délka	50 minut
Cíl lekce	Ukázat si rozličné strategie výuky nadaných žáků.
Metody	Diskuse, praktické cvičení, práce individuálně nebo v malých skupinách (max. 2-3 účastníci)
Pomůcky	Prezentace na témat vícečetné inteligence a učební styly; obálky, alespoň čtyři kartičky* s obrázky do obálek, papír a psací potřeby, výtvarné potřeby, modelína, počítače apod. *kartičky mohou vypadat například následujícím způsobem, ale záleží na lektorovi, jaké zvolí pomůcky a materiály
Příprava pro lektory	Lektor si připraví: - materiály – měly by být natolik různorodé, aby vyžadovaly užití odlišných dovedností - prezentaci - Otázky k diskusi na téma „Jak se učíme?“.

Průběh aktivity

1. Aktivitu zahájí lektor stručným shrnutím Gardnerovy teorie vícečetných inteligencí, pohovoří také o odlišných učebních stylech.
2. Následuje diskuse na téma „lidé se liší a také se odlišně učí; každý z nás má své učební preference“.

Příklady otázek:

- Jaký je váš učební styl?
- Co potřebujete, aby se vám dobře učilo?
- Znáte studijní preference svých žáků?
- Myslíte, že se vaši žáci budou učit lépe, když získají možnost používat své učební preference?
- Jak toto vše souvisí s nadanými žáky?

3. Účastníci následně pracují individuálně anebo v malých skupinách (max. 2-3 lidé na skupinu).

Lektor představí téma lekce (např. letní den v lese).

Každá skupina obdrží obálku s kartičkou. Po jejím otevření zjistí, jaké pomůcky mají použít, aby úkol splnili (může jít o psaní eseje, zpracování modelu, malování obrázku, přípravu prezentace apod.). A mohou **POUZE** pracovat s těmito pomůckami. Na práci mají 20 minut. Následuje prezentace výstupů aktivity.

Uzavření aktivity

Zhodnocení lze naplánovat formou společné diskuse.

Příklady otázek:

- Jak jste se cítili, když jste dostali zadaný úkol?
- Vyhovovaly vám pomůcky, které vám k práci byly přidělené?
- Co jste o sobě zjistili?
- Jaké pomůcky byste si sami vybrali, kdybyste mohli?
- Myslíte, že by váš výsledek práce byl lepší, kdybyste mohli použít pomůcky, které byste si sami zvolili?

Myšlenka na závěr

Používání rozličných pomůcek a technik podněcuje dětskou fantazii, pomáhá odhalit i podporovat rozvoj jejich talentů.

Název	Paradox dvojí výjimečnosti – Alexův příběh
Téma	Je možné, aby dítě se závažnými poruchami učení bylo současně nadané?
Délka	40 minut
Cíl lekce	- Definovat koncept dvojí výjimečnosti. - Porovnat dvojí výjimečnost a nadání. - Identifikovat silné stránky i zdroje obtíží žáků s dvojí výjimečností. - Uvědomit si speciální vzdělávací potřeby žáků s dvojí výjimečností.
Metody	Případová studie, skutečný příběh ze života, diskuse
Pomůcky	
Příprava pro lektory	Lektor si musí předem přečíst celý příběh (rozdělený na části) a připravit se, jak bude příběh vyprávět (ne číst!) účastníkům, aby mohl následně také klást otázky a moderovat diskusi.

Průběh aktivity

1. Lektor zahájí aktivitu otázkou: „Zažili jste někdy situaci, kdy jste se cítili bezradní, nepochopení, nepodpoření? Jaké to bylo? Ne moc příjemné, že? – Lektor položí 2-3 další otázky, aby účastníci kurzu mohli sdílet své zkušenosti, např. Jak jste situaci vyřešili? Jak to vše dopadlo? Co jste pak prožívali?
2. Pak lektor řekne, že by účastníkům rád vyprávěl příběh sedmiletého chlapce.

Alex má nastoupit do školy.

Dnes ráno šla Alexova matka do další školy a zamířila rovnou do ředitelny. Rozhodla se, že je informovat přímo o svém synovi. Pokaždé, když se setkala s dalším ředitelem na další škole, otevřeně se svěřila se svým problémem, nic neskrývala, ale nikde a u nikoho se nesečkala s pochopením. Přímou jí řekli, že Alexe nemohou zapsat, a uvedli různé důvody.

Otázky k diskusi:

- Proč myslíte, že Alexe ve školách odmítali?

- **Může škola odmítnout přijmout žáka?**
- **Už se vám to někdy stalo? Znáte podobné případy?**
- **Jak to asi ředitelé zdůvodňují?**

Ředitel, muž středního věku s klidným výrazem ve tváři, se na ni podíval a vyzval ji, aby se posadila. Muž působil poklidně a vzbuzoval důvěru. Alexova matka poprvé pocítila naději, že tentokrát to možná zvládne. A tak začala vyprávět:

Alexovi byl diagnostikován autismus. Navštěvoval mateřskou školu, ale většinu času seděl sám v koutě a nezapojoval se do aktivit. Neměl žádné kamarády, nemluvil až na pár slov, a neuměl si hrát ani komunikovat s ostatními. Někdy bývá značně emotivní, hlasité zvuky ho dráždí, často se cítí zmatený a frustrovaný. Není pro něj snadné se učit, i když je to chytrý chlapec. Snažila jsem se ho zapsat do jiných škol, které jsou blíž jejich bydlišti, ale všude se jí dostalo odmítnutí...

- *Proč vás kolegové v ostatních školách odmítli? - zeptal se ředitel.*
- *Většina z nich řekla, že nemají prostředky nebo že nemají vyškolený personál a že si s takovým dítětem nevědí rady.*

Otázky k diskusi:

- **Co vás teď napadá?**
- **Co asi udělá ředitel?**
- **Když Alexe přijme, jaký bude další postup?**

První školní den. Alex držel v jedné ruce kytici květin a druhou pevně svíral svou matku. Na školním dvoře se to hemžilo dětmi a rodiči, hrála hlasitá hudba. Alex se tvářil zmateně, hluk ho rozčiloval, zakrýval si rukama uši, a když se mu ho nepodařilo utlumit, začal sám vydávat nepříjemné zvuky. Děti od něj začaly ustupovat, ukazovaly si na něj prstem a posmívaly se mu. Chlapec si jejich reakcí nevšímal, ale matka začala pociťovat úzkost.

K Alexovi přistoupila mladá a hezká učitelka, natáhla k matce ruku a představila se. Podala dítěti balonek, zelený balonek, jako by věděla, že zelená je Alexova oblíbená barva. Chlapec přestal vydávat podivné zvuky, uvolnil ruce, vzal balonek za provázek, pak vzal nataženou ruku učitelky a poslušně, i když nesměle, ji následoval do třídy. "Třeba to vyjde," pomyslela si matka s nadějí.

Otázky k diskusi:

- Myslíte, že to bude fungovat?
 - Jak se asi Alex cítí mezi spolužáky? Co si o něm myslí ostatní děti?
 - Myslíte, že se mu ve škole líbí?
 - Jak se asi chová ve výuce a během přestávek?
 - Jak mu asi jde učení?
 - Kdybyste měli Alexe ve škole, jak byste ho podpořili, aby se tam cítil dobře?
- Jakou pomoc by asi potřebovat s učením a se začleněním do kolektivu?**

Alex to měl ve škole těžké. Matematika mu šla relativně dobře, ale čtení... a psaní... Nezáleželo na tom, jak moc se doma s matkou učil... Zatímco ostatní děti ve škole psaly diktáty, on si většinou čmáral do sešitu nebo se díval z okna; odmítal číst... Ani při tělocviku se necítil dobře, protože ho nikdo nechtěl mít v týmu...

Paní učitelka byla sice hodná a trpělivá, ale to situaci nijak výrazně nezměnilo.

Postupem času se Alex naučil trpělivě čekat na konec hodiny, i o přestávkách seděl v lavici, s ostatními se nebavil, ani si s nimi nehrál... Když bylo ve třídě příliš hlučno, znervózněl a občas začal plakat nebo křičet.

Ostatní děti ve třídě si na Alexovo zvláštní chování zvykly a téměř si ho přestaly všímat.

Otázky k diskusi:

- Kdybyste učili Alexe, co byste udělali jinak?
- Co myslíte, že se musí stát, aby se Alexova situace změnila?

Jednoho dne v hodině výtvarné výchovy přinesla paní učitelka modelínu a zadala žákům úkol, aby vymodelovali své oblíbené zvíře. Zatímco ostatní děti diskutovaly o tom, co budou modelovat, Alex se okamžitě pustil do práce. Nejprve vymodeloval štěně, pak kotě... V zoologické zahradě viděl slona, tak ho vymodeloval, pak opici a lva ... Neslyšel ani, kdy hodina skončila, nevšiml si, že všichni spolužáci kolem něj udělali kruh a udiveně sledovali, co dělá... Když zvedl hlavu, uviděl kolem sebe spoustu usměvavých tváří...

- „Páni,“ řekl jeden ze spolužáků, „Jak jsi to dokázal? To je úžasné!“

- „Ty jsi úžasný!“, řekla jedna dívka. „Můžeš mi vymodelovat papouška?“, zeptala se. Alex přikývl a začal se usmívat.

3. Lektor uzavře aktivitu úvahou o odlišnostech a dvojí výjimečnosti. A následně vypráví konec příběhu:

Alex si ten den navždy zapamatoval. Tím však příběh neskončil. Uplynuly roky. Alex se začal vážně zabývat modelováním. Vystudoval uměleckoprůmyslovou školu a poté Akademii umění. Stal se sochařem. Je stále tichý a trochu zvláštní, ale má dobré přátele, kteří ho berou takového, jaký je, a podporují ho. Čtení a psaní stále nepatří mezi jeho oblíbené činnosti, ale je talentovaný a úspěšný. Má za sebou několik samostatných výstav a ocenění na prestižních mezinárodních fórech. A když vzpomíná na den, kdy poprvé vzal do ruky hlínu, žertuje: “Možná bych měl tento den slavit jako své narozeniny.”

Uzavření aktivity

Účastníci kurzu jsou následně požádáni, aby si v jedné dvou větách zapsali poselství z tohoto příběhu.

Nakonec ho mohou sdílet.

Název	Co žáky s dvojí výjimečností motivuje k učení?
Téma	Pochopení potřeb žáků s dvojí výjimečností
Délka	25-45 minut
Cíl lekce	- Porozumět motivaci k učení - Nalézt výukové cíle pro žáky s dvojí výjimečností
Metody	Brainstorming, porovnávání nápadů ve dvojicích anebo malých skupinách, tvorba myšlenkové mapy
Pomůcky	Papíry a psací potřeby pro všechny účastníky kurzu
Příprava pro lektory	Připravíme si příklady různých zdrojů motivace (vnitřní i vnější) k učení v rozličných situacích, je vhodné mít na paměti několik příběhů konkrétních žáků.

Průběh aktivity

1. Lektor se nejprve zeptá účastníků kurzu, jestli si uvědomují své vlastní motivy k učení. Jestliže je lektor učitelem, může se při aktivitě zaměřit na svůj vlastní vyučovací předmět. Je-li to poradenský pracovník, lze se zaměřovat na učení obecně. Pokud jsou si účastníci kurzu neví rady s tím, co je motivuje, nabídneme jim několik příkladů a stručné objasnění zdrojů motivace. 5 minut.
2. Dále požádáme, aby účastníci kurzu své zdroje motivů zapsali anebo zakreslili na arch papíru, mají na to cca 5 minut.
3. Účastníci následně ve dvojicích anebo malých skupinách prezentují své nápady na motivy k učení. Měli by se tak navzájem inspirovat. 10-20 minut.
4. Následně necháme účastníky kurzu ve dvojicích či skupinách zpracovat myšlenkovou mapu, na kterou zakreslí či zapíšou všechny své motivy. 5-15 minut.

Uzavření aktivity

Zeptáme se účastníků kurzu, co nového objevili, co je překvapilo, co pro ně bylo nečekané. Požádáme je, aby se postavili k myšlenkové mapě, která jim připadá z jejich úhlu pohledu nejneobvyklejší, nejvíce na ní odhalili.

Další varianty této aktivity

- Kartičky, na nichž jsou připravené zdroje motivů a účastníci si mohou zvolit jen omezené množství.
- Obrázky či fotografie z časopisů – namísto myšlenkové mapy mohou účastníci vytvořit koláž z toho, co je motivuje.
- Ukončovací diskuse, přeformulování motivů – je-li na práci více času, lze pokračovat diskusí: nejprve si účastníci kurzu prohlédnou všechny myšlenkové mapy a vyberou tu, která je nejvíce inspiruje. Následně proběhne další debata o tom, co nového objevili, proč je to pro ně nové a jak to souvisí se žáky s dvojí výjimečností.

Exceptional

Název	Odhalení potenciálů žáků
Téma	Objevování potenciálu a schopností žáků
Délka	45-90 minut
Cíl lekce	- Uvědomit si výzvy, s nimiž se žáci s dvojí výjimečností potýkají ve škole, v rodině i v různých dalších prostředích - Identifikovat vzdělávací potřeby žáků s dvojí výjimečností - Zdůraznit význam sociálně-emocionální podpory v rámci edukačního procesu, kterou žáci s dvojí výjimečností potřebují
Metody	Skutečné příběhy, detektivní práce při hledání silných stránek a argumentů pro ně, diskuse, prezentace
Pomůcky	Příběhy skutečných lidí vytištěné pro práci anebo dostupné přes QR kódy. Případové studie viz níže. Infografika, jak zpracovat detektivní příběh.
Příprava pro lektory	Přečteme si příběhy před kurzem, sami si uvědomíme silné stránky i oslabení každého hrdiny příběhu. Promyslíme, jak se z oslabení mohou stát výhody anebo schopnosti, které mají pozitivní dopad. Připravíme se na moderování diskuse mezi účastníky kurzu.

Průběh aktivity

1. Lektor rozdělí účastníky kurzu do malých skupin, každá dostane jeden příběh člověk s dvojí výjimečností.
2. Skupiny si přečtou své příběhy a pokusí se vytvořit výčet silných stránek i oslabení svého hrdiny. Současně diskutují o tom, jak jedinci s dvojí výjimečností žijí a učí se, nač by měli učitelé při jejich vzdělávání dbát, v čem je podporovat, co se snažit odhalit. 15-20 minut.
3. Skupiny si připraví prezentaci, která působí jako začátek detektivního příběhu, lze využít infografiku z následujícího odkazu –(<https://www.tes.com/teaching-resource/writing-a-mystery-story-6095843>). Jeden z hrdinů jejich příběh bude mít podobné schopnosti (oslabení i silné stránky) jako jedinec, jeho případovou studii si četli v úvodu aktivity. 15-30 minut.

4. Následuje představení příběhu a postav dalším skupinám. Při poslechu o všech hrdinech příběhu se ostatní zamýšlejí, co jsou jejich silné stránky a zdroje obtíží, pokud vůbec nějaké identifikují. Následuje diskuse o tom, jak silné stránky i obtíže identifikovat, jak zajistit pro takové žáky podmínky učení, jak je vyučovat. 15-35 minut.

Uzavření aktivity

Závěrečná diskuse a shrnutí by měly vést k uvědomění, že všichni potřebují nalézt prostředí, v němž mohou uspět a využít své schopnosti a dovednosti pozitivním způsobem. Současně je zapotřebí si uvědomit, že musíme důsledně přemýšlet o potřebách každého žáka, protože mohou být na první pohled nepostřehnutelné, mnohdy jsou speciální vzdělávací potřeby navíc zřejmější než silné stránky jedince.

Další varianty této aktivity

- Kartičky – lektor si může připravit karty s různými schopnostmi a dovednostmi hrdinů z příběhu, které mohou účastníci kurzu použít při své další práci i při diskusi. Lze také využít seznam přídavných jmen, která popisují schopnosti a vlastnosti jedince, např. <https://cz.pinterest.com/pin/100-positive-personality-adjectives-and-character-traits-in-english--356628864254520382/>
- Zadáme konkrétní prostředí (práce/škola/každodenní život), v němž se má detektivní příběh odehrávat.
- Skupiny mohou zpracovat celý detektivní příběh a sepsat ho. Pak by ho měly prezentovat ostatním. Z příběhů lze

Příklad detektivního příběhu

Toto je jen příklad detektivního příběhu. Účastníci kurzu si mohou vymyslet podobný nebo napsat jen několik základních údajů a příběh prezentovat ústně celé skupině. Cílem by vždy mělo být odhalit silné stránky všech aktérů v příběhu.

.....

Naše třída je docela zábavná. Je nás 25, ale jen 6 z nás se opravdu hodně přátelí. Kdo ví, proč se k sobě tak dobře hodíme. Je to proto, že všichni bydlíme ve stejné ulici? Je to proto, že všichni máme oba rodiče, kteří žijí společně? Je to proto, že všichni vždycky vidíme legrační věci, kamkoli jdeme? Ať tak či onak, jsme dobrá parta. A kdo jsme? Začnu Emily, která bydlí na začátku ulice. Je to skvělá pozorovatelka. Má dvě malé sestry, dvojčata. Emily vždycky ví o všech věcech, které děti v naší ulici plánují. Má také perfektní paměť.

Další, kdo bydlí hned vedle, je Jason. Je zábavný, umí tak hezky a snadno kreslit, že nikdo nechápe, jak to dělá. Dokonce ani on sám. On prostě myslí v obrázcích.

Bob je vynálezce. Jeho rodiče mu dovolili mít v garáži “výzkumák”, jak říká své laboratoři, takže tam pořád vymýšlí nějaké nové stroje, provádí chemické anebo fyzikální pokusy. Fascinuje mě, že nesnáší sezení s knihami a čtení. On prostě ví, jak ty věci fungují.

Alison se hodně a pořád pohybuje. Prostě své tělo nedokáže ani na vteřinu zastavit. Často si děláme legraci, že i v noci, když spí, pořád tancuje nebo hraje alespoň na prsty. Znáte tu hru na prsty? Ta je naše nejoblíbenější, ale vysvětlím vám ji později. Ali je většinu času venku, je jí jedno, jestli svítí sluníčko nebo prší. Dělá všechny sporty, na které si vzpomenete, a co víc, vymýšlí si vlastní. Což značně koresponduje s Bobovými vynálezy. Bydlí naproti sobě, takže téhle části ulice říkáme “u vynálezců”.

Rod bydlí dva domy od Alison. Jeho rodiče pocházejí z Rakouska, ale Rod se narodil tady a nikdy tam nebyl. Je dobrý v organizování a je naším vůdcem, i když o tom nemluvíme. Je prostě tak klidný a chytrý. Rád se učí nové věci, pořád sleduje Discovery Channel, National Geographic, čte tuny encyklopedií, poslouchá každý podcast, kde se mluví o tom, jak věci fungují. Vůbec nechápeme, jak si může pamatovat všechna ta fakta a informace.

A pak jsem tu já, Sussie, na druhém konci naší ulice. Umím vyprávět příběhy. Takže se vám pokusím vyprávět o tom, co záhadného se stalo v naší třídě.

Jednoho dne se ztratil náš spolužák Pat. Nikdo o něm nemluvil, učitelé se chovali, jako by nikdy nebyl součástí třídy. Měla jsem dojem, že se něco děje, a tak jsem se zeptala kamarádů, co s tím budeme dělat? Tak začalo naše vyšetřování...

NINA – umělkyně

Základní škola

Její učitelka v první třídě chtěla, aby opakovala ročník. Nedařilo se jí naučit se číst a psát, nedokázala si zapamatovat důležitá slova v matematice, nechápala, že slova a symboly jako “+, a, sčítat” se týkají jednoho matematického postupu. Obtížné byly i další úlohy. Nakonec proběhlo psychologické a logopedické vyšetření.

Učení

Od druhé třídy navštěvovala hodiny se školním speciálním pedagogem a ještě navíc terapie v poradně mimo školu. Potřebovala podporu a učební pomůcky, které by jí pomohly v učení; potrebovala stále dokola procvičovat čtení a psaní; potrebovala čas na pochopení některých matematických postupů; často měla problémy se zvládnutím různých pojmů.

Střední škola

Pokračovala ve vzdělávání na umělecké škole, jejím oborem byl design hraček. Velmi ji to bavilo. Její známky byly mnohem lepší než na základní škole.

Její zájmy

Malování ji baví už od předškolního věku. Kromě hodin v základní umělecké škole trávila malováním mnoho času i doma. Mimo to se naučila hrát na flétnu. Baví ji dogdancing – trénuje se sestrou a maminkou, společně jezdí na kurzy a dogdancingové tábory. Se svými psy získala řadu ocenění.

Co jí pomohlo

Každý den se učila a intenzivně připravovala do školy. Každé nové slovo si musela dobře procvičit, aby si ho zapamatovala a správně vyslovila. Slovíčka si spojovala s barvami. Kdykoli to bylo možné, vybarvovala si různé pojmy nebo alespoň slova podtrhávala, barevně je označovala, psala si seznamy slov na různobarevné papíry. Všechny úkoly, které vyžadovaly práci s dlouhými texty, si musela předem připravit. Němčinu jako druhý cizí jazyk se na základní škole nemusela učit, procvičovala pouze angličtinu.

Jaká je

Je spíše tichá, klidná, velmi odhodlaná. Ví, že se musí učit, aby splnila školní povinnosti. Má velmi ráda svou rodinu a své psy. Ráda vypráví o tom, co dělala, co

zažila, ráda ukazuje obrázky svých výtvarných prací a fotky z výletů s rodinou nebo ze soutěží se svými psy. Je “bojovnice” - když se jí něco nepovede, přijme to a dál se snaží a hledá způsoby, jak úkol zlepšit.

JONÁŠ – robotik

Základní škola

Od začátku školní docházky mu nešlo čtení a psaní. Byl chytrý a dokázal s učiteli diskutovat o složitých tématech, ale jeho diktáty byly vždy plné chyb. Číst nahlas před třídou znamenalo obrovský stres. Všechny jeho potíže byly zdůvodňovány tím, že měl potíže s mluvením. Doma trávil hodně času nácvikem čtení a psaní. Ve vyšších ročnících se mu dařilo lépe, když mu učitelé dovolili, aby si učivo nezapisoval, jen poslouchal výklad. Čeština mu dělala potíže i nadále. Našel si však jedinečný způsob, jak se naučit anglicky, ale neměl rád testy.

Učení

Nejlépe se učí poslechem, skládáním, kreslením a manipulací s předměty. Potřebuje porozumět věcem do hloubky. Pokud má něco přečíst, raději čte potichu nebo používá program na převod textu na mluvené slovo.

Střední škola

Rád si hrál a stavěl z Lega a zajímal se o robotiku a kybernetiku, proto si na střední škole vybral toto zaměření. Teprve v průběhu střední školy mu učitel angličtiny navrhl, že jeho jazykové obtíže mohou být způsobeny specifickou poruchou učení a že by mu mohlo pomoci vyšetření. Maturitu z odborných předmětů složil na výbornou, ale zkouška z českého jazyka pro něj byla náročná.

Jeho zájmy

Vždycky měl velkou vášeň pro elektrotechniku, rozebíral a stavěl různá zařízení. Jeho zájem se proměnil v jeho profesi. Vymýšlí a staví roboty z Lega a drony. Se svým projektem dronu-svítilny se zúčastnil velké americké soutěže, kde dosáhl velmi dobrého umístění. Pravidelně se účastní různých robotických soutěží. Baví ho vyrábět objekty, které se pohybují.

Co mu pomohlo

Učil se doma s rodiči, občas využíval pomoc spolužáků, kterou vyměnil za doučování z matematiky a fyziky. Dával přednost poslechu učiva před jeho čtením. Ve škole se snažil poslouchat výklad učitelů. Vždy se snažil samostatně vyřešit, co mohl. Neúspěchy si nebral příliš osobně, vždy myslel především na to, co mu jde.

Jaký je

Ochotný, milý, dobře se s ním povídá. Rád vypráví o svých zážitcích. Má spoustu nápadů, rád řeší problémy a umí se nadchnout. Je to spolehlivý přítel.

Název	Podpora výjimečnosti: nadání a dvojí výjimečnost ve výuce
Téma	Aktivita se zaměřuje na vzdělávací strategie pro nadané žáky a žáky s dvojí výjimečností s důrazem na přizpůsobení výukových postupů, pochopení vzdělávacích potřeb a podporu inkluzivního a podpůrného vzdělávacího prostředí.
Délka	4 x 45 minut
Cíl lekce	Uvědomit si jedinečných vzdělávacích potřeb dvakrát výjimečných studentů, viz příprava pro lektory. Seznámit se s různými strategiemi výuky pro žáky s dvojí výjimečností. Pochopit důležitost naplňování sociálně-emocionálních potřeb žáků s dvojí výjimečností.
Metody	Brainstorming, diskuse, případová práce, skupinová cvičení, video
Pomůcky	Připravené video, pracovní listy, multimediální prezentace, dataprojektor
Příprava pro lektory	Připravíme interaktivní přednášku s multimediální prezentací: krátké vstupy, po nichž následují otázky a odpovědi k objasnění pojmů a podpoře interakce. Přednášky se zabývají takovým obsahem, jako je definice nadaného žáka, stav výzkumu, možnosti diagnostiky, místo nadaného žáka ve vzdělávacím systému, školská legislativa pro práci s nadanými žáky, formy práce a otázky spojené s fungováním žáků s dvojí výjimečností. Naplánujeme případovou studii žáka s dvojí výjimečností - na příkladu ukázky z filmu Sonáta (2021) (další návrhy v závislosti na znalosti skupiny: Hvězdy na nebi, Roztočení, Nadání). Nachystáme praktická cvičení a skupinové diskuse, jejichž záměrem bude sdílet zkušenosti a nápady týkající se výukových postupů. Máme v záloze případové studie žáků s dvojí výjimečností s jazykovými schopnostmi a dyslexií, dysgrafií či DMO.

Průběh aktivity

Teoretický úvod

Praktická cvičení: příloha 1,2,3.

Uzavření aktivity

Diskuse a závěrečné shrnutí v malých skupinách povedou k vyhodnocení všech zařazených aktivit v kontextu teoretického úvodu. Je třeba si uvědomit, že každý potřebuje najít prostředí a oblast, kde může uspět a pozitivně využít své dovednosti. Mělo by se také ukázat, že je třeba myslet na potřeby každého člověka, protože může existovat nepovšimnutý potenciál zakrytý speciálními vzdělávacími potřebami, které jsou zjevnější než silné stránky jedince.

Twice
Exceptional

Aktivita č. 2

SOCIÁLNÍ SÍŤ ŠKOLY

Cílem cvičení je simulace, která vám umožní zamyslet se nad tím, jaké osoby spjaté s edukačním procesem jsou pro fungování žáků s dvojí výjimečností klíčové a jak se budují vztahy mezi pedagogem, těmito žáky a dalšími členy vzdělávacího procesu.

Nejprve si nakreslíme náčrt klíčových prvků školy. Poté stanovíme pořadí, v jakém bude pěšák představovat nadaného/studenta a vás (učitele).

Rozdělte si role: Jedna osoba bude číst pokyny, jedna bude pozorovatelem a jedna bude umisťovat prvky na tabuli.

Přečtete pokyny:

1. Vezměte si pěšce, který vás představuje, a položte ho na hrací desku. Zvažte, zda je to pro vás pohodlné místo. Pokud ne, přesuňte pěšce na jiné, lepší místo. Své počínání můžete okomentovat.
2. Vezměte dalšího pěšce, který bude reprezentovat nadaného žáka. Postavte ho na hrací desku tam, kde si myslíte, že bude mít nejlepší pozici.
3. Vezměte si další figurky, které máte k dispozici. Můžete jim dát konkrétní jména, např. ředitel školy, učitel, školní psycholog, ostatní učitelé, žáci a žákyně, rodiče atd. Uspořádejte tyto figurky na hrací plochu a snažte se je umístit tak, aby odrážely vaše intuitivní chápání vztahů mezi školou a jejími jednotlivými aktéry.
4. Upravujte pozici figurek na hrací ploše, dokud nebudete s jejich uspořádáním zcela spokojeni.

Proberte ve skupině uspořádání figurek, diskutujte o tom, co vás překvapilo.

Následně si vyměňte role, aby si každý mohl zkusit své vlastní uspořádání v roli, kterou zastává.

Aktivita č. 3

JAK MOHOU UČITELÉ ROZVÍJET SCHOPNOSTI ŽÁKŮ S DVOJÍ VÝJIMEČNOSTÍ VE VÝUCE

Tato aktivita je písemnou verzí brainstormingu. Spočívá v tom, že si každý účastník skupiny po dobu asi jedné minuty zapisuje na kartičku nápady, které ho napadnou. Aktivitu, které vymýšlí, se omezí pouze na práci ve třídě, protože považujeme za důležité, aby si účastníci skupiny uvědomili, že rozvoj schopností a dovedností začíná ve škole v běžných hodinách.

Po uplynutí jedné minuty si účastníci kartičky vymění a k seznamu začnou vymýšlet konkrétní postupy výuky, které jsou určené okruhem schopností a dovedností, viz seznam níže. Zvolí si alespoň pět okruhů.

Poté nápady sdílíme, co lze dělat v celé skupině anebo ji rozdělit na menší týmy.

Druhá část aktivity je zaměřena na nalezení obecných postupů pro rozvoj schopností a dovedností, zobecnění shromážděných nápadů.

Rozvoj hudebního nadání: např. poslech různých hudebních ukázek.

Nadání pro cizí jazyky: např. sledování filmů v angličtině.

Rozvoj uměleckého nadání:

Rozvoj sportovního nadání:

Rozvoj vědeckého nadání:

Rozvoj a zdokonalování sociálních dovedností:

8. VYHODNOCENÍ PROGRAMU

8.1. DVOJÍ VÝJIMEČNOST (2E) ZNALOSTNÍ ŠKÁLA*

Vážení účastníci,

znalostní škála o dvojí výjimečnosti byla vytvořena za účelem měření informovanosti učitelů/studentů učitelství/dalších pedagogických pracovníků o žácích s dvojí výjimečností, kteří mají jak nadání, tak problémy s učením v určité oblasti. Škála se skládá z 15 položek a vy máte vybrat odpověď, s níž se nejvíce ztotožňujete. Před vyplněním škály potřebujeme vaše demografické údaje. Žádné osobní údaje nejsou požadovány. Děkujeme vám za vaše odpovědi.

Projektový tým

Twice
Exceptional

DEMOGRAFICKÁ DATA

Gender	žena	
	muž	
Věk	20-30	
	31-40	
	41-50	
	51 +	
Škola/instituce, v níž působíte	Mateřská škola	
	První stupeň základní školy	
	Druhý stupeň základní školy	
	Gymnázium	
	Střední odborná škola / střední odborné učiliště	
	Vysoká škola	
	Speciální škola	
	Škola pro nadané žáky	
	Jiné – prosíme napište konkrétně	
Vaše zaměření ve škole	Výchovný poradce	
	Speciální pedagog	
	Elementarista	
	Český jazyk a literatura	
	Matematika	
	Přírodní věd (fyzika – chemie – biologie)	
	Společenské vědy (historie – geografie – filozofie apod.)	
	Výtvarná výchova	
	Hudební výchova	
	Tělesná výchova	
	Informatika	
	Náboženství	
	Cizí jazyky	
	Předškolní vzdělávání	
	Odborné předměty	
	Jiné – prosíme napište konkrétně	
Vaše nejvyšší dosažené vzdělání	Bc.	
	Mgr., MgA. apod.	
	Ph.D.	
Prosíme označte vzdělávací témata, jimž jste se již v minulosti studijně věnoval/a.	Nadání	
	Speciální vzdělávací potřeby	
	Poruchy autistického spektra	
	Dvojí výjimečnost	
	Žádný z uvedených	

Položka	Zcela nesouhlasím	Nesouhlasím	Nejsem rozhodnutý*á	Souhlasím	Naprosto souhlasím
1_Učitel žáků s dvojí výjimečností potřebuje specifické dovednosti a kompetence.					
2_Domnívám se, že žáci s dvojí výjimečností se mohou stát obětí šikany ze strany svých spolužáků v důsledku svých obtíží/deficitů.					
3_Vím, že nadaní žáci se mohou také potýkat					
s různými speciálními vzdělávacími potřebami.					
4_ Jsem přesvědčený/á, že žák nemůže být nadaný/talentovaný a současně mít speciální vzdělávací potřeby.					
5_Vím, že žák může být současně nadaný a současně mít výukové obtíže.					
6_ Vím, že žáci s dvojí výjimečností se mohou potýkat se sociálními a emočními obtížemi.					
7_Fenomén dvojí výjimečnosti mi není příliš srozumitelný.					
8_Myslím, že dvojí výjimečnosti ve skutečnosti neexistuje.					
9_Mám dostatečné znalosti, jak postupovat při výuce žáků, které pokládám za dvojité výjimečné.					
10_Znám legislativu, která se zabývá žáky s dvojí výjimečností.					
11_Znám výukové postupy pro žáky s dvojí výjimečností.					
12_ Žák, který je nadaný/talentový a zároveň vyžaduje speciálně pedagogickou péči, je považován za žáka s dvojí výjimečností.					
13_ Jsem si vědom, že žáci s dvojí výjimečností mohou způsobovat problémy ve třídním kolektivu kvůli svým obtížím.					
14_ Mám potíže pochopit, když je žák velmi úspěšný v některých předmětech, ale zaostává za svými vrstevníky v jiných.					
15_Domnívám se, že žáci s dvojí výjimečností musí získat podporu v oblasti, v níž excelují.					

* İlhan-Emecan, B., Şentürk, Ş., Kefeli, İ., & Coşkun, F. (2024).

8.2. ZHODNOCENÍ VÝUKY

Kurz o dvojí výjimečnosti – evaluační dotazník

Gender	žena	muž	jiné
Zaměstnání			
Věk			
	Otázka	ANO	NE
1	Máte v rodině někoho, kdo byl diagnostikován jako nadaný jedinec?		
2	Účastnil(a) jste se někdy dříve vzdělávání o nadaných žácích?		
3	Účastnil(a) jste se někdy dříve vzdělávání o žácích s dvojí výjimečností?		
4	Znal(a) jste pojem dvojí výjimečnost již před absolvováním tohoto kurzu?		
5	Myslíte, že jste se s žáky s dvojí výjimečností už dříve setkal(a)?		

Celkové hodnocení

1. Domníváte se, že kurz obohatil vaše porozumění o problematice dvojí výjimečnosti?

Pokud ano, jak?

2. Domníváte se, že osvojené znalosti a dovednosti využijete při výkonu své profese?

Pokud ano, jak?

3. Můžete stručně uvést, co se vám na kurzu líbilo, co bylo naopak nadbytečné?

4. Máte nějaké návrhy na vylepšení kurzu?

Twice
Exceptional

